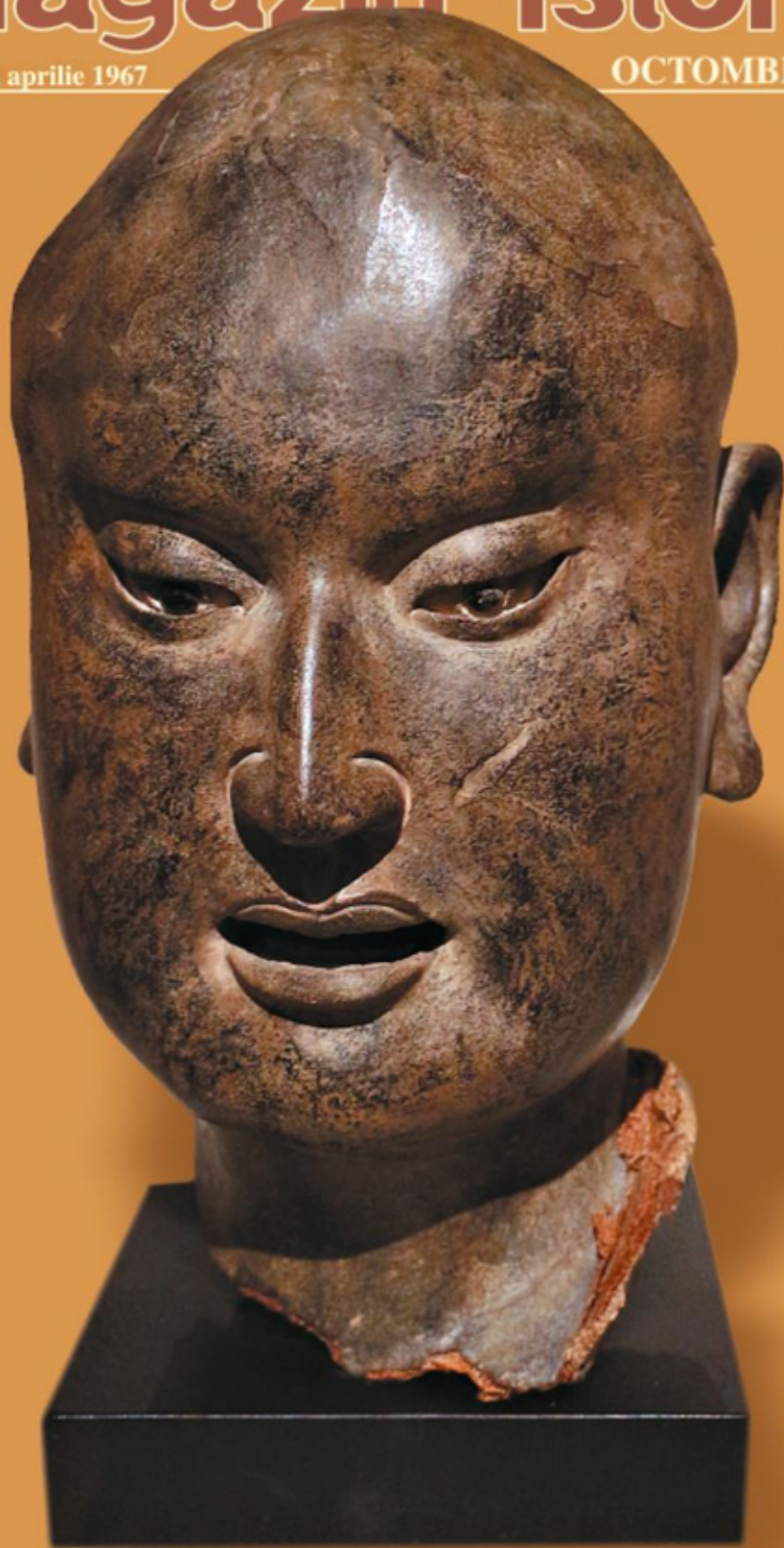

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

OCTOMBRIE 2018

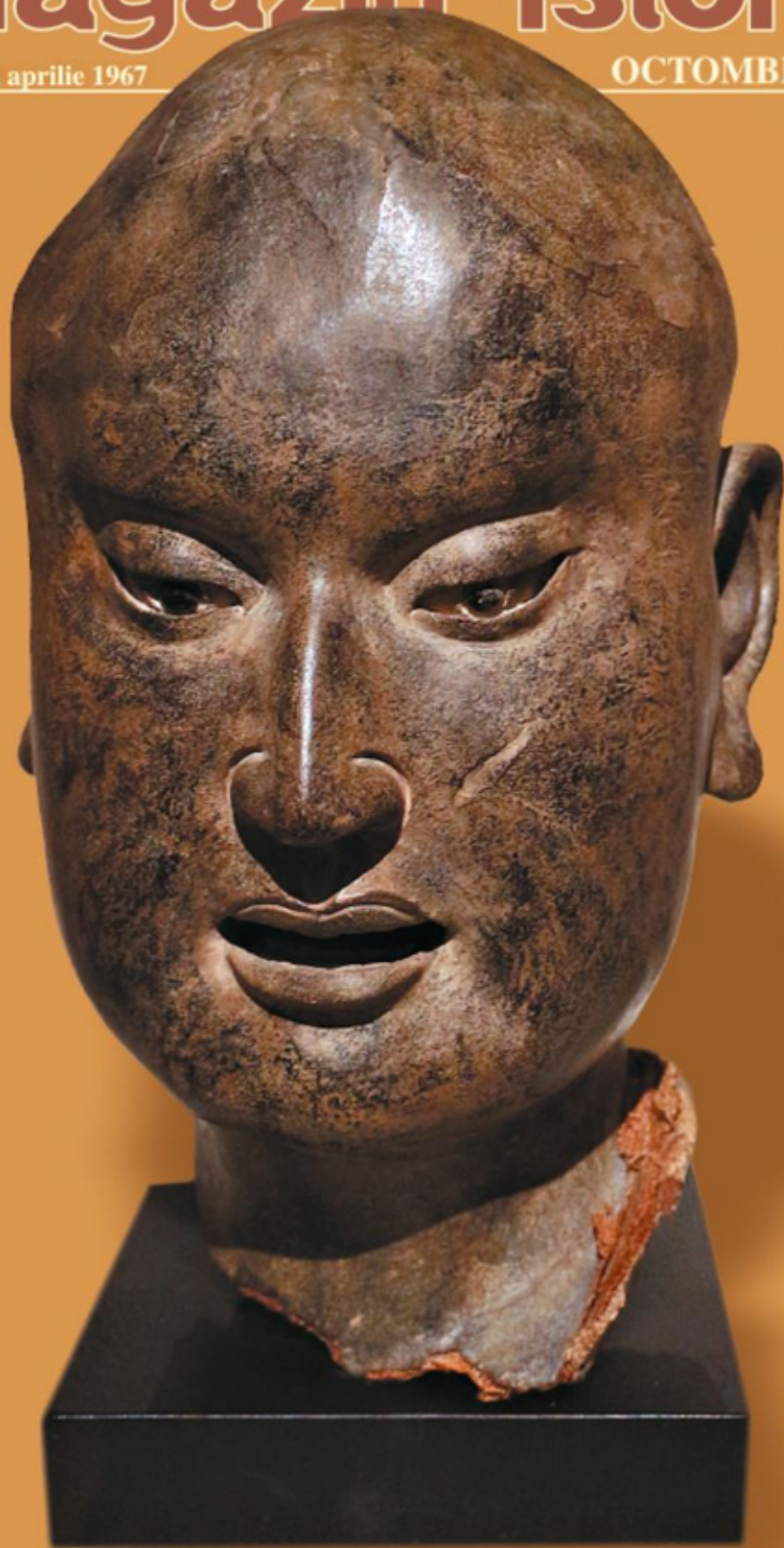

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

OCTOMBRIE 2018

SUMAR

octombrie

2018

4 Schimbarea
guvernelor, bucuria
amatorilor de sinecuri

5 Două zile care
au coagulat națiunea
română transilvăneană

L. MAIOR

9 A doua floare
din buchet
*Lupta bucovinenilor
pentru Unire*

C. UNGUREANU

EXCLUSIVITATE

15 Iuliu Maniu,
singura soluție

D. DELETANT

66 Imago mundi,
versiunea chineză

SHI PING,
A.E. BUDURA

19 Foreign Office
se informează...
în rusește

*Dosarul Basarabia
la Conferința de Pace*

L. BRAD CHISACOF

24 Când albul
devine roșu

Generalul Brusilov

F. DOLGHIN

29 De neamul
Glogovenilor

P. REZEANU

CLIO ANUNȚĂ

31 O țară
într-un oraș

Albumul

*„Iași – capitală
de război”*

1918 – 2018

33 Politica
românească între
Caragiale și Europa

B. BUCUR

AȘA VĂ PLACE ISTORIA?

38 Literatură
și filosofie

în ... ciorapi albaștri

T. STĂNESCU-
STANCIU

43 Cum a pierdut
neamțul războiul
în 1918

A.V. MATEI

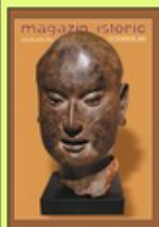
magazin istoric

Anul LI – serie nouă – nr. 10 (619)
octombrie 2018

www.magazinistoric.ro

e-mail: mistoric1967@yahoo.com; mistoric@gmail.com

Revista figurează în baza de date EBSCO, din S.U.A.

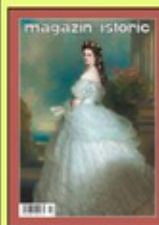
1 Chipul acestui *luohan*, discipol al buddhismului care a ajuns la iluminare prin eforturi personale intense, este în contradicție cu vremurile tulburi când a fost creat: secolul al XI-lea. Dinastia Jin s-a aliat cu dinastia Song contra dușmanului comun, dinastia Liao. Alianța lor nu a durat mult și a urmat o serie de conflicte, cărora le-a pus capăt stăpânirea mongolă

2 Lebăda este prezentă și în creația mitică indiană. În cel mai important loc de pelerinaj din nordul acestei țări, Pushkarakta, există un templu dedicat lui Brahma, zeu ieșit dintr-un ou cosmic ouat de Hamsa, zeita lebedă. În imagine: miniatură hindusă înfățișând un cavalier lebedă

3 Muzeul Quai Branly din Paris expune o serie de piese de artă africană, între care și aceste capete regale din secolul al XVIII-lea din fostul regat Dahomey, azi Benin. O declarație făcută de președintele Franței Emmanuel Macron, în Burkina Faso, a dat speranțe țărilor africane că ar putea să-și recupereze, la un moment dat, operele de artă ajunse în muzeele franceze

4 Împăratul Franz Joseph a comandat acest portret al soției sale Sissi pictorului german Franz Xaver Winterhalter. În anul 1865, când a fost realizat, împărăteasa avea 28 ani

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932 – 1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician **DAN BĂRINDEI**,

academician
DINU C. GIURESCU
(1927 – 2018),

academician
IOAN-AUREL POP

Redactor-șef
Dorin Matei

Consilier editorial
Florentina Dolghin

Redactori:
Alexandru Pițigoi,
Theo Stănescu-Stanciu

Director economic
Doina Pascu

Corectura
Georgeta Apreotesei

Machetare
Monica Șerban

Difuzare
Constantin Petrescu

Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Mărcineanu, nr. 1 – 3,
sau strada Victor Eftimiu, nr. 2, etaj III,
camerele 11–14, Sectorul 1, Oficiul poștal nr.
15, Căsuța poștală 15 – 702, Cod 010155,
Telefon, Fax: 021.315.09.91, 021.312.68.77

INTERES DE SERVICIU?

Formulă tradițională în mare stimă în preajma alegerilor, care produce o sălbatică perturbare în funcționarea română și îndeosebi în cea din administrație, formulă care putea demult să-și capete adevăratul înțeles, zicându-i-se pe numele cel adevărat: interes... electoral.

Din păcate, formula dăinuiește și azi tot așa de falsă și mincinoasă, contrastând izbitor cu declarațiile de libertate în alegeri, de ideală liberă exprimare a conștiinței cetățenești, pe care le afișează și guvernul de azi cu toată critica pe care o făcea până deunezi „regimului vechi”.

Adevărul e că s-a pus în disponibilitate acum în preajma alegerilor, care coincide cu preajma iernii, un apreciazabil număr de slujbași bănuți că n-ar fi împărțind vederile partidului ce a dat conducerea de azi a țării și s-au transferat în... interes de serviciu slujbași de carieră cu drepturi consfințite prin lege, de la un capăt la altul al țării, pe simple afirmațiuni de multe ori fără temei, îngăduind acte de răzbunare și punând la discreția agenților electorali ai satelor slujbași destoinici, cu zeci de ani de carieră și chiar din cei fără preferințe politice și fără altă vină decât că au ascultat și executat recomandările mai marilor lor. Se pot cita cazuri în care au căzut victime ale transferării și slujbași care s-au abținut de la orice apreciere de ordin politic și cărora nici nu le-a trecut prin gând să se manifeste în vreo împrejurare pentru o anumită credință politică – victime recoltate îndeosebi printre slujbașii administrativi, printre pretori.

Dar în toată această prigoană împotriva slujbașilor, pe drept sau pe nedrept bănuți, nelămurită rămâne absurditatea „interesului de serviciu” care determină strămutarea administratorului de la o plasă din Olt la o alta de pe malul Nistrului, căci cum își poate cineva închipui că este spre... interesul serviciului ca un funcționar să slujească mai cu folos acolo unde nu cunoaște, decât acolo unde e cunoscut, fiindcă a slujit zeci de ani?

Și atunci, pentru ce *Monitorul* nu leapădă odată pentru totdeauna formula mincinoasă a „interesului de serviciu” și de ce n-o înlocuiește cu cea cinstită, aceea a „interesului electoral” singura și adevărata cauză a tuturor perturbărilor din preajma alegerilor?

Cetățenii care citesc în ziare atâtea transferări de funcționari administrativi în... „interes de serviciu” se întreabă cu drept cuvânt: cum se face că simte nevoie de atâtea schimbări un partid care se consideră stăpân pe masa electorală și care nu se teme de concurență?

Nedumerire firească. Când vom ajunge odată în situația acelor țări, unde schimbarea guvernelor nu înseamnă bucuria amatorilor de demnități nemeritate și de avantajii bugetare și nici schimbarea funcționarilor, mari sau mici, în interes electoral?

(Articol de fond,
Universul,
8 decembrie 1928)

48 Istoric sub vremi
Medievistul basarabean
E. Russev

D. DRAGNEV,
I.V. XENOFONTOV

53 „România Mare”
în război
Foaia voluntarilor ardeleni

M. IONIȚĂ

DICTIONAR ISTORIC

57 Vulnerabilități,
incertitudini, geometrii
variabile
Europa Centrală

A. POP

61 Autoexil regal
la Bicz
N. STAN-ȚURCANU

65 Milenii, secole
și o lună într-o pagină

71 Chip de icoană
în Rugul Aprins
Părintele Roman Braga
M. VASILEANU

75 O împărăteasă
sensibilă,
o regină literată
și un rege prozaic
Sissi la Sinaia
C.-M. ȘOROAGĂ

A FOST ODATĂ
CA NICIODATĂ...

80 Ipostazele
buricului
G. ROȘU

POVEȘTILE ANIMALELOR

86 Lebăda
D. MIHALCEA

ISTORIA PRIN DETALII

91 Cavaleră...
d'Eon
ȘT. LEMNY

HOOVER INSTITUTION

93 Noua politică

RUBRICI

64 Pentru biblioteca
dumneavoastră

83 În București,
acum 50 ani

32; 94; 95
Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

piat al împăratului Carol al IV-lea le-a cerut participanților declarații publice împotriva celor 14 puncte wilsoniene. Vaida a refuzat categoric și nu peste mult timp părăsește Viena, revenind în Transilvania cu speranța solidarizării și implicării în demersul politico-național românesc.

Cu experiența sa politică, observa cu atenție evenimentele în curs. Nevoia reacției românești o exprima singur: „Astfel, lichidarea monarhiei părănd sigură, tot mai mult mă frământă grija soluției, cum să poată ajunge nația noastră la un numitor comun al atitudinii sale politice“. Dinamica evenimentelor politico-militare, capitularea Bulgariei (28 septembrie 1918), a Imperiului Otoman (30 octombrie), acțiunile de anvergură ale trupelor sârbo-franceze chiar pe teritoriul imperiului, îl determină ca împreună cu Teodor Mihali și Aurel Lazăr să intre în legătură cu Vasile Goldiș, Ștefan Cicio Pop, Ioan Suciu și Aurel Vlad pentru a cere președintelui Partidului Național Român (P.N.R.),

Alexandru Vaida-Voevod într-un sat din Maramureș, în 1906

Gheorghe Pop de Băsești, convocarea unei consfătuiri la Oradea pentru data de 12 octombrie. A fost momentul crucial, debutul întregului demers legat de viitorul românilor și baza unei solidarități constituite într-un timp foarte scurt. Era începutul intrării într-o logică istorică obiectivă a procesului unirii românilor din Transilvania cu România.

Pe lângă impactul „Declarației“ adoptate la Oradea, la 12 octombrie, recunoscut și

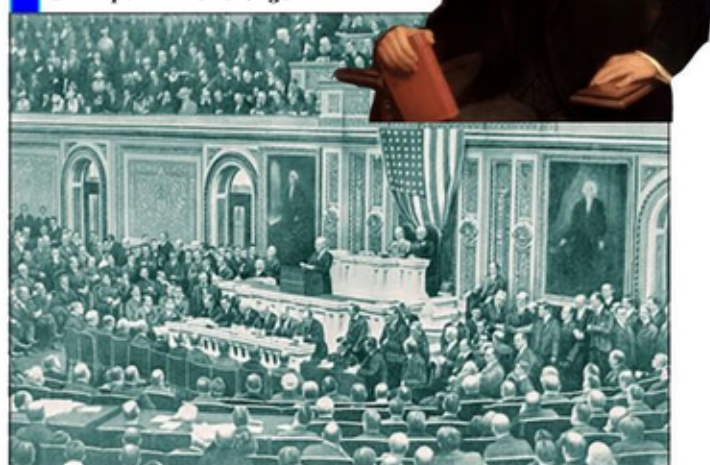
acceptat, „se dădea – afirma autorul ei – întregului popor românesc semnalul de solidarizare pe aceeași bază a voinței naționale și se punea capăt dibuirii șovăitorilor, pripiților, oportuniștilor și savanților analizatori ai problemelor de drept public“.

Textul, care a fost elaborat de Vaida la Olpret (Dej), a fost acceptat cu mici modificări la Oradea. A fost discutat de o „comisie“ ad-hoc formată din Goldiș, foarte bun cunosător al limbii maghiare, Aurel Lazăr și Sever Dan. Silviu Dragomir, implicat și el în evenimentele respective, afirma că s-a înlocuit din proiect „declarația de rupere de statul ungar cu libertatea pe care națiunea română o ia de a hotărâ asupra soartei sale“, urmată de formula originală „națiunea română din Ungaria și Ardeal dorește să facă uz de acest drept și reclame în consecință și pentru ea dreptul liber de orice înrăurire străină să hotărască singură așezarea ei printre națiunile libere“. Contestă clar dreptul Parlamentului de la Budapesta și al guvernului ungar „să se considere ca reprezentante ale națiunii române, ca să poată reprezenta la Congresul general de Pace motivele lor naționale“. Apare limpede exprimată voința de secesiune, de rupere în acești termeni de Ungaria, iar principiul autodeterminării în formula wilsoniană se regăsește combinat cu conceptele vehiculate de elita românească a secolului al XIX-lea, pe care Vaida le cunoștea foarte bine.

„Nu mai suntem naționalități, ci națiuni“

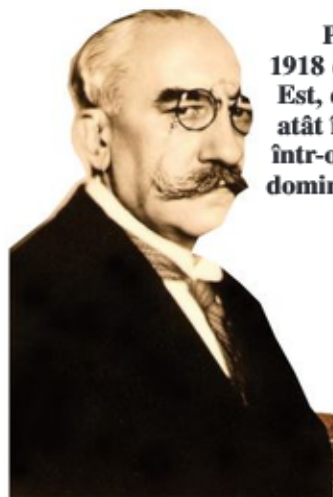
Pentru el și generația sa era încununarea demersului constant în mijlocul comunității

Cele 14 puncte citite de președintele Woodrow Wilson (medalion) în Congresul american la începutul anului 1918 au fost temeiul eliberării popoarelor oprimate din Imperiul Austro-Ungar

12 ȘI 18 OCTOMBRIE 1918 DOUĂ ZILE ISTORICE

Prof. univ. dr. LIVIU MAIOR

Pentru elita politică românească, confuză în prima parte a anului 1918 din cauza schimbărilor imprevizibile din Europa Centrală și de Est, cu structuri de partid dispersate, cu centre de putere răspândite atât în interiorul Transilvaniei, cât și în afara ei, cu o Românie aflată într-o singurătate provocată de ieșirea Rusiei din război, cu un spațiu dominat de Germania și Austro-Ungaria, se impunea reorganizarea demersului politico-național. Haosul, lipsa de coordonare au devenit acute până în toamna anului 1918. Speranțele românilor ies din nou la iveală după apariția celor 14 puncte ale președintelui S.U.A. din 8 ianuarie, când în Congresul american Wilson își lansează proiectul său politic având ca idee fundamentală autodeterminarea (Magazin istoric, nr. 1/2018).

Pentru români, președintele nu era un personaj necunoscut. Încă din 1912 revista *Luceafărul* îi publică biografia plină de elogi, iar instalarea sa la Casa Albă era considerată ca o victorie remarcabilă a democraților, un moment al restabilirii „ordinii morale în viața publică americană”. Crezul

La Oradea s-a adoptat, la 12 octombrie 1918, textul „Declarației” concepute de Alexandru Vaida-Voevod (stânga), cel care avea apoi să o citească, la 18 octombrie, în Parlamentul de la Budapesta; se dădea românilor din Transilvania și Banat, dar și lumii, semnalul că trebuia rupte chingile în care trăiseră până atunci

său, afirmat insistent – „democrație împotriva autocrației” –, discursul său din aprilie 1917 legat de intervenția americană în Marele Război, de partea Antantei „Nu intrăm în război pentru cuceriri, ci pentru pace și dreptate” – au fost repede asumate în Europa Centrală. În toamna anului 1918, va reveni asupra proiectului său politic pentru a înlătura orice interpretare cronată legată de

dreptul la autodeterminare, ceea ce a întărit speranțele europenilor din Est că zilele Austro-Ungariei erau numărate. Impactul opțiunilor sale a fost extraordinar. Era oferta așteptată într-un final al Marelui Război, o decizie însușită de cehi, slovaci, români, slavii de sud, polonezi, ucraineni etc. A fost primul demers ce permitea, după ani de război, să se contureze modalitatea liberal-de-

mocratică a viitoarei Conferințe de Pace.

Semnal pentru solidarizare

Alexandru Vaida-Voevod, aflat la Viena, la începutul anului 1918, s-a întâlnit cu „amicii” săi vienezi din lumea politică a capitalei imperiale, atât din rândul naționalităților, cât și din presă sau administrația imperială. Un apro-

la Budapesta în numele tuturor românilor, fără să uite să menționeze „că nu trebuie să lăsăm teren urii, egoismului când se tratează aceste probleme a căror rezolvare reală și serioasă se poate face numai cu ajutorul deplinei sincerități”. Era preambulul prezentației textului „Declarației”.

Stenograma ședinței a înregistrat momentul în care dă citire documentului adoptat la Oradea. „Camera a fost cuprinsă de panică”. Deputatul român polemizează cu antevorbitorul său, invocă de cel puțin 12 ori numele lui Wilson și punctul cel mai important: „orice națiune care dorește să dispună liber de propria sa viață, să decidă asupra propriilor instituții”. S-a declanșat scandalul. Partea finală a „Discursului”, după declararea ieșirii Transilvaniei din Ungaria, s-a axat pe o comparație între „punctul de vedere al lui Wilson” și realitatea politică din statul ungar. Consideră ca unică soluție acceptarea „punctelor”, caracterul lor democratic, șansa de a șterge deosebirea dintre „oprimatori și oprimați”. Alexandru Vaida-Voevod își încheie „Discursul”, poate cel mai scurt din cariera sa de peste 12 ani în Parlament, cu cuvintele: „Și să știți că nu persoana mea neînsemnată, ci națiunea română întregită a vorbit prin mine și că în aceste clipe istorice fiecare român simte la fel cu mine și inima fiecărui român e pătrunsă de aceleași sentimente, dorințe și speranțe, cărora le-am dat expresie”. A urmat un vacarm, așteptat de altfel, singurul deputat care l-a aplaudat a fost slovacul Ferdinand Juriga. În schimb, Petru Mihaly, român, membru al partidului de guvernământ din partea Maramureșului, îl repudiază. Nimeni nu i-a mai acordat vreo atenție.

Peste ani, Alexandru Vaida-Voevod alături de Teodor Mihali...

Discursul lui Vaida, ultimul din cariera de „cetățean austro-ungar” în Parlament, a fost, după mărturia sa, unul de adio. „Îmi luam rămas bun, în gând, de la câmpul meu de lupte de 12 ani. Dar strigătele din incintă mi-au întrerupt gândurile mele: Fugiți, fugiți? Iar eu le răspunsei: Nu fugim, ci ținem să nu vă deranjăm, să puteți discuta în familie”. Era pentru el „revanșa”, iar scopul declarat: „să dăm acel aviz de ținută unitară, solidară, românilor neorientați din lipsă de ziare necenzurate, pe calea stenogramei discursului meu, răspândit în toată țara prin *Monitorul Oficial*”.

... și Iuliu Maniu

La ieșirea „neoficială” din clădire câțiva ofițeri de origine română, înarmați, îl așteptau pentru a-l proteja. A fost un moment excepțional, detonatorul întregului proces de organizare a proiectului românesc aflat în faza de finalizare. Așa cum se aștepta, textul „Discursului” a fost publicat imediat de Silviu Dragomir în ziarul sibian *Gazeta Poporului*, fiind preluat apoi de presa română, germană și maghiară. Atât „Declarația” cât și „Discursul” au ajuns în timp record în S.U.A., la Departamentul de Stat, cu ajutorul Ministerului de Externe suedez. A avut un ecou neașteptat de puternic la Iași, în întregul spațiu bucovinean, ardelean și bănățean. A devenit punctul de referință, menționat în cadrul zecilor de adunări organizate în vederea preluării puterii de către români, a Consiliilor naționale și a Gărzilor din satele și orașele Transilvaniei.

„Declarația” și „Discursul” au avut și o altă menire, la fel de importantă, legată de nevoia trecerii la acțiune a românilor într-un imperiu aflat în proces de dispariție. Marile puteri, S.U.A. în special, așteptau ca fosta naționalitate din Austro-Ungaria să-și exprime opțiunile publice și să fie validate instituțional. Nu era, în opinia Washingtonului, suficientă campania diasporei românești. Obligatoriu, cei de „acasă” trebuia să-și expună decizia politică majoră de a părăsi Imperiul și Ungaria. La câteva zile s-a produs și reacția oficială a S.U.A. prin recunoașterea opțiunii românești. Impactul celor două zile, 12 și 18 octombrie, a fost decisiv, iar numele lui Vaida a devenit arhicunoscut printre români, dar și pe plan internațional. A intrat definitiv în istoria României Mari. ■

Aurel Lazăr

naționale. „Fără de această activitate – scria el mai târziu – nu am fi dispus în 1918 de mulțimi conștiente și pline de încredere față de conducere. Prestigiul nostru moral și faptul că nu numai numele, ci și persoanele noastre erau cunoscute de țărănime ne-au asigurat unanimitatea încrederii sale și executarea disciplinată a tuturor ordinelor și instrucțiunilor date de noi în 1918“. În paralel, o veritabilă campanie de presă a avut loc în Transilvania dedicată popularizării intensive a opțiunilor președintelui S.U.A., „acceptate în toate zonele Transilvaniei și de toate categoriile sociale, inclusiv țărănimea“.

Momentul principal urma să-l reprezinte prezentarea „Declarației“ de la Oradea în Parlamentul de la Budapesta, în ziua de 18 octombrie 1918, de către Vaida-Voevod. Era modalitatea aleasă de conducerea P.N.R. de a expune public opțiunea românească bazată pe principiile wilsoniene. Vaida-Voevod împreună cu ceilalți lideri ai românilor au ales și

sprijinit proiectul lor național cu argumente provenite din cele 14 puncte.

Săptămâna scursă între elaborarea și prezentarea „Declarației“ a fost marcată de o stare emoțională în continuă creștere. Clujul își trimite în capitala Ungariei un fost ofițer în armata imperială pentru a se convinge că textul nu a fost modificat; alții trimit amenințări cu moartea în cazul în care documentul nu va fi prezentat etc. Studenții români de la Universitatea budapestană, social-democrații, muncitori în întreprinderile din oraș, ofițeri staționați sau în drum spre Transilvania așteptau cu un interes major evenimentul respectiv.

Vaida-Voevod a luat cuvântul în Parlament într-o manieră neașteptată. Nu se referă pentru început la „Declarație“, în schimb, aduce un elogiu președintelui S.U.A. „Și dacă au fost spirite, care în evul vechi și după întemeierea creștinismului, au aflat calea adevărată, propagând adevăratele principii ducătoare la scop, aceștia nu au avut putința să pună în aplicare practică principiile ce le profesau. E meritul lui Wilson că în cunoscutele lui puncte a

Vasile Goldiș

dat expresie acelor principii și le-a cristalizat, așa că nu se vor mai putea falsifica niciodată“. Plenul Camerei a reacționat pozitiv, iar Vaida-Voevod a mizat pe acest aspect pentru a-și duce la bun sfârșit demersul. S-a bazat și pe ecoul extraordinar al principiilor lui Wilson în Ungaria în curs de rupere de Austria. Politicienii, elita democratică maghiară doreau aplicarea „punctelor“ președintelui S.U.A. într-o Ungarie ce îngloba Transilvania, Banatul și Slovacia. Continuarea discursului începe să-i irite pe parlamentari. O rumoare crescândă se simte după ce vorbitorul a declarat că românii, alături de slovaci, cehi, sloveni, croați etc., au primit cu „frenezie“ oferta de pace a monarhiei dualiste adresată Washingtonului, adăugând o precizare de o valoare excepțională: „de acum nu mai suntem naționalități, ci națiuni“.

Ce dorea Washingtonul

Vaida-Voevod vorbește pentru prima oară în Parlamentul de

După plecarea lui Ion I.C. Brătianu de la Paris, Alexandru Vaida-Voevod (în centru) a rămas la conducerea delegației române participante la Conferința de Pace de la finalul Primului Război Mondial

Iancu Flondor constata că trei premise mai importante vor determina stabilirea noilor hotare ale Bucovinei: a) principiul naționalităților; b) chestia apărării, pentru viitor, a principiului menționat; c) asigurarea prosperității economice a Bucovinei în noile sale hotare. El accepta că teritoriul Bucovinei, situat la nord de râul Prut, va fi pierdut, dar susținea că restul provinciei, în special teritoriul dintre Prut și Siret, trebuia „să fie considerat ca o parte integrală a revendicărilor noastre”.

Iancu Flondor admitea în memoriul său și faptul că partea de vest a Bucovinei era locuită de o populație compactă rusească și constata că „ar fi cu mult mai favorabil de a renunța la munții ruteni decât la teritoriul conținut între Prut și Siret”. El demonstra, cu exemple concrete, că recensământul austriac din 1910 nu reflecta corect naționalitatea populației Bucovinei, remarcând că principiul etnic este mult mai corect reflectat în listele alegătorilor, întocmite în toamna anului 1910. Potrivit calculelor sale, în 48 de localități din teritoriul respectiv (inclusiv orașul Cernăuți), locuiau 183.390 de persoane, dintre care 64.643 români, 46.044 ruteni și 72.703 locuitori de alte naționalități. Acest teritoriu avea o suprafață de 109.743 ha, dintre care 50.413 ha aparțineau marilor proprietari, marea majoritate de naționalitate română. Așadar,

încă la începutul anului 1915, Iancu Flondor menționa în memoriul său că, în cazul în care nu se va putea obține întreaga Bucovină, în niciun caz să nu se cedeze teritoriul dintre Prut și Siret, cu orașul Cernăuți. El rezuma cele arătate în memoriu cu câteva cuvinte tranșante: „fără Prutul ca frontieră, nicio învoire”.

Declanșarea războiului a acutizat și mai mult contradicțiile puterilor beligerante în privința Bucovinei. Încercând să atragă România în război de partea sa, atât Rusia, cât și Austria promiteau importante concesii teritoriale, inclusiv din Bucovina, în favoarea României. Diplomația austriacă promitea drept recompensă Basarabia, dar lua în calcul și cedarea unei părți din Bucovina către România. În iunie 1915, la Ministerul de Externe de la Viena au avut loc convorbiri privind Bucovina. S-au elaborat trei variante ce vizau trasarea viitoarei frontiere de-a lungul unor râuri.

Conform primei variante, României i-ar fi fost cedate districtele Suceava, Gura Humorului și Solca, precum și partea districtului Rădăuți așezată la sud de râul Suceava. A doua variantă prevedea

cedarea în plus a districtelor judecătorești Stulpicani, Câmpulung și Vatra Dornei (fără comuna Cărlibaba), situate în sud-vestul Bucovinei. A treia variantă, cea mai radicală, prevedea ca aproape jumătate din suprafața Bucovinei, respectiv districtele judecătorești Câmpulung, Gura Humorului, Rădăuți, Solca, Stulpicani, Suceava și Vatra Dornei (fără satul Cărlibaba), precum și părțile din districtele Ciudei, Siret și Storojineț, situate pe malul drept al râului Siret, să fie cedate României. Experții austrieci considerau că varianta a treia se apropia cel mai mult de o departajare a Bucovinei după criteriul naționalităților. Aceștia constatau totuși că restul Bucovinei rămase la Austria ar fi suportat imense consecințe economice, politice și culturale și cu greu și-ar mai fi păstrat un statut de autonomie.

In toate aceste cazuri nu se ținea cont de specificul așezării localităților românești pe cursul superior al râurilor Suceava și Siret, unde mai multe sate se întindeau pe ambele maluri ale râurilor respective. Dacă ar fi fost aplicată în practică prima sau a doua variantă, atunci satele de pe malul drept al Sucevei ar fi revenit României, iar cele de pe malul stâng ar fi rămas în continuare în componența Austriei. În cazul aplicării celei de a treia variante, noua frontieră ar fi dezmembrat mai multe sate românești, precum Ropcea, Iordănești, Carapciu,

Trupe ruse în Cernăuți...

UNIREA BUCOVINEI

CONSTANTIN UNGUREANU

Români din Bucovina

În timpul Primului Război Mondial, Bucovina a prezentat un mare interes pentru statele din zonă. Monarhia Austro-Ungară dorea păstrarea și chiar extinderea provinciei cu teritorii din nordul Basarabiei și nordul Moldovei. Rusia, mizând pe elementul slav din Bucovina și determinată de interese geostrategice, pretindea obținerea întregii provincii sau cel puțin a părții de nord a acesteia. Guvernul de la București, apelând la dreptul istoric și criteriul etno-demografic, dorea integrarea ținutului la România. Mișcarea națională ucraineană din Galiția și Bucovina cerea ca teritoriul locuit de ruteni din Austria (estul Galiției și o parte importantă din Bucovina) să formeze o provincie distinctă, cu o largă autonomie administrativă și legislativă. Ucrainenii revendicau mai mult de jumătate din teritoriul Bucovinei, până la râul Siret, inclusiv orașele Cernăuți, Siret și Storojineț.

În Galiția și Bucovina exista și o mișcare panrusă, ce revendica teritoriile din Austro-Ungaria, care să se unească cu Imperiul Rus. Această mișcare s-a intensificat mai ales în timpul războiului, fiind încurajată de succesele militare ale armatei țariste pe fronturile din Galiția și Bucovina. Mișcarea panrusă revendica un teritoriu important din Bucovina, până la orașul Siret.

La începutul războiului, după ce orașul Cernăuți și o parte importantă din nordul Bucovinei au fost ocupate de armata țaristă, în capitala provinciei s-a constituit un comitet rutean, care spri-

jinea revendicările Rusiei în acest teritoriu, inclusiv asupra Bucovinei dintre râurile Prut și Siret. Pentru a combate aceste pretenții, fruntașul bucovinean Iancu Flondor a înțocmit, în februarie 1915, un

text, intitulat „Memoriu privitor la fruntariile Bucovinei”, în care demonstra, din punct de vedere istoric, etnografic, economic și cultural, drepturile românilor asupra teritoriului Bucovinei dintre Prut și Siret.

zonei Vatra Dornei. În ianuarie 1915, armata austriacă a trecut la ofensivă și, la 17 februarie, a intrat din nou în Cernăuți. Administrația austriacă s-a menținut până în iunie 1916, când rușii au ocupat pentru a treia oară Cernăuțiul. Armatele ruse au rămas în cea mai mare parte a Bucovinei până în august 1917. În iulie 1917, trupele austriece au trecut din nou în ofensivă și, la 2 august, au recuperat Cernăuțiul.

Acțiunile militare desfășurate pe teritoriul Bucovinei au produs mari pagube economiei și populației Bucovinei. Au fost recrutați bărbații cu vârste cuprinse între 18 și 53 de ani, iar peste 100.000 de locuitori, de diferite etnii, s-au refugiat în interiorul Austriei sau în alte țări. Multe întreprinderi industriale au fost distruse sau evacuate, mai multe linii de cale ferată au fost demolate, iar poduri și șosele au fost distruse. Mari pagube au fost provocate agriculturii. Cele mai mari distrugerii s-au produs în satele din zona dintre Prut și Nistru, mai ales la hotarul cu Basarabia, unde au avut loc cele mai violente confruntări militare.

Între timp, în Rusia s-a declanșat revoluția bolșevică, iar la 3 martie 1918 s-a încheiat la Brest-Litovsk o pace separată între Rusia și Puterile Centrale. La începutul anului 1918, Rada de la Kiev a proclamat independența Ucrainei, revendicând și teritoriile locuite de ucraineni din Galiția, Bucovina, Basarabia și Maramureș. La 9 februarie 1918, reprezentanții Ucrainei și Austriei au semnat la Brest-Litovsk un tratat secret, prin care Austro-Ungaria urma să primească o cantitate însemnată de cereale; în schimb, autoritățile de la Viena se obligau să formeze o nouă provincie austriacă, care să cuprindă estul Galiției, locuită preponderent de ucraineni, și Bucovina. Însă, din cauza opoziției deputaților polonezi și a evenimentelor din timpul războiului, această problemă nu a ajuns să fie discutată în Parlamentul de la Viena.

Totodată, în 1917, cea mai mare parte a României a fost ocupată de armatele germane și austro-ungare, iar guvernul de la București s-a mutat temporar la Iași. În aceste împrejurări, la 5 martie 1918 a fost semnată o pace preliminară la Buftea, iar armata română s-a

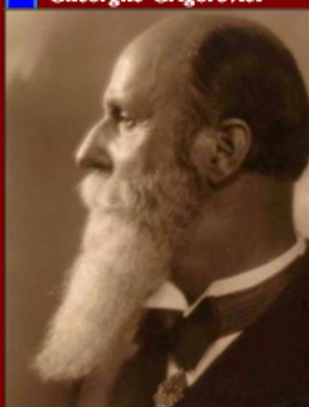
retras din unele teritorii, inclusiv din districtele Suceava și Siret din sud-estul Bucovinei. La 7 mai 1918 era semnat Tratatul de Pace de la București, prin care România renunța la teritoriile românești din Austro-Ungaria, iar teritoriul Bucovinei urma să fie mărit cu o parte din județul Hotin, cu zona Herței din județul Dorohoi și cu zona Dornei din România. În urma semnării acestui tratat, România pierdea aproape 6.000 de km², dintre care cca 600 km² urma să fie incluși în componența Bucovinei lărgite. Articolul XI al tratatului descria hotarul din zona de munte a României, care urma să fie rectificat în favoarea Austro-Ungariei. Dacă acest tratat ar fi intrat în vigoare, atunci o zonă importantă muntoasă, situată la sud de Vatra Dornei, câteva sate din apropierea orașelor Suceava și Siret, precum și un teritoriu mai important din zona Herței, inclusiv târgurile Herța și Mihăileni, ar fi fost incluse la Bucovina, în componența unei Austro-Ungarii reorganizate.

După semnarea tratatelor de pace cu Rusia și Ucraina, trupele germane și austro-

Constantin Isopescu-Grecul

Gheorghe Grigorovici

Teofil Simionovici

Prisăcăreni, Camenca, dar și orașul Storozhineț.

Mersul evenimentelor din timpul războiului a zădărniciat speranțele autorităților austriece de a atrage România în război de partea sa, iar discuțiile privind eventualele cedări teritoriale în Bucovina au rămas fără obiect. Totuși, însuși faptul elaborării acestor variante secrete de cedări teritoriale denotă că, chiar și după 140 de ani de stăpânire austriacă, autoritățile de la Viena recunoșteau caracterul românesc al Bucovinei și dreptul României de a obține cel puțin o parte din această provincie, populată compact de români.

În timpul războiului au fost elaborate și câteva proiecte rusești de anexare a Bucovinei la Imperiul Rus. Primul proiect propunea încorporarea Bucovinei întregi la Rusia și a fost înaintat la mijlocul lunii ianuarie 1915 de general-locotenentul F. Vebel. El considera că trăsura hotărârii pentru o împărțire în două a Bucovinei ar fi fost foarte dificil de realizat, întrucât în sudul provinciei exista „un amestec de etnii”.

Al doilea proiect a fost propus de D.N. Vergun, unul dintre experții principali la Ministerul Afacerilor Externe al Rusiei în chestiunea Bucovinei și Galiției. Documentul a fost elaborat după semnarea tratatului secret de la București din august 1916, tratat prin care țările Antantei recunoșteau dreptul României

asupra Bucovinei până la râul Prut. Autorul proiectului insistă ca Cernăuți și o parte a Bucovinei să rămână în posesia Rusiei. La sfârșitul anului 1916, A. Gherovsky și arhiepiscopul Harkovului, Antoniu, au elaborat un proiect ce viza anexarea Bucovinei întregi la Rusia. După părerea autorilor proiectului, teritoriul bucovinean care ar fi trebuit să intre în componența României conform tratatului din august 1916 era cel mai bogat, iar Fondul Bisericesc avea cele mai întinse terenuri de pădure în sudul Bucovinei. Cele trei proiecte rusești, elaborate în anii 1915 – 1916, demonstrează că Rusia ar fi anexat cea mai mare parte a Bucovinei și orașul Cernăuți, neținând cont de înțelegerile stabilite cu România.

După declanșarea războiului, în vara anului 1914, România a reușit timp de doi ani să-și păstreze neutralitatea, dar autoritățile de la București au negociat cu reprezentanții țărilor beligerante condițiile de intrare în război, în speranța că vor recupera cel puțin o parte dintre teritoriile locuite de români din Monarhia Austro-

Ungară sau din Rusia. În urma unor tratative îndelungate, la 4/17 august 1916, a fost semnat la București un tratat secret între România și țările Antantei, prin care Franța, Anglia și Rusia recunoșteau drepturile României asupra teritoriilor românești din Transilvania, Banat, Crișana, Maramureș și Bucovina. Acest tratat secret prevedea, la articolul IV, că „linia de hotar va începe de la Prut, de la un punct al frontierelor actuale între Rusia și România, aproape de Novosulița, și va urca râul până la granița Galiției, la întâlnirea Prutului cu Ceremușul. De aici va urma frontiera dintre Galiția și Ungaria până la punctul Steag, cota 1.655”. Astfel, Rusia își moderase pretențiile asupra acestei provincii și, prin respectivul tratat, acceptase ca, în cazul unui război victorios, să obțină doar Bucovina dintre Prut și Nistru, restul teritoriului, inclusiv orașul Cernăuți, urmând să se unească cu România.

În timpul războiului, Bucovina a fost grav afectată de operațiunile militare. La 2 septembrie 1914,

armata rusă a intrat în Cernăuți și în scurt timp a ocupat nordul Bucovinei, până la râul Siret. La 20 octombrie 1914, austriecii au redobândit orașul Cernăuți. Însă, la sfârșitul lunii noiembrie 1914, armata rusă a recucerit capitala provinciei și în scurt timp a ocupat aproape toată Bucovina, cu excepția

... și împăratul Carol I de Habsburg, în același oraș, august 1917

cât mai rapid un stat autonom pentru românii din monarhie, fiindcă, în caz contrar, Antanta va decide altfel soarta lor.

În aceeași ședință a Parlamentului de la Viena, deputatul social-democrat Gheorghe Grigorevici s-a pronunțat cu fermitate împotriva împărțirii Bucovinei și l-a acuzat pe deputatul ucrainean din Bucovina Niko-

lai Wasilko că, în timpul negocierilor de pace de la Brest-Litovsk, ar fi pledat pentru includerea Bucovinei într-un stat ucrainean. La rândul său, deputatul Nikolai Wasilko a cerut împărțirea Bucovinei între români și ucraineni, pretinzând că ucrainenii vor discuta cu românii în spiritul dreptului la autodeterminare. Din partea deputaților bucovineni a mai vorbit germanul Keschmann, care s-a pronunțat cu fermitate împotriva dezmembrării Bucovinei și a cerut, în cazul soluționării problemei naționale în Bucovina și estul Galiției, să fie garantate drepturile politice și culturale ale comunității germane.

Ultima ședință a Parlamentului de la Viena a avut loc la 28 octombrie. Atunci au participat doi deputați români din Bucovina (Constantin Isopescu-Grecul și Teofil Simionovici), fără a lua cuvântul. La 3 noiembrie, Austro-Ungaria a cerut semnarea unui armistițiu și încheie-

O șezătoare literară în Bucovina, la 1910; rândul de sus (de la stânga): Gh. Tofan, A. de Herz, L. Marian, S. Pușcariu, E. Gârleanu, I. Minulescu; rândul de jos: C. Theodorian, M. Sadoveanu, C. Pavelescu, D. Anghel

rea ostilităților militare, iar la 11 noiembrie, și Germania a semnat armistițiul. La 11 noiembrie, împăratul Carol I de Habsburg a abdicat, fiind desființată Monarhia Austro-Ungară și proclamată republica.

Prăbușirea Imperiilor Rus și Habsburgic a creat condiții favorabile pentru afirmarea mișcării naționale românești din Bucovina. Către sfârșitul lunii octombrie 1918, deputații Alexandru Hurmuzachi, Gheorghe Grigorevici, Aurel Onciul și Gheorghe Sârbu se aflau deja la Cernăuți, iar Constantin Isopescu-Grecul și Teofil Simionovici încă erau la Viena.

Alexandru Hurmuzachi, care era și președintele Dietei Bucovinei, în acele momente istorice a avut o poziție ezitantă și loială față de autoritățile centrale. Aurel Onciul de asemenea și-a păstrat convingerea că Monarhia Austro-Ungară poate fi reorganizată și a optat pentru o înțelegere cu ucrainenii în privința viitorului

Bucovinei. Totodată, o parte a intelectualității românești, în frunte cu profesorii Ion Nistor și George Tofan, se aflau în refugiu în România, cei mai mulți la Chișinău.

În aceste împrejurări, la inițiativa lui Sextil Pușcariu, un grup de intelectuali români s-a întâlnit la 12 octombrie în casa medicului Isidor Bodea și a decis să intre în acțiune, pentru afirmarea drepturilor naționale ale românilor bucovineni. Tot atunci s-a luat hotărârea să fie publicat ziarul *Glasul Bucovinei*. La 15 octombrie 1918 se ține o nouă consfătuire în casa lui Alexandru Hurmuzachi, însă, din cauza lipsei de hotărâre a acestuia și a poziției deosebite

a lui Aurel Onciul, nu s-a luat nicio decizie. La 16 octombrie a venit în capitala Bucovinei Iancu Flondor, care în acele zile istorice s-a poziționat în fruntea mișcării naționale și a luat o poziție fermă împotriva împărțirii Bucovinei pe criterii etnice.

(Continuare în p. 52)

În excursie în Bucovina, 1898, lângă Câmpulung Moldovenesc; în picioare, în centrul fotografiei, C. Stere, dr. N. Lupu și G. Ibrăileanu (îi se vede doar jumătate din față)

ungare au ocupat teritoriile importante din Ucraina, dar și o parte din județul Hotin din nordul Basarabiei. La începutul toamnei anului 1918, în Bucovina erau staționate unități militare austriece, care ocupau și o parte din județul Hotin, până la târgul Lipcani. În toamna anului 1918 se prevedea să fie extinse districtele Câmpulung, Gura Humorului și Siret cu teritoriile cedate de România, să fie înființat un nou district cu reședința la Țureni, care să includă și satele din zona Herței. De asemenea, urma să fie creat un district judecătoresc nou cu sediul la Hotin, care să cuprindă localitățile din nordul Basarabiei, ce urma să fie incluse în componența provinciei Bucovina

In lunile august și septembrie 1918, armatele aliate ale Țărilor Antantei au inițiat ample ofensive pe Frontul de Vest, iar trupele austro-germane au suferit înfrângeri, ceea ce a grăbit încheierea războiului. La 4 octombrie 1918, în Parlamentul de la Viena s-au pus în discuție cele 14 puncte ale președintelui american Woodrow Wilson (*Magazin istoric*,

nr. 1/2018). Unul dintre aceste puncte prevedea că popoarele din Monarhia Austro-Ungară aveau dreptul să se organizeze autonom. Însă cehii, polonezii, maghiarii și slavii din sudul Monarhiei Austro-Ungare deja nu mai acceptau o reorganizare politică a imperiului și optau pentru deplină independență față de autoritățile de la Viena.

În Parlamentul austriac activau atunci 14 deputați din partea Bucovinei, aleși încă în 1911, dintre care șase erau de naționalitate română. În ședința Parlamentului din 4 octombrie 1918, deputatul Constantin Isopescu-Grecul, în numele deputaților români, a cerut autonomie largă pentru cei patru milioane de români din Austria și Ungaria, dar în cadrul unei monarhii federative. În finalul discursului său, Isopescu-Grecul considera că „acest nou stat [al românilor în cadrul monarhiei – *n.n.*] trebuie să exercite o mare putere de atracție asupra României libere și să determine o raliere a acesteia la monarhie“. Astfel, deși principalele naționalități din Austro-Ungaria optau pentru independența deplină, deputații români din Parlamen-

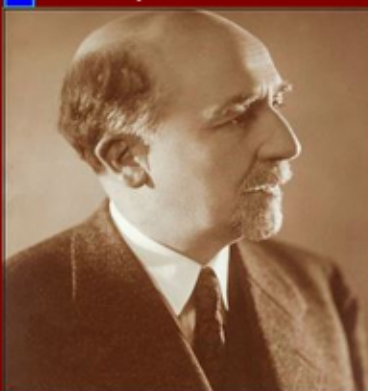
tul austriac încă erau loiali imperiului și optau pentru unirea românilor din Ungaria și Bucovina în componența unei monarhii reorganizate.

La 16 octombrie 1918, Împăratul Carol I de Habsburg a emis proclamația „Către popoarele mele“, în încercarea de a salva Monarhia Austro-Ungară și a o reorganiza pe principii federative. Prin acest manifest, împăratul accepta reorganizarea Austro-Ungariei într-o federație de șase state „independente“ – austriac, ungar, ceh, iugoslav, polonez și ucrainean –, Transilvania rămânând în continuare în componența Ungariei. În manifest nu se preciza statutul Bucovinei, dar se specifica că locuitorii ar urma să decidă sub ce formă vor fi incluși în cadrul viitorului stat federativ. În ședința Parlamentului austriac din 22 octombrie, deputatul Isopescu-Grecul a cerut pentru românii din Bucovina și Ungaria dreptul de a se organiza într-un stat propriu în cadrul noii confederații de state din Austria. În alocuțiunea sa, Isopescu-Grecul îndemna chiar autoritățile de la Viena să creeze

Iancu Flondor

Sextil Pușcariu

Alexandru Hurmuzachi

«Scrișul Românesc» din Craiova. Atât Kalman, cât și Fischer și-au oferit serviciile voluntar și până când a părăsit România, la sfârșitul lui 1940, Fischer a fost responsabil cu procurarea, din diferite surse, a hârtiei și cernelii. De asemenea, prelua materialele tipărite și i le înmâna lui Chastelain în cadrul unor întâlniri clandestine».

După venirea lui Antonescu la putere, în septembrie 1940, alinierea României la politica Germaniei s-a consolidat. SOE s-a concentrat pe dezvoltarea contactelor cu membrii probritanici din opoziția față de Antonescu. Principalul personaj către care s-au îndreptat britanicii care au avut responsabilitatea în această problemă pe toată durata războiului a fost liderul Partidului Național-Tărănesc, Iuliu Maniu.

În septembrie 1940, Chastelain s-a întâlnit cu Maniu în casa inginerului Rică Georgescu. S-a discutat despre o călătorie a liderului național-tărănist la Londra, pentru a crea un Comitet Românesc Liber. Maniu a fost de acord și a decis că vor face parte din organizație Virgil Madgearu, fost ministru de Finanțe și un economist de frunte, Ion Mihalache, adjunctul lui Maniu, Nicolae Titulescu, pe atunci în Elveția, iar Citta Davila va fi reprezentantul în Statele Unite. Din nefericire, Madgearu a fost asasinat de Garda de Fier la 27 noiembrie 1940,

A.G.G. de Chastelain, concurent la Marele Premiu al Bucureștiului la automobilism, în perioada interbelică

Titulescu era foarte bolnav și a murit la Cannes, la 17 martie 1941, iar Mihalache a refuzat să părăsească țara. În locul lor, Maniu a trimis în străinătate, în decembrie 1940, pe Cornel Bianu, pentru a-l înlocui pe Madgearu, și pe Ștefan Nenițescu, ca să-i fie secretar. A plecat și Pavel Pavel, cu binecuvântarea lui Maniu, dar fără să fie, în vreun fel, reprezentantul lui. Georgescu și-a asigurat sprijinul unchiului său, generalul Alexandru Manolescu, fost aghiotant al prințului Nicolae, o persoană cu bune legături în cercurile militare și politice. „De ase-

menea, Manolescu a acceptat un fond de un milion de lei pentru acoperirea cheltuielilor solicitate de satisfacerea intereselor noastre viitoare” – nota autorul unei note SOE.

La 30 septembrie 1940, de Chastelain a fost obligat să părăsească România, la insistențele lui Sir Reginald Hoare, ministrul Marii Britanii la București, care era preocupat de securitatea lui de Chastelain după eșecul planului de a sabota câmpurile petrolifere. De Chastelain i-a predat organizația SOE lui Herbert Watts, dar și acesta a devenit victima deteriorării rapide a relațiilor româno-britanice și a fost obligat să părăsească țara după câteva săptămâni.

Pincipala direcție a activității SOE în România în această perioadă a constituit-o efortul de propagandă, iar Ion Popovici și Rică Georgescu au oferit un sprijin temeinic. Amândoi au supravegheat activitatea tipografică

Virgil Madgearu (în centrul imaginii)

IULIU MANIU ȘI MAREA BRITANIE

DENNIS DELETANT,
Georgetown University, S.U.A.

● Organizația care trebuia să dea foc Europei
● O tiparniță pentru manifeste ● Un milion de lei pentru cheltuieli viitoare ● „Ardealul“, postul de radio clandestin ● Aranjamente pentru când vor pleca britanicii ● „Jocul s-a încheiat“ ● Maniu are intenții bune, dar îi lipsește inspirația ● Oricum nu exista altă soluție ● Informații de la Înaltul Comandament german din București

Pentru britanici, Iuliu Maniu, liderul Partidului Național-Țărănesc, a reprezentat în timpul celui de Al Doilea Război Mondial punctul principal de sprijin în toate acțiunile contra regimului Antonescu. Faptul că a criticat puternic și constant alunecarea României în orbita Germaniei naziste la sfârșitul anilor '30 și trecutul lui de politician onest și cu principii, a cărui admirație pentru Marea Britanie și Franța susțineau apărarea democrației, l-au singularizat drept figura cea mai bine plasată pentru a promova cauza Alianților occidentali în România. Pierderea Transilvaniei de Nord, provincia de baștină a lui Maniu, în urma Dictatului de la Viena, în august 1940, și perspectiva recăpătării ei în urma unei victorii a Alianților l-au apropiat pe Maniu și mai mult de Marea Britanie. Studiarea documentelor din arhiva Ministerului de Externe britanic (Foreign Office) arată că anularea Dictatului de la Viena și revenirea Transilvaniei de Nord la România i-au determinat pe mulți români din Transilvania să sprijine eforturile britanice de subminare a regimului Antonescu. Fruntași ai P.N.-Ț. erau, ca români din această provincie, dornici să sprijine activitățile clandestine britanice îndreptate contra regimului lui Antonescu și a aliaților săi germani.

In iulie 1940, la ordinul lui Churchill, s-a creat la Londra o agenție secretă, numită Special Operations Executive (SOE; *Magazin istoric*, nr. 3 – 9/2010), cu o misiune exprimată pe scurt: „să dea foc Europei“. Rolul SOE era să propage sabotajul și subversiunea în teritoriile ocupate de inamic și să formeze nuclee de oameni antrenați care să ofere asistență grupurilor locale de rezistență. Până la desființarea ei, în 1946, SOE s-a ocupat cu planificarea

și organizarea de operațiuni de acest gen. În principal, operațiunile SOE s-au desfășurat în Europa ocupată, dar agenția a acționat, în grade variate de intensitate, în Africa de Nord, Orientul Mijlociu, Asia de Sud și Orientul Îndepărtat.

În martie 1940, o agenție de propagandă, numită Secțiunea D, a fost înființată, sub conducerea lui Alfred George Gardyne de Chastelain. „Una dintre țintele principale ale acesteia a fost, în acel moment, România“ – se spunea într-un

document SOE. S-au pregătit materiale de propagandă subversivă și antigermană, copiate în mii de exemplare și distribuite în România. Când volumul acestor materiale a sporit, s-a achiziționat o mașină de tipărit. Ion Popovici (nume de cod: „Procopius“) a devenit curând principalul colaborator. Mașina de tipărit fusese obținută „cu ajutorul lui Bondi Kalman, de la J. Walter Thomson Company, și Max Fischer, un expert tipograf care colabora cu tipografia

cheme, pe el și misiunea diplomatică. Propunea să părăsească România la 15 februarie. Cu o zi înainte de ruperea relațiilor diplomatice, Hoare, admițând că „jocul s-a încheiat“, a căzut de acord cu Maniu că P.N.-Ț. trebuia să mențină contactul cu britanicii prin radio. Și vreme de trei ani, radioul și curieri ocazionali au fost modalitățile de contact cu România. I se lăsase un aparat de radio lui Valeriu Rică Georgescu (care avea numele de cod „Jockey“) și 10.000.000 lei din fondurile companiei petroliere britanice „Unirea“, pentru a finanța un grup de rezistență format din membrii partidului lui Maniu. Impresia finală a ministrului britanic la București a fost că „deși intențiile lui Maniu sunt cele mai bune, din păcate îi lipsește inspirația... Totuși, nu există altcineva care ar putea conduce o mișcare patriotică, așa că în clipa de față este Maniu sau nimic.“

Tilea a continuat colaborarea cu postul de radio „Ardealul“. După declanșarea atacului german

Sir Reginald Hoare (al doilea din dreapta), alături de Lucian Blaga

contra Uniunii Sovietice (Planul „Barbarossa“), la 22 iunie 1941, „Ardealul“ a primit sarcina să încurajeze dezangajarea României din războiul antisovietic și în acest scop a adoptat, mai întâi, sloganul „Stop la Nistru“, apoi „Retragere pe Nistru“, după ce frontiera de dinainte de iunie 1940 a fost depășită. În problema spinoasă a relațiilor româno-sovietice, „Ardealul“ a susținut că îngrijorările de securitate ale românilor vor putea fi mai bine abordate dacă România se retrage de pe teritoriul sovietic. Prezența trupelor române în Rusia era pusă pe seama unui complot german menit să slăbească România în capacitatea de a se apăra mai bine de o agresiune ungară. Mai

târziu, „Ardealul“ a subliniat amploarea pierderilor românești la Stalingrad, comparându-le cu numărul mult mai mic de trupe ungare angajate în campania din Rusia. Mesajul era că trupele române ar trebui ținute acasă, gata să fie folosite „contra amenințării ungare“.

La 8 aprilie 1941 s-a primit primul mesaj transmis de stația de radio lăsată lui Maniu, care avea apelativul Z4. Au sosit cu regularitate alte mesaje până la 23 iunie, a doua zi după ce trupele germane și române au atacat U.R.S.S. Contactele române s-au dovedit o sursă de neprețuit, reușind să penetreze până și în Înaltul Comandament german din București. Popovici a putut să informeze Londra, la 11 aprilie, că germanii vor ataca Rusia la 15 iunie. Informația fusese obținută de generalul Alexandru Manolescu, unchiul lui Rică Georgescu, de la o sursă din Înaltul Comandament german.

(Va urma)

**Radio
România
București fm [98,3 FM]**

grafiei, fiind sprijiniți, printre alții, de Max Davidovici, „care oferea și valoroase informații militare atașatului militar, ce acopereau cele mai multe dintre provinciile României“. Presa furniza material pentru Chalmers-Wright, de la Ministerul Informațiilor, cât și pentru „Ardealul“, primul post de radio de propagandă clandestin instalat de SOE la Londra, în octombrie 1940. Prima echipă a postului de radio a fost formată din William Seton-Watson, Viorel-Virgil Tilea, fostul ministru al României în Marea Britanie (*Magazin istoric*, nr. 2 – 6/2000), și Dan Dimăncescu, fost consilier la Legația României la Londra. Cunoscut în cercurile britanice drept „R.1“, „Romanian Brethren“ (Frați Români) sau „Independent Romania“ (România Independentă), era în mod curent denumit cu apelativul românesc pentru Transilvania, „Ardealul“, în baza acoperirii sale: un grup de rezistență antiantonescian care ar fi acționat în România.

In cursul primelor transmisiuni a avut sarcina să creeze o „atmosferă a unei transmisiuni de către români, în România, pentru români“. Obiectivele principale ale postului erau să îi convingă pe români să nu susțină, militar și economic, Germania, să distorbe activitatea economică și să încurajeze opoziția față de Antonescu și de Garda de Fier. Materialele de propagandă legate de „Ardealul“ erau tipărite de un grup coordonat de Ion Popovici, Rică Georgescu și Iosif Păștoiu, cu finanțare asigurată de Chastelain.

Citta Davila, fotografie dată cu dedicație în 1938

Acesta a revenit în România la 15 ianuarie 1941, profitând pentru a restabili contactul cu toate persoanele și organizațiile ce colaborau în acel moment cu SOE. Se acumulasă un mare fond pentru ducerea acțiunilor, care fusese înmănat lui Popovici, pentru a finanța pe Maniu și „Ardealul“. De Chastelain a mai făcut o a doua și ultimă călătorie la București imediat după rebeliunea Gărzii de Fier, din 21 – 23 ianuarie 1941, ajungând la un acord final cu Maniu în privința procedurii de urmat după retragerea Legației britanice din România. În acel

moment, ministrul britanic și anumiți secretari ai acestuia erau bine informați despre planurile SOE și s-au luat decizii în consecință, între ministru, SOE și Maniu. Maniu a pretins că făcuse aranjamente necesare pentru desfășurarea unei importante activități de sabotaj, ce putea fi declanșată de la sfârșitul lui februarie. Activitatea era totuși condiționată de bombardarea rafinăriilor de petrol și a unor noduri de cale ferată de către aviația britanică (RAF). Pornind de la faptul că asemenea bombardamente urma să aibă loc, Sir Reginald Hoare a fost de acord cu ruperea relațiilor diplomatice cu România. Printre ultimele aranjamente făcute cu Maniu s-a stabilit un plan de transmisiuni pentru aparatul radio ce urma să asigure comunicațiile între București și Istanbul, după plecarea misiunii diplomatice britanice.

La 10 februarie, Hoare l-a informat pe Antonescu printr-o notă că, deoarece teritoriul României „era folosit de Germania ca o bază militară ce o ajuta în eforturile sale de război“, Guvernul britanic decisese să îl re-

Generalul Alexandru Manolescu (primul din stânga), la o ceremonie a Străjerilor

La cules de vie

unui raport britanic, se degradase nu numai din cauza unui comportament specific, ci și din pricina unei recolte proaste. „Aceași oameni care erau primii să-i primească, acum îi urăsc cel mai mult. Un sistem de corupție și duritate combinat cu compromiterea totală a recoltei de grâu în vara lui 1918 a dus populația la o stare de exasperare“.

Corupția pare să fi fost o problemă centrală. Raportul constata că ea era în continuă creștere și era de părere că e un obicei românesc. De aceeași racilă sufereau și rușii, cărora însă li se părea că românii îi depășeau cu mult.

Alte probleme erau legate de sfârșitul războiului și de prezența armatei române în Basarabia. Aceasta rechiziționa „tot ce mai exista în Basarabia“, ceea ce în termenii armistițiului ar fi trebuit să fie de fapt hrana prizonierilor nemți. Faptul stârnea desigur nemulțumirea țăranilor locali care, în astfel de situații, nu-și ziceau români, ci moldoveni!

În concepția raportorului de la Foreign Office proasta administrație românească în Basarabia trebuia probată. În acest sens se aduc două cazuri. Unul este transportul unui vagon de 10.000 l de petrol de la Ploiești la Chișinău. Dacă la origine petrolul costa 5.000 de lei, la destinație costul se triplase. Se presupunea că un ministru, nenumit, primise un bacșiș. Un al doilea caz este legat de vinul basarabean, foarte ieftin la origine. Reiese că România interzisese vânzarea acestuia în Ucraina, ceea ce însemna o pagubă de 30.000.000 de ruble pentru Basarabia.

Maiorul Barratt, care primise sarcina să întocmească un raport despre situația politică din Basarabia, era și el sceptic. Considera că România ratase șansa să recupereze Basarabia, șansă pe care o avusese în primăvara lui 1918, când întreaga

populație, chiar și rușii, îi era favorabilă. „În concepția mea – nota el – Basarabia nu e o Românie iredentă.“ Continuă cu argumente care țin de componența demografică, așa cum o constatasese singur în incursiunile făcute. Dacă în zona de nord, a Hotinului și Novosuliței, populația îi păruse în 1917 esențialmente românească, în centru ea i se pare diferită de cea

din România, în ciuda aparențelor identice.

Existau, după părerea sa, două posibile scenarii de final: unul era o unire prea puțin simpatcă dorinței populare, iar cel de-al doilea era unul mult mai optimist, o unire pe un fundal mult mai pozitiv, în cazul în care se rezolva chestiunea agrară, care i-ar fi făcut pe țărani bucuroși să se unească cu România.

Erau oare aceste virtuale epiloguri posibile? Barratt e din nou sceptic, poate cinic și influențat de interlocutorii săi ruși: oficialii români și militarii nu aveau experiență și nu erau capabili să ducă această întreprindere la bun sfârșit. Urma să facă acolo, stârnind ură, ceea ce făceau și în țara lor! Barratt culesese opinii conform cărora dacă s-ar fi adus un guvernator englez, suedez sau olandez, adică o persoană de cuvânt și necoruptă, România avea șanse să-și atingă țelul. I se părea că guvernatorul militar era bun, dar cel civil era nepopular. „Ceva trebuia schimbat pentru ca regimul românesc să fie un succes.“

În lipsa unei schimbări, mai ales de ordin moral, scria sentențios maiorul, Basarabia avea

Delegația care a adus la Iași, în 1918, decizia de Unire; de la stânga la dreapta: Ștefan Ciobanu; Ion Pelivan, Pan Halippa și Alexandru Ciugureanu

1918 – 1919

RAPOARTE BRITANICE DESPRE SITUAȚIA DIN BASARABIA

LIA BRAD CHISACOF

Militari români pe o stradă din Chișinău

● Corupția, o problemă centrală ● Când români, când moldoveni ● Un ministru ia bacșiș ● Basarabia putea deveni precum Irlanda pentru Anglia ● Ignorând obiceiurile politice și religioase ale locului, ne-am atras antipatia locuitorilor ● Soldații români sunt de admirat ● Domnul Krupenski nu-i convinge pe britanici ● Importanța armatei române nu poate fi subliniată îndeajuns pentru apărarea Europei întregi de bolșevici

Dosarul FO 608/30 de la Arhivele Naționale Britanice (The National Archives, TNA) din Kew este unul foarte bogat. Dedicat convorbirilor de pace de la sfârșitul Primului Război Mondial, el cuprinde în partea românească mai multe secțiuni, dintre care una dedicată Basarabiei.

Secțiunea începe cu o concluzie: de la venirea în provincie, românii au pierdut zilnic simpatia basarabenilor.

Începuturile fuseseră foarte favorabile: „Aproape peste tot erau bine primiți, cu brațele deschise, ca salvatori“. Dar situația, potrivit

A.N. Krupenski,
fost mareșal
al nobilimii basarabene...

și progres în Basarabia era în reunificarea cu România. Urmează recomandările în legătură cu Basarabia. Regatul Unit se arăta favorabil recunoașterii unirii libere dintre Basarabia și România cu câteva rezerve:

1. Ca separarea Basarabiei de Rusia și unirea cu România să se facă pe criterii etnice, și nu prin invazie militară și ocupație.
2. Ca în limita posibilului să nu se întreprindă nimic care să prejudicieze interesele economice sau oricare alte interese vitale ale relațiilor Rusiei cu România.
3. Ca minorităților naționale din Basarabia, ucraineni, evrei, germani, bulgari sau alții, să li se asigure drepturile culturale depline și autonomia locală cu garanție internațională.

La 6 martie 1919 este înregistrat un material intitulat *Romanian Attitude Towards Non-Romanian Minorities In Bessarabia* (Atitudinea românilor față de minoritățile neromânești din Basarabia). Acestuia îi este anexată o petiție a domnilor Tverdokhleboff și Yarușevici, membri ai Comitetului Basarabean de Eliberare, prin care cereau ca nicio hotărâre să nu fie luată la Paris de comisia privind Basarabia până nu ajungeau acolo domnii A.N. Krupenski (fost mareșal al nobilimii basarabene între 1903 – 1913) și A.Ch. Schmidt (fost primar al Chișinăului), aflați pe drum dinspre Istanbul.

La 18 aprilie 1919 ajunge la Foreign Office memoriul lor, înmănat de Krupenski. Memoriul conținea o serie întreagă de afirmații false asupra cărora i se atrăsese atenția. Informațiile despre incompetența și corupția multora dintre oficialii români aflați în Basarabia erau mai degrabă redundante.

Șansele de persuasiune asupra forurilor britanice a moșierului basarabean sunt nule, în fața unor interlocutori raționali. Argumentul său cum că românii erau bolșevici e taxat, cum era de așteptat, ca fiind absurd, iar punctul de vedere al domnului Krupenski, un partizan al

independenței Basarabiei, este luat sub specia nemulțumirii unuia dintre moșierii expropriati.

La 18 iunie 1919 în dosarul de la Foreign Office se mai adăuga o filă cu protestul arhiepiscopului de Chișinău și al unui Serafimov privind persecuțiile românești în Basarabia. Protestul fusese prezentat Înaltei Comisii Britanice de la Istanbul. Acest protest era reprodus în termeni indirecti și i se adăugau și răspunsurile de moment ale reprezentantului britanic. Redactat în termeni foarte duri, protestul atinge toate sferele existenței zilnice din Basarabia și aspectele religioase, politice, militare.

Verdictul autograf al aceluiași A.W.A. Leeper, datat 7 iulie 1919, este că arhiepiscopul, fiind numit de fostul guvern rus, e normal să aibă opinii critice. El însuși vorbise cu A.N. Krupenski, care reprezenta doar punctul de vedere al moșierilor ruși, precum și cu A.Ch. Schmidt, un om mai rațional, care dorea să atragă atenția asupra chestiunii basarabene atunci când spiritele aveau să se liniștească.

La 21 iulie ministrul Marii Britanii la București primește scrisoarea congresului țăranilor din județul Cetatea Albă reprezentată prin 270 de congresiști care cer ministrului britanic să aducă la cunoștința guvernului său dorința nestrămutată a populației din Basarabia de a se uni pentru totdeauna cu frații de același sânge din România Mare. Prin aceasta ministrul servea dreptatea și pacea în această parte a Europei. Scrisoarea era semnată de președintele congresului Valeriu Cecoff și de secretarul Gheorghe Mare.

La 22 iulie ministrul Marii Britanii la București primește scrisoarea (redactată în franceză) congresului țăranilor din județul Soroca prin care este rugat să susțină drepturile etnice și politice ale României asupra Basarabiei, ca și validitatea anexării Basarabiei la patria-mamă, în conformitate cu votul repre-

... și A.Ch. Schmidt,
fost primar
al Chișinăului

să devină un punct slab al României în viitor, așa cum Irlanda fusese pentru Anglia după 1800.

Contra-raportul anchetei făcute de maiorul Barratt este datat 16 ianuarie 1919 și aparține maiorului Radclyffe, din serviciul de informații al armatei britanice. Sunt concluzii pe baza anchetei făcute de Barratt, dar și pe baza unei anchete proprii și desigur pe baza propriei formații și convingerilor personale. El aruncă o privire specială asupra relațiilor româno-franceze.

Menține ideea că mulți dintre locuitorii Basarabiei se opun unirii cu România, idee ce provine din consultarea rusofonilor. De vreme ce partea cea mai mare a societății basarabene se opune cetățeniei române, sentimentul predominant e acela că orice formă de dominație rusă era mai bună decât cea românească. Românii își atrăseseră antipatia generală neținând seama de obiceiurile politice sau religioase ale locului. Românii nu le convenea prezența militară franceză în Basarabia, ceea ce ar fi putut să influențeze negativ rezultatul convorbirilor de pace de la Paris. Ideea că un guvernator străin ar fi salvarea pentru Basarabia devine acum soluția unică a unui guvernator... englez.

Spre deosebire de Barratt, care în fond recunoștea a fi avut în privința comportamentului armatei române o informație mediată de omul său de serviciu român, Radclyffe găsește o armată perfect disciplinată, fără vreun bețiv. Are și el cunoștință despre episoade conflictuale între militari români și localnici, dar acestea par să fie cazuri izolate. Ținând cont cât de prost sunt hrăniți și îmbrăcați soldații români, este de admirat cum rezistă și că sunt chiar sănătoși.

Sir G. Barkley, ministrul Majestății Sale la București

Corupția îl impresionează și pe contra-raportor. I se pare că oficialitățile încearcă să se îmbogățească foarte repede și că sunt motivate doar de dorința de a acumula averi.

Aceste rapoarte primesc un verdict autograf din partea unui diplomat care va face parte din delegația britanică la Conferința de Pace de la Paris, A.W.A. Leeper: orice anchetă pe teren trebuie să înceteze pentru că demersul este scump. Continuarea

anchetelor de teren ar fi urmat să depindă de rezultatele conferinței de pace.

La 3 martie 1919 erau înregistrate în dosarul de la Foreign Office o copie a petiției adresate consulului general britanic de la Odessa de funcționarii poștei și telegrafului din Basarabia, precum și un memoriu privind românizarea forțată a Basarabiei întreprinsă de armata română. Pe baza lor, Foreign Office îl sfătuiește pe sir G. Barkley, ministrul Majestății Sale la București, să atragă în mod neoficial atenția guvernului român. Acestui dosar A.W.A. Leeper îi pune, la 8 martie, o rezoluție autografă în care arată că deși cele mai multe semnături erau ilizibile, era evident că erau semnături ale unor ruși. Petiția confirma lucruri știute despre abuzurile unor autorități, dar conținea exagerări. Punctul ei de vedere era cel al unor membri ai administrației țariste. Semnatarii erau deranjați de caracterul democratic al Sfatului Țării. Comisia răspun-

zătoare pentru chestiunile românești se abținea atunci de la evaluarea sentimentelor populației din Basarabia (pentru că aceasta fusese lăsată în completă și continuă ignoranță de guvernul rus și asociază vremurile grele prin care trece cu administrația română) și era unanimă în a considera că singura speranță de dezvoltare

Mulți dintre fruntașii luptei pentru Unire aveau să ajungă, după 1944, în arestul NKVD; fotografia din dosarul lui Nicolae Secară

GENERALUL ALB-ROȘU

FLORENTINA DOLGHIN

Generalului Aleksei Brusilov i s-a recunoscut succesul inițial al ofensivei din Galiția, din mai – iunie 1916, ultima mare victorie a armatei imperiale ruse (denumită „ofensiva Brusilov“), și a fost absolvit de responsabilitatea eșecului final al acesteia. Totuși, mulți istorici au contestat termenul de victorie, analizând marile pierderi de vieți omenești care au însoțit această operație militară novatoare, concepută de general.

Bolșevicii au fost cei care au făcut, în anii '20 ai secolului trecut, din Aleksei Brusilov o figură legendară, „bunul ofițer rus“, care s-a alăturat cauzei poporului. Apoi, în vremea lui Stalin, a fost uitat.

Astăzi, în context de Centenar, numele generalului Aleksei Alekseevici Brusilov revine, asociat evoluției fronturilor de luptă și intrării României în conflictul mondial. Istoriografia rusă a recuperat personalitatea militară a lui Aleksei Brusilov, mai ales după ce Primul Război Mondial a devenit un subiect predilect al reuniunilor istoricilor, acest conflict fiind multă vreme umbrat de Al Doilea Război Mondial, „răsfățatul“ istoriografiei sovietice.

Mai puține se cunosc însă despre viața personală a acestui om. Se naște în 19 august 1853, la Tbilisi, în familia unui general rus, rănit la Borodino, în 1812. Aleksei este primul dintre copiii familiei Brusilov, urmat de alți trei băieți. Familia nu aparține înaltei nobilimi din anturajul țarului.

Mirele 57, mireasa 45

În anul când vede lumina zilei părinții au 60 de ani,

tatăl, Aleksei Nikolaevici, și, respectiv, 28, mama, Maria Luiza Antonovna, de origine poloneză. Când viitorul general are șase ani, tatăl se stinge pe neașteptate, iar mama patru luni mai târziu. Rămân patru băieți în grija unui unchi, dar și a mai multor guvernante și preceptori, care asigură copiilor cea mai bună educație.

La 14 ani Aleksei, pe urmele tatălui, intră în corpul de paji ai Majestății Sale, la Petersburg. La 19 ani este deja locotenent în Regimentul 15 Dragoni din Tver. Aleksei divinizează caii. În 1877, în timpul războiului ruso-otoman, participă la asediul cetății Ardagan, curajul aducându-i două decorații. La 25 de ani se poate spune că este deja un ofițer cu experiență.

Anii următori și-i petrece în câteva garnizoane din Caucaz, unde trebuie să supravegheze populațiile nesupuse de munteni. În 1881, căpitan deja, își continuă instruirea militară la Școala de Cavalerie

Aleksei Brusilov în anul 1917

din Petersburg. În 1900 Aleksei Brusilov – un tip direct, autoritar, care nu acceptă actele de indisciplină, de aceea unora le pare carieristul clasic – este avansat general-maior, iar doi ani mai târziu primește conducerea Școlii de Cavalerie din Petersburg, unde va institui o disciplină de fier, cu mare accent pe pregătirea fizică a elevilor.

Karl Gustav Mannerheim, viitorul general și om de stat finlandez, atunci elev al acelei școli, își amintește că era „un comandant atent, aspru, exigent față de subordonați, de la care am avut multe de învățat. Jocurile lui de război, modul cum și le elabora erau adevărate modele de artă a cavaleriei“. Tinerii militari ai vremii numeau, sarcastic, Școala de Cavalerie din Petersburg „Academia cailor de povară“.

Viitorul general se căsătorește în 1884 cu Anna Nikolaevna Hagemester, de 23 de ani, o nepoată a unchiului său, cel care a avut grijă de copiii

zentanților legali ai întregii Basarabii exprimat în adunările din 27 martie și 27 noiembrie 1918. Semnează Vasile Barca și secretarul Nicolae Secară.

La 12 august 1919 în-sărcinatul cu afaceri britanic la București, Rattigan, îi trimite lordului George Curzon, care îi ținea locul lordului Balfour, secretar al Foreign Office, aflat la Conferința de Pace de la Paris, o telegramă confidențială primită la 20 august și introdusă în dosarul de la Foreign Office sub formă tipărită (no. 138).

Rattigan arată că a atenționat adeseori atât pe rege, cât și guvernul român asupra stării deplorabile din Basarabia. Ajunsese până acolo, încât să-i avertizeze că dacă nu se luau măsuri imediate pentru oprirea abuzurilor administrației românești, era improbabil ca rămânerea provinciei în cadrul României să fie sancționată de Conferința de Pace de la Paris. Atât regele cât și guvernul îl asiguraseră că dăduseră ordine oficialităților implicate să oprească orice astfel de abuz.

Rattigan vorbise la 13 august cu Ionel Brătianu despre unele dintre neajunsurile semnalate de un alt observator, căpitanul Hill. Tirania jandarmeriei și bătăile erau cunoscute. Brătianu a promis să dea din nou cele mai urgente ordine ca orice jandarm găsit vinovat de brutalitate sau severitate inutilă să fie aspru pedepsit. Despre maltratarea foștilor ofițeri ruși prim-ministrul a răspuns că în 90% dintre cazuri foștii ofițeri se ocupau cu agitație contra românilor și mulți lucrau pentru bolșevici. Era gata să-i lase să plece ca să i se alăture generalului albardist Denikin, chiar era dispus să ajute în acest sens. Rattigan îi sugera lui Brătianu numirea unui guvernator în Basarabia și îl avea în vedere pe prințul Carol. Brătianu a replicat că lucrul era imposibil. Cum știa și Rattigan, Carol re-

Lordul George Curzon

nunțase la toate drepturile (*Magazin istoric*, nr. 9/2018), fapt ce urma să fie făcut public în câteva zile. Prințul trebuia să părăsească România pentru că prezența lui era o sursă de neajunsuri. Dinastia română era o plantă delicată, iar comportamentul lui îi dăuna.

Brătianu dădea toate asigurarile că va avea mult mai multă grijă de problemele rusofililor după încorporarea definitivă a Basarabiei la România. În momentul când se purta discuția, aceștia încă mai credeau că pot să împiedice unirea prin propa-

gandă și agitație antiromânească. De aceea trebuia supravegheați și descurajați. Când chestiunea se va stabili, guvernul român ar fi putut să-i trateze mai relaxat.

Rattigan, înainte ca discuția lor să treacă la alte subiecte nereproduse în depeșă, îi atrage atenția lui Brătianu că primejdia era ca între timp rusofilii să alieneze populația, cu efect pe termen lung, transformând astfel provincia în pământ fertil pentru răspândirea bolșevismului.

Trebuie spus că, dând dovadă de o onorantă probitate, căpitanul Hill realiza faptul că, în mod nedorit de el, cele relatate ar putea să afecteze armata română, pe care o aprecia în mod deosebit. Importanța ei, spune Hill, nu poate fi subliniată îndeajuns pentru apărarea Europei întregi de bolșevici. El remarcă excepționalul moral al armatei române, care făcea ca încercările bolșevice de a recruta simpatizanți să fie fără sorți de izbândă.

Materialele dedicate chestiunii Basarabiei

în dosarul Foreign Office excelează prin minuție și încercare de obiectivare, un obiectiv greu de atins la cotele intenționate atâta vreme cât anchetatorii de teren nu posedau un instrument de bază: limba locuitorilor majoritari ai provinciei. ■

Reforma agrară la Bolgrad, 1920

în ce privește precaritatea nivelului tehnic al ofițerilor, veche plagă rusească. Mulți, scrie el, nu pot citi o hartă. Cu superiorul lui, Gheorghe Skalon, guvernator general al Poloniei, are discuții în contradictoriu, aflăm din memorii (*Amintirile mele*), pentru că se simte izolat, în mijlocul unei administrații aproape pe de-a-ntregul în mâinile germano-balticilor. Și chiar îi scrie ministrului de Război Suhomlinov în acest sens, denunțând situația periculoasă, în contextul apropierei unui război cu Germania. Acesta îi recomandă să se adreseze direct împăratului Nicolae al II-lea cu un raport. Ceea ce și face, fără a primi un răspuns de la țar. La cererea lui este mutat la conducerea Corpului 12 la Vinnița, în Ucraina.

La 19 iulie 1914 ia comanda Armatei 8 de pe Frontul de Sud-Vest, al cărui șef de stat-major este generalul Alekseev. Odată declarat războiul, cu o rapiditate ce surprinde adversarul austro-ungar, atacă imediat și avansează 150 km spre vest. Aproape de râul Gnilaia Lipa, împreună cu Armata 3, aplică o severă corecție austriecilor, ceea ce îi asigură intrarea în Lvov, capitala Galiției. Apoi asediază fortăreața Przemysl, pivot al apărării orientale a Imperiului Habsburgilor. Este un început frumos, bun pentru un război, în ciuda unei armate în inferioritate numerică și neomogenă. În câteva săptămâni o treime a forțelor austro-ungare este distrusă, într-un flagrant contrast cu dezastrul suferit în acele momente de armatele ruse în Prusia Orientală. În iarna lui 1915 austriecii re-lansează atacuri pentru a de-bloca Przemysl.

Tânărul Brusilov...

Temându-se ca aliatul său austriac să nu fie înfrânt, Înalțul Comandament german trimite o armată în ajutor. După o pregătire minuțioasă, comandantul ei, generalul von Mackensen, lansează atacul decisiv, în mai 1915. Străpungerea este realizată la Gorlice, urmată de un avans continuu vreme de șase luni. La capătul a ceea ce contemporanii numesc „Marea Retragere”, cinci armate ruse sunt distruse, un milion de oameni luați prizonieri, Polonia pierdută. Armata lui Brusilov, ca și celelalte, se retrage către est, dar în bună ordine. Armatele țarului par terminate. Din dezastru singurul care se salvează este Brusilov, despre care Stanley Washburn, cores-

pondent de război la *Times*, scrie în căutarea unui erou rus pe care să-l prezinte publicului american: „Este înzestrat cu cele mai mari capacități intelectuale, este soldatul ideal, la fel de bun în atac, ca și în apărare”.

Refuză să treacă de partea albilor

La 4 iunie 1916 Brusilov își începe ofensiva. Luptele vor dura șase luni. Este cea mai mare înclăștare de forțe de pe frontul de Est. Pentru reușită Brusilov este propus să fie decorat cu Ordinul „Sf. Gheorghe”, dar țarul nu semnează decretul. Ce rol joacă Brusilov în ofensiva care-i poartă numele? Pregătirea pe care o face este exemplară, minuțioasă, neobișnuită pentru armata țaristă. Își inspectează personal trupele, pe o lungime de 450 km. Îi lasă pe austrieci să-i bătăie preparativele, dar nu le permite să știe care anume dintre armatele sale va susține efortul principal.

Victoriile lui Brusilov îl fac pe țar, la acel moment, să creadă într-o victorie clară și să speră în salvarea tronului. Dar germanii și austriecii pătrund prin liniile frontului rus, iar guvernul se trezește în

... și alături de Nadejda, cea de a doua soție

Șarjă a cavaleriei ruse (1916)

Brusilov, iar trei ani mai târziu li se naște un băiat, pe care îl botează tot Aleksei. În 1906 generalul trăiește o dramă în plan familial. I se îmbolnăvește soția, care se stinge în 1908. Această lovitură personală, ca și revoluția din 1905 – 1907 îl fac să ia decizia de a părăsi comanda Școlii de Cavalerie. La Lublin, în 1909, primește comanda Corpului 14 Armată (40.000 de soldați și ofițeri) din Districtul militar Varșovia... fără a fi comandat mai înainte un regiment sau o brigadă de cavalerie. Mulți îl aseamănă cu Suvorov: este mic de statură, uscat, pedepsește aspru, foarte respectat de soldați pentru caracterul integru. Are foarte bune relații de subordonare cu marele cneaz Nikolai Nikolaevici (1856 – 1929), și el general de cavalerie, nepotul lui Nicolae I, pe care îl admiră și de care este admirat.

La Lublin o întâlnește pe Nadejda Vladimirovna Jelihovskaia, pe care a cunoscut-o în tinerețe, în Caucaz. Atunci a fost coleg cu fratele ei vitreg și s-a îndrăgostit în taină de tânără. Se vor căsători în noiembrie 1909. Mirele are deja 57 de ani, mireasa 45. Subalternii generalului comentează că a organizat nunta ca pe o operație militară. Mireasa este luată de la gară și dusă direct

la biserica de garnizoană, pentru ceremonia de căsătorie ortodoxă, fără măcar să fie lăsată să-și schimbe hainele terne de călătorie. O pălărie albă, cu bor mare, pe care o poartă Nadejda, poate eventual sugera ținuta unei mirese. Ceremonia s-a desfășurat cu mare discreție, în prezența a doar câtorva apropiați.

Așadar, o ascensiune rapidă, dar din care lipsește ceva: Academia Statului Major General, fără de care nu se poate accede la funcții foarte înalte. În timpul Primului Război Mondial 20 dintre cei 22 de comandanți

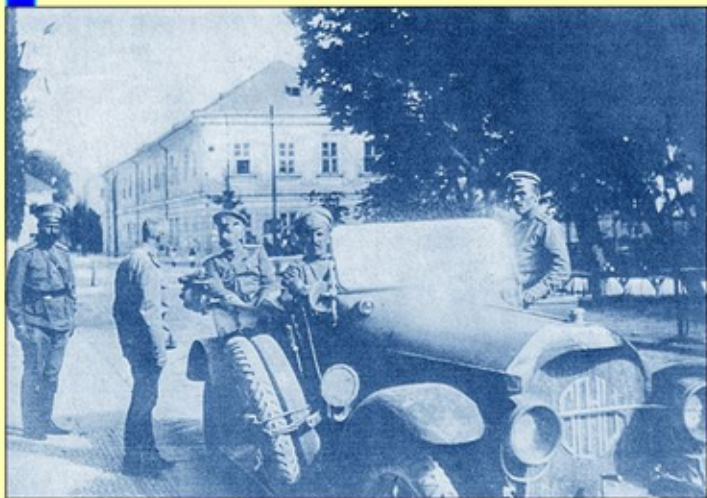
de front au fost absolvenți ai acestei academii.

Sfidat de țar

Brusilov stă departe de toate coteriile din cercul apropiat țarului Nicolae al II-lea; nu i se cunosc opiniile politice. Printr-un efort solitar el își însușește evoluția artei militare, chiar fără a urma cursurile înaltei instituții, cunoscută ca un bastion al conservatorismului, citește cărțile gânditorilor germani și francezi în original, asistă la manevre în Franța, Austria și Germania. Și chiar dacă nu se poate spune despre el că este un teoretician al artei militare, totuși, cu lecturile la zi, publică texte despre viitorul armei sale de suflet, cavaleria.

Aleksei Brusilov descoperă importanța politicului în armată în 1912, când devine adjunctul comandantului districtului militar Varșovia, primul ce intră în dispozitiv în cazul unui război cu Puterile Centrale. Rapoartele pe care le adresează superiorilor creează o stare de alertă

Marele cneaz Gheorghe Mihailovici (1863 – 1919), nepot al țarului Nicolae I, în vizită la Statul Major al Armatei 8, întâmpinat de generalul Brusilov (în picioare, cu capul descoperit, mai – iunie 1915)

subordonați. Dar și pentru că se teme de represalii asupra fraților lui. În august 1918, abia ieșit din spital, este arestat de CEKA și întemnițat la Kremlin pentru două luni. Consemnat la domiciliu, revine în grațiile Puterii în aprilie 1920, în vremea războiului sovieto-polonez. Este numit membru al Consiliului special de pe lângă comandantul șef al Armatei Roșii.

Până la moarte, Lenin va repeta că fără acești *voenspefi*, specialiștii militari ai puterii imperiale, n-ar fi existat nici Armata Roșie, nici statul bolșevic. Sunt foști ofițeri ai țării care s-au pus – voluntar sau nu – în serviciul Armatei Roșii.

Din dragoste de văduvă

În anii ce vin Brusilov pare a fi conviețuit în armonie cu puterea bolșevică. I se plătește o cură termală, în devize, la Karlsbad (Karlovy Vary, Cehoslovacia), privilegiu exorbitant în epocă și care poate indica apartenența sa la nomenclatură. Adesea pe străzile Moscovei generalul, deja în vârstă, poate fi văzut la plimbare, alături de soție, răspunzând la salutul trecătorilor care îi recunosc. Moare la 17 martie 1926, la 73 de ani, de dublă pneumonie, din lipsă de medicamente, și este înmormântat cu toate onorurile

Soția i-a fost alături pe timpul tratamentului la Karlsbad

militare în cimitirul Novodevicii.

A doua zi *Pravda* îi închină un omagiu: „Muncitorii și țăranii Uniunii Sovietice nu-l vor uita niciodată pe A.A. Brusilov. În memoria lui chipul lui va fi întotdeauna aureolat de lumină, cea a comandantului vechii armate care a putut înțelege schimbarea socială, care s-a putut înălța până la a sesiza semnificația apărării republicii revoluționare a muncitorilor și țăranilor“. Soția va pleca din Rusia după moartea generalului și îi va supraviețui 12 ani.

În 1929 îi apar memoriile. Care merg până în 1917, „cenzurate și rescrise, fără îndoielă, asta e clar, dar mult mai

puțin decât s-a spus“, crede Serghei Nelipovici. În 1948, Stalin este informat că în Germania s-a descoperit un manuscris inedit semnat Brusilov. Era continuarea memoriilor, din 1917 până în 1925. Se pot citi acolo cele mai grave invective la adresa lui Lenin și a bolșevicilor. O expertiză grafologică autentifică documentul. Stalin hotărăște atunci *damnatio memoriae* pentru Brusilov. În 1956, în plină destalinizare, dosarul este redeschis. O nouă analiză ajunge la concluzia că pasajele antibolșevice nu aparțin generalului, ci văduvei sale, care a încercat să-l „albească“ în ochii emigrației albe. Cert este că pe această bază Brusilov este reabilitat. Greu de știut care dintre cele două expertize este cea adevărată.

Brusilov a fost, probabil, ostil regimului sovietic, dar i s-a atașat din patriotism. Ceea ce este confirmat de aceste rânduri din memoriile sale „secrete“, adresate emigrației albe: „Sunteți departe. Incapabili să înțelegeți Rusia de azi [...] Eu nu am abandonat Rusia. Când mama ți-e bolnavă, nu o abandonezi [...] Cred cu fermitate că viața oamenilor se măsoară în decenii, cea a națiunilor în secole [...] Rusia, care sub Guvernul Provizoriu apoi în timpul intervenției străine a fost amenințată cu dezmembrarea, acea Rusie se află mereu acolo și [...] Armata Roșie este cea care o apără.“

Și să nu omitem și un alt aspect. În decembrie 1919 Aleksei Brusilov află din *Pravda* că la ordinele generalului Denikin fiul său, care lupta în Armata Roșie, a fost executat. Aleksei avea 32 de ani și era în arestul albilor de un an. ■

„Generalul Brusilov, conducătorul de pe vremuri al armatelor rusești din Galiția, a murit. Ce departe părem de vremurile când, luni de zile, în neutralitate și în agonia luptei noastre de apărare, ochii tuturor erau îndreptați spre mersul acțiunii sale, când acest nume rusesc trezea speranțe nebune sau umplea de deznădejdea iluziilor înșelate!“

Nicolae Iorga

Generalul mergea adesea în linia întâi

fața unui dezastru. Brusilov este blocat. O întreprindere ce la început pare victorioasă se destramă din cauza confuziei și a lipsei de disciplină. Unități întregi refuză pur și simplu să lupte. Izbânda se transformă în înfrângere strategică. „De câteva zile, își notează țarul în jurnal, la 11 iulie 1917, la Țarskoe Selo, veștile de pe frontul de sud-vest sunt proaste [...] germanii și austriecii au reușit să treacă prin Galiția de Sud cu o mică armată, lucru care ar putea aduce întregul front de sud-vest înapoi, spre est. E rușinos și dezonorant.”

În continuarea operațiunilor, Brusilov se dovedește însă mai puțin strălucitor. Aleksei Nelipovici, un istoric care s-a ocupat recent de personalitatea sa, precizează că, în memorii, Brusilov aruncă eșecul final pe umerii lui Alekseev, incapabil să-i pună la dispoziție rezervele de care avea nevoie. Ceea ce este jumătate de adevăr. Pentru că frontul de Vest, scrie Nelipovici, nu mai poate ataca. La cererea lui în Brusilov s-au pompat rezervele și munițiile întregii armate ruse. Dar el se încapățânează să cucerească Kovelul (regiunea Volinia, Ucraina), fără rezultate. În vreme ce în sud, în Bucovina, în lungul frontierei românești, are posibilitatea să-și exploateze

succesul și să avanseze spre Ungaria.

Ce-i drept, schimbările succesive de obiective operate de Alekseev nu-i sunt deloc un sprijin. La rândul lui nici el nu-i sare în ajutor lui Alekseev, nu-i propune o regroupare decisivă a forțelor, atacă dezordonat, nu face

nimic cu grandioasa lui cavalerie. Este un excelent comandant de armată, la conducerea unui front, dar... total neinspirat, pentru că totul în jurul lui se prăbușește. Țarul nu îl prețuiește, ba chiar îl ignoră.

În urma mișcărilor din Petrograd, din februarie 1917, Brusilov semnează cu Alekseev și alți generali o scrisoare adresată lui Nicolae al II-lea, cerându-i să abdice: „Un astfel de act va salva dinastia”, îi scriu suveranului. Ezită la început să se alăture Guvernului Provizoriu, care îl numește însă comandant-șef, la 22 mai

1917, în locul lui Alekseev, iar el acceptă, la rugămintea lui Kerenski. Din februarie este și consilier militar al guvernului. Brusilov reintroduce pedeapsa cu moartea pentru refuzul de a se supune, cu speranța, vană, că va restabili disciplina în rândul trupeii. În iunie lansează o ofensivă generală, dar este un eșec total. Kerenski îl roagă acum să lupte contra bolșevicilor și eserilor, ceea ce Brusilov refuză printr-un „niet” scurt, și atunci este înlocuit din funcție cu Kornilov.

În noiembrie 1917 la Moscova, în timpul insurecției bolșevice, este rănit. Se află în casa sa de pe Ostojenka, pe stradă sunt încăierări și este lovit de o schijă care intră prin fereastra apartamentului. În ciuda multor solicitări refuză în continuare să treacă de partea albilor, cum au făcut-o mulți ofițeri superiori ai armatei imperiale. De ce? „Din orgoliu”, răspunde Serghei Nelipovici. Pentru că n-are nicio tragere de inimă să slujească la ordinele unor foști

Brusilov (al doilea din stânga), în timpul Guvernului Provizoriu condus de Kerenski, alături de juristul și omul politic Elihu Root, șeful Misiunii Americane în Rusia și laureat al Premiului Nobel pentru Pace în 1912 (primul din stânga este ministrul de Externe al Guvernului rus, Mihail I. Tereșcenko)

Palatul Glogoveanu...

... și cula cu același nume

peau 50 până la 60 de trăsurile... După 1877 a transformat curtea din dosul palatului într-o superbă grădină cu pomi, plante și flori alese... După Războiul de Independență și înainte de încoronare, Carol a venit la Craiova cu Elisabeta și au locuit la ea". Se spune, de asemenea, că „de câte ori Carol pleca la Raguz [Raguza, Dubrovnik], unde își urma cura de mai mulți ani, o înștiința printr-o depeșă de la Palat. Glogoveanca se suia în careta ei și îl întâmpina la gară, ducându-i un coșuleț cu prăjituri de casă și fructe“, nota tot Olga Gîrtu.

Din a doua căsătorie a lui Constantin Glogoveanu au rezultat doi copii care i-au trăit: Zoe, „care a făcut mai mulți ani la Sacré Coeur, la Paris“, și s-a căsătorit cu Dimitrie Bibescu (fiul Caterinei Bibescu, măritată Zimbrovski, adoptat Bibescu), și Nicolae (1844 – 1924), „cu studii la Paris, căsătorit cu o franțuzoaică, Céline Philippon, fiica profesorului universitar Philippon, femeie deșteaptă și blândă“, cu care a avut trei urmași – Elena, căsătorită cu Th. Brăiloiu, Ioan (născut la 1871), magistrat, căsătorit cu Maria Olănescu, și George (1833 – 1923), maior.

Nicolae Glogoveanu „era rău și calic“, scria C. Argetoianu. În ultimii ani de viață a avut crize de demență. În 1913 el a vândut Palatul Glogoveanu Primăriei Craiova. A avut un fiu, Ion, care a studiat Dreptul la Paris, s-a căsătorit în 1911 cu Maria Butculescu și a decedat în 1952. A fost ultimul reprezentant al familiei.

În Craiova a rămas totuși ceva concret ce a aparținut acestei familii, Palatul Glogoveanu. Construit, se pare, de popa Vasile, în prima parte a secolului al XVII-lea, acesta a fost vândut lui Ion Talabă, apoi, în 1724, lui Matei Glogoveanu. A rămas în proprietatea acestei

familii timp de aproape două secole. Palatul a trecut prin multe, a cunoscut numeroase transformări. În 1801 a fost ars de oamenii lui Pasvantoglu, iar cutremurul de la 1802 l-a transformat într-o adevărată ruină. Refăcut de boierul Nicolae Glogoveanu, el a servit drept spital rușilor în războaiele din 1806 – 1812 și 1828 – 1829. A fost apoi grav afectat de cutremurul din 1838. Refăcut și mult extins de Constantin Glogoveanu, a fost transformat într-o somptuoasă reședință urbană. Așa cum deja am arătat, aici a fost găzduit regele Carol I, până în 1904, când venea la Craiova. Tot aici aveau loc recepțiile date în cinstea sa. În septembrie 1913 palatul a fost vândut și transformat în sediul Primăriei, iar din 1943 este sediul Tribunalului Dolj.

Legat de familia Glogoveanu a fost și Tudor Vladimirescu. În copilărie, eroul nostru național a învățat carte (greaca și germana) cu Nicolae, fiul boierului Ioniță Glogoveanu. Amintim apoi că Tudor Vladimirescu a fost, la un moment dat, administrator al moșiilor Glogovenilor, iar aceștia l-au ajutat în negoțul cu vite. Mai puțin cunoscut este faptul că după 1800, Tudor s-a încurcat cu domnița Elena, soția lui Nicolae Glogoveanu. A fost idilă mare. Aceasta s-a îmbolnăvit de tuberculoză și a murit în 1814, la Viena. Ultimul ei copil, o fetiță, Maxincuța, se pare că a fost copilul lui Tudor...

Mai puțin cunoscut este și faptul că peste mai bine de 100 de ani, după 1920, Matei Eminescu, fratele cel mic al poetului (fost ofițer în timpul Războiului de Independență), pensionar, cu o familie numeroasă, a fost administrator al culei și moșiei Glogovenilor. ■

Vechi familii boierești din Oltenia

FAMILIA GLOGOVEANU

Prof. univ. dr. PAUL REZEANU

A fost una dintre cele mai de seamă familii boierești din Oltenia. Era originară din Gorj (fostul județ Mehedinți), cu mare moșie la Glogova, pomenită în documente încă de la 1360. Cel mai cunoscut reprezentant al său a fost Constantin Glogoveanu (1801 – 1877), mare agă, magistrat la Craiova, apropiat al lui Cuza Vodă și al domnitorului Carol. A fost fiul lui Nicolae Glogoveanu și nepot al lui Ioniță Glogoveanu, boieri de neam.

Constantin Glogoveanu a fost căsătorit de două ori și a avut din aceste căsătorii cinci copii care au trăit. Din prima căsătorie, cu Maria Bălăceanu (fiica marelui logofăt Bălăceanu, cu care s-a căsătorit în 1835 și de care a divorțat în 1839, pentru că aceasta s-a încurcat cu maiorul Rückman, dificilul consul rus de la București), a avut trei copii. Elena, căsătorită cu N. Zătreanu, era „una din frumusețile și elegantele Craiovei, la moartea căreia (a murit tânără, în vârstă de 32 de ani) s-au găsit 80 de fuste albe cu volane și broderii dantelate”, scria Olga Gigurtu.

Al doilea copil a fost Alexandru [decedat în 1921; a fost colonel și prefect de Dolj – P.R.]. „I-au plăcut tutunul, muzica și femeile”. A avut urmaș pe Emil, decedat pe front, în 1918. „Alexandru era un bărbat distins, elegant, muzical și cânta valsuri ca nimeni altul [...] A compus marșuri militare și valsuri [...] A murit înglodat în datorii”. Al treilea copil, Ecaterina (decedată în 1873), a fost căsătorită cu Alexandru Miculescu, boier din Moldova.

A doua căsătorie a lui Constantin Glogoveanu a fost cu Elena (1827 – 1902,

deci ea mai tânără ca el cu 26 de ani), fiica lui Dincă Otetelișeanu și a Ecaterinei, născută Emanoil Florescu, soră vitregă cu frații Nicolae și Costică Haralamb. A fost o femeie „elegantă și cochetă, în înțelesul bun al cuvântului [...] și care era o plăcere s-o vezi coafată, frumos încălțată, cu tocure înalte, Louis XV”. Constantin Glogoveanu a încetat din viață la 5 iulie 1877. Nevasta, Elena Glogoveanu, a primit atunci o telegramă de la Carol I. Peste 25 de ani, în 1902, a încetat și ea din viață. Cei mai iluștri reprezentanți ai familiei deveneau astfel amintiri...

Despre Elena Glogoveanu se spunea că a fost „ultima reprezentantă a unei societăți dispărute, adevărată întruchipare a tradiției vechii boierimi!” Regele Carol I îi spunea „Ma petite maman Glogoveanu”, pentru că atunci când venea la Craiova (în mai 1867, în aprilie 1872, 31 octombrie – 2 noiembrie 1876, iar între 1877 – 1904 în mai multe rânduri) locuia în palatul ei. „După moartea lui bărbatu-său, aproape nu mai părăsea Craiova, locuia în palatul său, înconjurat de un zid mare, gros și înalt, care-l împrejmuia ca o cetate; curtea mare, în care încă-

Ion Glogoveanu cu familia

Ți-ai deschis larg porțile și ne-ai primit pe toți cu drag: pe cei umili și modești, ca și pe cei gălăgioși și îngâmfați. Sărac cum ești și primitor, ne-ai dat tot ce ai avut. Îți mulțumim, bătrână cetate, pentru toate darurile tale.

Nicolae Iorga

De îngrijirea bolnavilor, a refugiaților, orfanilor, invalizilor de război, copiilor, bătrânilor și a femeilor rămase singure, după mobilizarea pe front a bărbaților, s-a ocupat un „Comitet al refugiaților”, patronat de regina Maria și Crucea Roșie. S-a alăturat acestui ajutor și inițiativa principesei Olga M. Sturdza de a înființa un orfelinat în care erau ocrotiți copiii soldaților uciși sau răniți în război, copiii orfani de mamă, ai celor mobilizați pe front sau cu probleme deosebite familiale.

In album găsim și prezentarea accidentului feroviar de la Ciurea. La 13 ianuarie 1917, după miezul nopții, unul dintre trenurile care aduceau refugiații la Iași, trenul de Etapă sau „Curierul”, care a plecat din Galați, a rămas fără frâne la numai câțiva kilometri de destinație, pe o porțiune de drum în pantă. Trenul era arhiplin, se găseau călători chiar și pe tampoane. S-a ciocnit cu un alt tren care transporta combustibil, iar rezultatul a fost tragic. Cifra morților variază, în funcție de sursă, între 650 și 1.000. Autoritățile militare au anunțat 871 de morți.

În contextul mutării aparatului administrativ central la Iași, valențele vechii capitale a Moldovei sunt redescoperite. În mod sim-

bolic, în unele adrese oficiale, instituțiile care rezidau în oraș cereau sprijin de la „Primăria Capitalei Iași”.

Clădirile importante ale orașului și-au schimbat total sau parțial destinația, au fost preluate locuințe ale unor particulari mai înstăriți, iar majoritatea școlilor s-au transformat în spitale pentru răniți. Regina Maria a locuit timp de doi ani în casa Cantacuzino-Pășcanu (astăzi Palatul Copiilor) împreună cu copiii. Regele Ferdinand și-a stabilit reședința în Casa Creditului Funciar (astăzi Muzeul Unirii). Universitatea din Iași a participat la efortul de război, punând la dispoziția instituțiilor centrale spațiile de învățământ. Aula Universității a găzduit lucrările Senatului României, în perioada decembrie 1916 – decembrie 1917. Ministerul de Război a fost instalat în Palatul Universitar, iar Ministerul Munițiilor și-a găsit sediul în Palatul Grigore Sturdza, din strada Lascăr Catargiu. În martie 1917, Marele Cartier General și-a stabilit reședința la Iași, instalat în clădirea Liceului Militar din Copou. Casa C. Sturdza a fost destinată Statului Major al Misiunii Militare Franceze. Teatrul Național a găzduit câteva ședințe ale guvernului României și a fost sediul Camerei Deputaților, între 1916 și 1918, și al Senatului, între 1917 și 1918.

La 28 octombrie/10 noiembrie 1918, România a reintrat în război, al cărui final (29 octombrie/11 noiembrie) o găsea în rândul Aliaților. În această perioadă s-a realizat Unirea Bucovinei cu Regatul României, eveniment produs la 15/28 noiembrie 1918, și apoi Unirea Transilvaniei (18 noiembrie/1 decembrie 1918). ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 15 noiembrie 2018, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**.

– Când a fost pomenită prima dată în documente familia Glogoveanu?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din luna august 2018 este:

1646

Premiul de un abonament pe un an la revista **Magazin istoric** a fost câștigat de doamna **Doina-Gabriela Vanca**, din **Târgu-Mureș**.

Abonamentul se efectuează începând cu luna ianuarie 2019.

Adresa noastră: **Magazin istoric**, C.P. 15 – 702, Of. P. 15, sect. 1, București

Clio anunță

Orfelinatul Olgăi Sturdza

Albumul cu acest titlu a fost realizat de IANA BALAN, CĂTĂLIN BOTOȘINEANU, ADRIAN-BOGDAN CEOBANU, VASILICA MÎRZA, PETRONE-LA-RALUCA PODOVEI, ADRIAN VIȚĂ-LARU, sub coordonarea lui IONUȚ NISTOR. Imaginile prezentate au fost expuse în cadrul unei expoziții vernisate la Iași, la 28 august 2018, în Turnul de Apă al Universității. Albumul încearcă să surprindă în imagini și texte din istoria zbuciu-

mată a orașului în timpul Primului Război Mondial. Firul narativ este deopotrivă cronicologic și tematic, urmărind evenimentele de la intrarea României în război și până la consecințele produse în Iași de „frontul din spatele frontului”. Au fost utilizate informații și imagini obținute de la Serviciul Arhivelor Naționale Istorice Centrale, Serviciul Județean Iași al Arhivelor Naționale, Serviciul Municipiului București al Arhivelor Naționale, Depozitul Central de Arhivă (Pitești), Muzeul Militar Național „regele Ferdinand I”, Muzeul Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Brigada 15 Mecanizată „Podu Înalt”, dar și din colecții personale.

IAȘI CAPITALĂ DE RĂZBOI

Intreprinderea României în război s-a realizat într-un moment neprielnic din punct de vedere strategic. După o avansare rapidă până lângă Sibiu, armata română a fost respinsă și obligată la o retragere continuă.

Retragerea autorităților române la Iași începuse în octombrie 1916. La 11/24 noiembrie, s-a luat decizia de a muta la Iași arhivele instituțiilor centrale, de a convoca, în fosta capitală a Moldovei, Parlamentul. Până la începutul lunii decembrie 1916, au ajuns în Iași atât autoritățile centrale, cât și circa 200.000 de refugiați, care s-au adăugat celor 75.000 de locuitori ai orașului. Nici guvernul și nici primăria orașului nu au fost pregătite pentru acest scenariu.

Supraaglomerarea orașului a produs efecte multiple: spațiile de locuire erau greu de găsit și insuficiente, s-a instalat penuria de alimente, a izbucnit epidemia de tifos. Primăria a organizat comisii speciale pentru primirea refugiaților și găsirea unor spații de cazare, a ținut un timp evidența privind identitatea și domiciliul celor ajunși în oraș și a înființat la gară un Birou de încartuire, dar numărul mare de persoane sosite la Iași a complicat planurile autorităților locale. În anul 1917 au fost înființate un Directorat General al Sănătății Publice, mai multe infirmerii, atât pentru soldați, cât și pentru populația civilă, spitale și ambulanțe divizionare.

Principele Carol (primul din stânga), regele Ferdinand și regina Maria decorează soldați, cu ocazia zilei de 10 mai 1917

Generalul Prezan și premierul Ionel Brătianu (stânga, cu pălărie) salută voluntarii ardeleni sosiți la Iași

ALBUM ISTORIC

Familia regală a României la 10 mai 1917

Militari scoțieni dansează în fața unui spital din Iași, 1917

*Familia regală ascultă poezia Furtuna,
recitată de un băiețel, 10 mai 1917*

*Regele Ferdinand și regina Maria la sărbătorirea
la Iași*

*Principele Carol la un exercițiu
cu tunuri antiaeriene, Iași 1917*

*Regele Ferdinand decorează drapelul de luptă
al Regimentului 4 Vânători, 10 mai 1917*

In perioada interbelică, democrația românească – clamată în toate documentele programatice ale anului 1917 (declarația de la Darnița) și 1918 (actele unirii Basarabiei, Bucovinei, Transilvaniei, Banatului, Crișanei, Sătmărilor și Maramureșului cu România) – a fost mai mult o iluzie și cu certitudine un eșec. Proasta guvernare din perioada interbelică a șubrezit România Mare. Pentru cititorul de bună credință, care va parcurge însemnările monografice lăsate de Școala Sociologică de la București, în legătură cu proasta administrare a afacerilor publice din perioada interbelică, șocul va fi unul puternic, întrucât românii basarabeni, bucovineni și transilvăneni, care luptaseră și votaseră pentru nașterea României Mari, regretau acum, întrucâtva, alegerea făcută.

Motivul este prea bine cunoscut: politicianismul demagogic și corupția morală. Acestea au condus la guvernare ineficientă și insatisfacție materială. Campaniile și procesele electorale, dintre cele două războaie mondiale, au fost, într-o măsură semnificativă, viciate de interferența factorului guvernamental. Dar abuzurile politice nu au fost o caracteristică specifică doar României. Lipsa culturii democratice, mai cu seamă în rândul țărănimii – care constituia 80% din populație –, a fost generalizată.

În acest sens, o glumă politică făcută, într-o circumstanță electorală, de monografiștii lui Dimitrie Gusti, aruncă într-un etern derizoriu procesul electo-

O imagine obișnuită pentru alegerile interbelice

ral. Aflat într-o mașină care se deplasa printr-un sat oarecare și folosindu-se de o pâlnie rudimentară, etnomuzicologul Harry Brauner ironizează politicianismul românesc și face, spre deliciul asistenței, propagandă pentru un așa-numit „Partid Monografist care are cel mai mare material apercceptiv”. Țăranii priveau uluiți această pățanie haioasă.

Iată în continuare o mostră nostimă de cultură politică rurală din România interbelică. Un simplu țăran din Făgăraș este întrebat de sociologul Henri H. Stahl:

- Care a fost cel mai rău guvern?
- Guvernul lui Averescu.
- De ce?

– Pentru că în vremea lui a băut de două ori grindina.

Interesantă este strategia – aproape caragială – adoptată, spre exemplu, de familia Macovei, din comuna Nereju, județul Vrancea, pentru ocuparea postului de primar. În perioada interbelică, viața politică locală – perfect adecvată sistemului democratic românesc – ajunsese, în această localitate, o competiție electorală exclusivă între rude apropiate. Existau aparent două tabere politice, cea a lui Costică Macovei și cea a lui Ionică Macovei, care, veri primari, se prezentau în ochii electoratului ca adversari. Astfel, cele două grupări politice se succedau la primărie la intervale regulate de timp, în funcție de cum se schimba și guvernul de la București. În 1929, dihotomia Costică Macovei *versus* Ionică Macovei este alterată de apariția, în viața politică locală, a unui al treilea Macovei, numit Chirică. Costică Macovei, spre exemplu, a fost primar averscan în 1926 – 1927, iorghist între 1931 – 1932 și gogist la 1938. Costică Macovei a încercat să revină ca primar și în perioada guvernării țărănistă (1928 – 1931), dar nu a izbutit, fiind preferat Chirică Macovei, fost membru P.N.L.

Chirică Macovei îi va urma lui Costică Macovei, ca primar de Nereju, între 1932 – 1933 (când P.N.-Ț. va conduce guvernul de la București) și în 1938 (după demiterea Cabinetului Goga). Ionică Macovei a fost de două ori primar liberal la Nereju, între 1922 – 1926 și 1934 – 1938, în perioada în care P.N.L. a guvernat România.

Poliția intervine pentru împrăștierea unei manifestații în perioada interbelică

1918 – 2018

POLITICA ROMÂNEASCĂ

BOGDAN BUCUR

O discuție despre viața politică românească din ultimul secol nu poate să înceapă fără înțelegerea valorilor culturale în jurul cărora se agregă națiunea română. În epoca premodernă, limba română și ritul creștin-oriental – indiferent de supușenia constantinopolitană sau romană a celor două biserici naționale (ortodoxă și greco-catolică) – au fost singurele repere culturale ale românismului. Au fost suficiente pentru a asigura supraviețuirea culturală, recunoașterea identitară și autonomia politică. România a devenit o insulă de latinitate orientală în Europa.

Secolele XVIII – XIX au însemnat nașterea conștiinței naționale, în Transilvania habsburgică, în spiritul iluminismului european. Școala Ardeleană – de factură greco-catolică – pune bazele cunoașterii științifice moderne în toate domeniile (istoriografie, lingvistică, literatură). În prima jumătate a secolului al XIX-lea, Principatele Române se modernizează politic și se occidentalizează cultural. Perioada cuprinsă între 1859 – 1918 a stat sub semnul consolidării statalității și unificării naționale.

Perioada interbelică a fost marcată de extinderea statalității românești și a regimului său democratic. Această evoluție a primit o serioasă lovitură în 1938 și a eșuat în 1940. Este adevărat că situația nu era mai bună – sub aspectul standardelor democratice – niciunde, cu excepția Cehoslovaciei, dacă ne raportăm numai la vecinii României Mari. Dacă extindem analiza la nivelul întregului continent, mai adăugăm pe listă Marea Britanie și Franța. În perioada regimului de autoritate monarhică (1938 – 1940), în cadrul statului național-legionar (1940 – 1941), în timpul dictaturii militare antonesciene (1940/1941 – 1944) sau în regimul totalitar comunist (1945/1947 – 1989) încălcarea drepturilor omului și suprimarea adversarilor politici au devenit o practică curentă. Perioada postdecembristă a însemnat renașterea democrației românești și atașamentul sporit față de statul de drept.

aceleași întrebări repetate mecanic. Săteanul sfios: „Două găște, să trăiți, le-am dus din dos, să trăiți, dom căprar”. Caporalul, deschizând ușa și împingându-l în camera șefului de post: „Minciuni, dom' șef, nu e vinovat, n-a furat nimic”. Șeful de post, sigur, grav, dresază cuvenitul proces-verbal: reclamația e neîntețiată.

Desigur că în fostele provincii austriece, ungare sau țariste, anexate în 1918 de România, această nefericită practică administrativă românească a fost percepută extrem de negativ, tocmai prin comparație cu vechea ocărmuire imperială, în general profesionalistă. Această afirmație nu exclude, bineînțeles, încercările de deznăționalizare a românii din cadrul Imperiului Habsburgilor sau al Romanovilor. Sub aspectul standardelor democratice și în ceea ce privește capacitatea de bună guvernare, România Mare, spre exemplu, a administrat mai prost Basarabia decât Rusia țaristă. Situația nu a fost diferită nici în ceea ce privește Bucovina, Transilvania, Banatul, Crișana, Sătmăru sau Maramureșul, prin comparație cu Imperiul Austro-Ungar. Halucinant este faptul că până și ocupația românească în Transnistria, în timpul celui de Al Doilea Război Mondial, a fost mai abuzivă decât stăpânirea precedentă sovietică.

Deși clasa politică din România Mare a fost, în general, competentă sub aspect intelectual și educată în universități occidentale, totuși, politicianismul a rămas o marcă definitorie a regimului. România Mare a fost un stat slab sub aspectul respectării procedurilor legale. Din această cauză, atunci când regele Carol al

Carol al II-lea
și liderul liberal
Constantin I.C. Brătianu

II-lea a răsturnat ordinea democratică, în 1938, aproape nimeni nu și-a manifestat opoziția publică, cu excepția câtorva personalități remarcabile, dar singulare. Același fenomen a fost înregistrat în momentul declarării statului național-legionar de către guvernul Antonescu, în 1940.

Numai instaurarea comunismului, în perioada 1945 – 1947, a fost întâmpinată cu proteste, în Piața Palatului, mai cu seamă pentru că românii percepeau regimul ca fiind de inspirație sovietică, instaurat sub ocupație militară străină și dirijat de la Moscova, ceea ce era prea mult. Dar nu se poate spune că au protestat împotriva caracterului nedemocratic al co-

tonesianismul, care au fost regimuri profund nedemocratice, dar autohtone și acceptate, în general, de societatea românească. Ceea ce nu înseamnă că nu au existat reacții izolate de nemulțumire civică. Numai că acestea au fost nesemnificative statistic.

Democrația românească interbelică și-a dat obștescul sfârșit, sub asaltul antisemitismului virulent, al demagogiei incompetente și al corupției politice. În ciuda unor personalități politice și culturale cu adevărat excepționale și de factură europeană, în general, România interbelică a fost prost guvernată și corupt administrată. De aceea, autoritarismele, dictaturile și totalitarismele au fost acceptate ca o alternativă.

În cazul regimurilor nedemocratice, distanța dintre ideologie și realitate a devenit infinită. Elocventă, în acest sens, este Mișcarea Legionară. În vreme ce, la nivel declarativ, legionarii au clamat permanent moralitatea publică, în perioada în care s-au aflat la guvernare (1940 – 1941), s-au dedat unor activități de reprimare fără judecată a inamicilor politici (la fel cum procedase și regele Carol al II-lea). Mai mult decât atât, în timpul marelui cutremur din 10 noiembrie 1940, unii legionari și-au însușit, în mod fraudulos, bunurile de preț ale

„Daciada” lui Carol al II-lea
și cea a lui Ceaușescu

munismului. După cum nu protestaseră nici în legătură cu legionarismul, carlismul sau an-

Această halucinantă realitate politică vrânceană scoate în evidență cangrena vieții politice din România Mare: traseismul politic și subordonarea absolută a administrației publice locale față de Guvernul de la București. Deși s-ar părea că este o secvență desprinsă dintr-o comedie caragialescă, la primăria din Nereju, în perioada interbelică, Chirică îi

lua locul lui Costică, după care la putere venea Ionică. Deși toți se cheamă Macovei și făceau parte din aceeași familie, fiind rude apropiate, Chirică, Costică și Ionică pretindeau că sunt adversari politici, pentru că erau încadrați în partide diferite. În mod evident, opțiunea politică a acestor primari a fluctuat permanent odată cu schimbarea partidului care avea încredințată sarcina de a forma guvernul de la București.

Politicianismul demagogic a fost, așadar, o normă fundamentală pentru menținerea la putere în România Mare. Este de remarcat faptul că suprapunerea dintre mandatele primarilor din comuna Nereju (localitate din vârful munților Vrancei) și mandatele guvernelor de la București este absolut perfectă, atât sub aspectul apartenenței politice, cât și ca durată. În ceea ce privește durata medie a unui mandat de primar în Nereju, aceasta este, între 1918 – 1938, de 1 an și 6 luni. În aceeași perioadă, durata medie a mandatului guvernului național este de numai 8 luni. Instabilitatea politică era, așadar, cronică și

Întrunire politică a liberalilor lui Gh. Brătianu (în centrul imaginii) și a averescanilor (membrii Partidului Poporului, al generalului Alexandru Averescu) reprezentat de Gr. Trancu-Iași și generalul A. Văitoianu

această practică afecta negativ funcționarea administrației publice locale și centrale, deopotrivă. Cel mai bun indicator, în acest sens, este numărul de alegeri parlamentare organizate între 1918 – 1938. În perioada indicată, au fost ținute în România 10 runde de alegeri legislative (noiembrie 1919, martie 1920, martie 1922, mai 1926, iulie 1927, decembrie 1928, iunie 1931, iunie 1932, decembrie 1933, decembrie 1937), la care se adaugă procesul electoral din iunie 1939, cu listă unică, depusă numai de Frontul Renașterii Naționale (F.R.N.).

Alte caracteristici ale administrației publice românești au fost, în perioada interbelică, abuzul generalizat de putere și violența poli-

tică extremă (condiționate de guvernarea prin decrete-lege, sub starea de asediu, prin cenzurarea presei și implicarea politică a armatei și serviciilor secrete, mai cu seamă sub domnia coruptă a regelui Carol al II-lea și în confruntarea acestuia cu Mișcarea Legionară). Dincolo de exploatarea propagandistă din perioada sovietică, totuși, două exemple oferite de

monografistul V. Veniamin, din realitatea politică vrânceană, cercetată la 1927, sunt edificatoare pentru comportamentul, de-a dreptul caricatural, al jandarmului român, în acea perioadă. Iată o scenă: un individ acuzat că a furat găini e adus la post. Caporalul îl ia în primire și-l întreabă ce stare materială are, cam ce are bun pe acasă etc., „vreo găină ai adus încoace?”. „Nu”. „Da’ vreun rachiu, ceva așa?”. „Nu, dom’ șef, că noi n-avem decât o brumă de sărăcie”. Încruntat, rostind un hm! semnificativ, îl împinge în biroul plutonierului șef de post: „E vinovat, dom’ șef, a furat tot!”. Șeful de post drescează un sever proces-verbal și procedează la sancțiunea primă. După ce se plictisește de cravașă, dă cu piciorul încălțat cu cizme

grele. Apoi, fiindcă „vinovatul” nu mai putea țipa, ci își transformase geamătul într-un horcăit prelung, este împins cu piciorul afară, rostogolindu-i nenorocitul trup. Altă scenă: vitele unui sătean au intrat într-o grădină, au stricat culturile și săteanul a mai furat niște lucruri de acolo. Inculpatul e luat în primire de caporal;

Legionari la înmormântarea lui Moța și Marin, căzuți în războiul civil din Spania

„Muzele din Templul lui Apollo“, un tablou de Richard Samuel, din 1778, le înfățișează pe: Anna Letitia Barbauld, scriitoare; Elizabeth Carter, scriitoare; Elizabeth Griffith, autoarea unor piese de teatru; Angelica Kauffmann, pictoriță; Charlotte Lennox, scriitoare; Catharine Macaulay, istoric și polemist; Elizabeth Montagu; Hannah More, scriitoare, și Elizabeth Ann Sheridan

REGINA „SOCIETĂȚII CIORAPILOR ALBAȘTRI“

The Blue Stockings Society of England (Societatea Ciorapilor Albaștri din Anglia), înființată în jurul anilor 1750, a devenit, spre finele secolului, unul dintre cele mai populare cercuri ale femeilor din clasele superioare britanice. Scopul principal – dezbateră diverselor teme literare și filosofice – a fost, repede, extins, căci fiecele Evei ce se întâlneau în casele unora dintre cele mai influente personaje ale momentului erau printre cele mai educate și pătrunzătoare spirite.

THEO STĂNESCU-STANCIU

Dar de unde și până unde... ciorapii albaștri?! Anecdotal sau nu, o istorioară din acele vremuri încearcă să ofere o explicație. Nu de puține ori, printre invitații Societății s-au numărat și bărbați, toți nume remarcabile din domeniul științelor sau artelor. Un distins botanist, destul de excentric (sau, după alte surse, cu resurse financiare extrem de precare), Benjamin Stillingfleet (1702 – 1771), se prezenta la întruniri fără a respecta codurile vestimentare, inclusiv purtatul ciorapilor de mătase de culoare neagră. El apărea înfășurat într-o largă haină de lână și cu ciorapi albaștri.

Istoricii consideră că meritul de a introduce ciudatul element vestimentar i-ar fi aparținut unei franțuoaice, care ar fi vizitat salonul vecinelor de peste Canal purtând ciorapi albaștri. În acele vremuri, ce părea de neacceptat la Londra devenise însă o adevărată modă în înalta societate pariziană.

Chiar dacă varianta corectă a provenienței termenului nu a fost identificată nici până astăzi, un lucru a rămas cert: de la mijlocul veacului al XVIII-lea, termenul de *blue-stocking* a început să își schimbe radical semnificația, clasa și... sexul! Inițial, până în acea perioadă, lingviștii

subliniază că el s-a referit doar la partea masculină a societății britanice, dar la clasa muncitoare, căci numai reprezentanții acesteia purtau elemente vestimentare distonante. Apoi, după 1750 cu precădere, termenul le-a reprezentat pe acele femei cu o educație aleasă și abilități intelectuale deosebite.

Elizabeth Montagu – „cea mai ascuțită minte din Regat“, cum o numea scriitoarea Hannah More (1745 – 1833) a intrat în istorie ca o adevărată „Regină a albaștrilor/albastrelor“, cum scria poetul, eseistul și editorul operelor lui W. Shakespeare, Samuel Johnson (1709 – 1784).

bucureștenilor înstăriți, prinși sub dărâmurile imobilelor prăbușite în centrul Capitalei. Sugestive sunt rememorările unui sociolog interbelic, publicate de Zoltan Rostas în volumul *Sala luminoasă. Primii monografiști ai Școlii gustiene*: „Și în timpul când am fost eu la minister, a fost cutremurul acela teribil, și s-a dărâmat Carltonul, și atunci au rămas niște oameni prinși în subsol, care ar fi putut fi scăpați. Dar legionarii n-au vrut să-i lase pe nemți să curețe terenul cu tehnică avansată. Muncă voluntară! Și cu munca asta voluntară au și cules tot felul de bijuterii și de lucruri de preț, că acolo erau numai oameni bogați. Și le-au strâns, le-au pus în lăzi, mă rog, dar după aia n-au mai vrut să le dea statului, le-au păstrat pentru ei [...] Așa era un act de anarhie teribilă”.

Cu toate minusurile, România Mare a fost un stat european, cu o democrație imperfectă, condusă de o elită politică, în general, educată și responsabilă, dar coruptă moral. Instaurarea comunismului avea să transforme abuzurile regimului democratic în candidații amintiri plăcute. Orice comparație între democrația interbelică (1918 – 1938) și regimurile autoritare (1938 – 1940), dictatoriale (1940 – 1944) și totalitare (1947 – 1989) care i-au urmat este în favoarea primeia.

Naționalizarea proprietăților și arestarea elitei politice și

Manifestația din 8 noiembrie 1945, din Piața Palatului

culturale interbelice aveau să modifice fundamental structura societății românești în comunism. În această perioadă, au fost promovate, în toate funcțiile de decizie, persoane, de regulă, analfabete funcțional, dar obediente politic, conduse, în prima perioadă, de agenți ai Moscovei. Nicio descriere făcută stalinismului românesc nu poate egala cântecele politice de protest – *Guvernul comunist, Patriarhul roșu, Petre Groza sluga, Radio București ne minte, Falsa amnistie, Cotele țăranilor, A.R.L.U.S. și U.R.S.S., Doamna Liuba, Farsa alegerilor, Foaie verde de cartelă, Economiiile săracilor, Gheorghiu-Dej și Hrușciov* (<https://www.discogs.com/Jean-Moscopol-Cuplete-Anticomuniste-%C5%9Ei-C%C3%A2ntece-De-Exil/release/3659236>) – interpretate și înregistrate în Occident, de Jean Moscopol, în perioada

colaborării la „Radio Europa Liberă”.

În altă ordine de idei, în România, rezistența anticomunistă a fost firavă. În contextul în care represiunea Securității a fost aprigă, pretenția unor intelectuali publici la rezistență prin cultură rămâne, totuși, nesemnificativă. La nivelul societății ci-

vile, în România comunistă nu a existat nimic de anvergură care să semene – sub aspectul manifestării deschise, în spațiul public urban, a opoziției tranșante față de regimul totalitar – cu Revoluția ungară din 1956, cu Primăvara de la Praga din 1968 sau cu Sindicatul Independent „Solidaritatea” din Polonia anului 1980. Chiar și reformele timide din perioada de maximă deschidere a lui Gheorghe Gheorghiu-Dej (1963 – 1965) sau Nicolae Ceaușescu (1965 – 1971) nu se pot compara cu schimbările din Ungaria, Polonia sau Cehoslovacia sub cele mai liberale regimuri comuniste ale acestora.

Pe revers, este suficient să ne reamintim asemănarea corectă dintre România și Coreea de Nord, care se putea face în privința regimului de demență stalinistă existent la București, în preajma anului revoluționar 1989. Practic,

în afara structurilor legale de putere (partid și Securitate) nu exista nimic care să conteze. În România ceaușistă orice formă de opoziție internă a fost zdrobită de partid prin brațul său înarmat, Securitatea.

22 decembrie 1989

(Continuare în p. 82)

îneecat“. Dar a și fost nevoită să recunoască cât de mult bine i-a produs tratamentul: „merg în fiecare zi și deja am impresia că mă simt mult mai bine. Două lucruri însă nu îmi sunt deloc pe plac: faptul că trebuie să îmi bag și capul în apă și, mai ales, costul exagerat al acestor băi“. Durerile de cap fiind tratate, un an mai târziu, în 1741, lui Elizabeth i-au apărut primele simptome ale unei maladii oculare cu care se va lupta întreaga viață. Mulți i-au legat cauzele de cititul excesiv, în special noaptea, la lumină artificială.

Un cuplu special

Bariera de 20 de ani fiind depășită, apropiații au crezut că Elizabeth va alege celibatul. Mai ales că nu de puține ori s-a exprimat în acest sens. I-a spus-o clar lui lady Margaret (care, din 1734, ducea o fericită viață de familie, alături de „dulcele Will“ Bentinck, al doilea duce de Portland, 1709 – 1762), într-o scrisoare din 1738, explicându-i că nu are nicio dorință să se căsătorească. În opinia ei, căsătoria era doar o convenție rațională și de moment, considerând că nici nu era măcar posibil, cu adevărat, să iubești un singur bărbat. Într-o altă misivă, din 1740, le răspundea ferm celor care o chestionau în legătură cu faptul că nu alesese pe

niciunul dintre mulții săi admiratori. „În ultima vreme, m-am gândit mai mult la cum sunt și am devenit foarte sigură că nu pot fi decât o soție proastă și, în special, o mamă nesăbuită și, de aceea, m-am decis să rămân singură; astfel nu voi supăra niciun bărbat și nici nu voi răsfăța excesiv niciun copil. Deja am iubit prea multe persoane până acum în lumea asta și nu mai

În centrul imaginii, Matthew Robinson, tatăl lui Elizabeth

vreau să îmi pun la încercare inima, căci e foarte fragilă și orice lovitură ar putea-o distruge“.

Căsătoria a venit atunci când nimeni nu o mai aștepta. Și a fost una în total acord cu personalitatea, dar și cu ideile tinerei și năbădăioasei Elizabeth Robinson. La sfârșitul anului 1741, tatăl, Matthew, a fost înștiințat că unul dintre administratorii proprietăților din Yorkshire a fost acuzat de un minor delict. Pentru a vedea care era cu adevărat situația, la începutul anului următor, familia s-a deplasat acolo. Din acea perioadă se

pare că datează și prima întâlnire – sau, oricum, cea care a contat – cu Edward Montagu (1692 – 1776), cel care îi va deveni soț. Interesant este faptul că, cu toate că mai era curată și de un tânăr nobil, Elizabeth a ales „caracterul deja format“, bărbatul mai în vârstă. Edward, provenit dintr-o familie foarte veche, educat la cele mai prestigioase universități (Eton și Cambridge), era un personaj cunoscut, atât grație proprietăților vaste și a importanței averi (în special mine de cărbune în Northumberland, Yorkshire și Berkshire), cât și ca matematician, cu relații în cele mai exclusiviste cercuri științifice ale vremii. Un caracter amabil, calm, corect, de o mare integritate – dovedit atât în acțiunile și luările sale de poziție din Parlament, cât și în viața de zi cu zi.

Oficierea legăturii a venit la doar câteva luni, la 5 august 1742. După cum o demonstrează și prima scrisoare trimisă mamei imediat după nuntă, nici pe departe să fi fost vorba de dragoste, ci doar de o alegere cu mintea, calculată și la rece, a unui suflet cu care ar putea împărți viața. Căci ce altă interpretare să dai faptului că Elizabeth vorbește foarte mult despre noua... casă?! „În prima dimineață m-am trezit și am inspectat locuința, descoper-

O minte mare și ascuțită într-un trup micuț

Elizabeth s-a născut la 2 octombrie 1718, într-una dintre cele mai fericite și prospere familii din Anglia veacurilor XVII – XVIII: clanul Robinsonilor. Părinții au îmbinat averea cu pasiunea pentru literatură, știință și artă. Tatăl, Matthew (1694 – 1778), avea vaste proprietăți în Yorkshire, iar mama, Sarah, legături, prin al doilea soț, cu mediul academic de la Cambridge.

A fost cea mai mare dintre copii și, încă din primii ani, a resimțit o legătură specială cu singura soră, Sarah (1720 – 1795). Cea mai mare parte a copilăriei și-au petrecut-o în casa bunicilor din partea mamei, în Coveney, ținutul Cambridge, vizitându-și adesea bunicul, teologul Conyers Middleton (1683 – 1750), devenit, din 1721, principalul bibliotecar al Universității din Cambridge. Cele două surori conversau adesea între ele în latină, franceză sau italiană, petrecându-și mult timp printre cărți, fiind pasionate de literatură și istorie.

După cum avea să noteze mulți ani mai târziu nepotul Matthew Montagu, în adolescență, Elizabeth atrăgea „și prin frumusețe, prin vivacitate și, mai ales, prin expresia ochilor săi mari și albaștri, cu sprâncene adânc arcuite”.

Atât în casa bunicilor, cât și în casa părintească, Elizabeth era pasionată să asculte

Benjamin Stillingfleet

conversațiile intelectuale. Mai ales că, încă de la cea mai fragedă vârstă s-a dovedit un spirit ascuțit, deschis la cunoaștere, fiind totodată extrem de talentată la scris.

Din perioada petrecută la Cambridge, s-a înfiripat una dintre cele mai longevive prietenii, care a durat peste cinci decenii. Lady Margaret Cavendish Harley (1715 – 1785) i-a devenit principala confidentă, cele două schimbând scrisori încă de când Elizabeth avea doar 12 ani. Caracterul năvalnic, vivacitatea minții, dar și a corpului, au făcut-o pe mama lui Mar-

Elizabeth Montagu

garet să îi dea porecla de *Fidget* (Neastâmpărata). Cu toate că Elizabeth nu a fost niciodată o persoană puternică, energia pe care o emana o împingea să facă cele mai nebunești gesturi. Atât era de pasionată de dans, de mișcare, încât aproape că nu înțelegea de ce „are nevoie o masă de patru picioare, când orice om poate sta nemișcat pe doar două!”.

Din păcate, ambele fiice ale familiei Robinson s-au confruntat, încă din adolescență, cu multiple probleme de sănătate. Cele mai serioase probleme le-a avut Sarah, care s-a îmbolnăvit de variolă, o maladie ce îi va părea de-a dreptul terifiantă surorii mai mari, care, de-a lungul vieții, a încercat de trei ori să se imunizeze, cu ajutorul vaccinurilor, fără succes însă (*Magazin istoric*, nr. 3/2010; 1/2018).

La doar 22 de ani, Elizabeth se plângea de puternice dureri de cap. Recomandarea medicului a fost: câteva băi în stabilimentul din cartierul londonez Marylebone. Tinerei i s-a părut un sfat extrem de ciudat și, de aceea, le-a scris părinților pentru a le cere consimțământul. În scrisoarea către Sarah, și-a dat însă frâu liber trăirilor, mărturisindu-i cât de caraghios i s-a părut faptul că trebuia să se afunde în apă: „Dacă m-ai fi văzut, stând nemișcată în cada rece, te-ai fi gândit că am ajuns să nu mai simt nimic...”; mai mult chiar, una dintre însoțitoarele ei s-a speriat atât de tare „văzându-mă acolo, crezând că m-am

epistolă datată februarie 1742 –, acolo unde merge toată lumea bună. M-am distrat copios atât de spectacolul de pe scenă, cât și de cel din public. Căci pot spune cu mâna pe inimă că aproape toți au venit să fie văzuți, și nu să vadă sau să audă!“ Iar când cineva o dezamăgea, furia era totală. În 1772, se apropiase foarte mult de o tânără fiică de doctor din Edinburgh, Dorothea Gregory, pe care o luase pe lângă sine. Atât de mult o îndrăgise, încât o și vedea căsătorindu-se cu prea iubitul nepot, Morris. Dar, inima Dorotheei s-a aprins după altcineva. Elizabeth nu a putut suporta o asemenea... sfidare și a dat-o pur și simplu afară din casă!

Când Edward s-a stins din viață, la 12 mai 1775, Elizabeth a preluat frâiele, dovedindu-se și o abilă femeie de afaceri. Nu a uitat nici de opera de mecenat, oferind burse tinerelor talente (printre alții, de ele au beneficiat scriitoarea Hannah More sau poeta Ann Yearsley (1753 – 1806). Unuia dintre nepoți (pe care l-a și înfiat), Morris Robinson Montagu, viitorul baron de Rokeby (1757 – 1829), i-a revenit, în 1800, la moartea sa (25 august 1800), o impresionantă avere.

Odată cu mijlocul veacului al XVIII-lea, alături de Frances Boscawen (1719 – 1805) și irlandeza Elizabeth Vesey (1715 – 1791), a completat triada celor mai cunoscute și importante gazde ale serilor de dezbateri londoneze. După cum avea să își amintească Fanny Burney, pentru fiecare

eveniment, scaunele erau aranjate în sala de primire în semicerc, pentru a ușura conversațiile.

În 1777, prosperitatea financiară și independența avea să prindă și conturul unei noi locuințe, în Portman Square, a cărei executare a fost comandată arhitectului și artistului pasionat de arheologie James Stuart (1713 – 1788). A fost un amplu proiect, care s-a finalizat, din

Ann Yearsley

punctul de vedere al construcției, patru ani mai târziu, în 1781, și a reprezentat o adevărată atracție pentru contemporani.

Tușa finală se pare că a fost dată de abia la începutul verii lui 1791, când Elizabeth a dat o recepție în acest scop. Nu a preocupat nimic pentru decorare, utilizând chiar elemente mai puțin obișnuite, în special pene, comandate din cele mai îndepărtate colțuri ale lumii și „strânse în mai bine de zece ani“ (*Whitehall Evening Post*, 11 – 14 iunie 1791), pentru a realiza un panou, după modelul precis

desenat de Elizabeth însăși. Atât de interesantă a devenit acea ciudată tapiserie cu motive din culturi aborigene (Hawai, Mexic, America de Sud în general), încât cele mai importante figuri ale vremii (inclusiv regina Charlotte, 1744 – 1814, soția regelui George al III-lea, 1738 – 1820) i-au trecut pragul să o admire. O specialistă britanică, Ruth Scobie, ale cărei studii sunt centrate pe istoria celebrităților din veacurile XVIII – XIX, a urmărit, prin intermediul scrisorilor, traseul complicat al penelor, arătând că acțiunea de colectare ar fi debutat prin 1781, ele începând să sosească în mici pachete din toată lumea la conacul din Berkshire, unde erau sortate, aranjate și cusute laolaltă, totul petrecându-se într-o cameră specială și fiind implicată o adevărată armată de slujitori.

Dacă penele veniseră din toate cele patru colțuri, tot așa erau și invitații doamnei Montagu o societate cosmopolită, în cuvintele lui Elizabeth însăși „o adevărată adunătură ca la Turnul din Babel“: „nobili, ambasadori străini, călători iluștri, toate personalitățile momentului“ (*St. James's Chronicle or the British Evening Post*, 11 – 14 iunie 1791). O colecție de pene pe măsura exoticeii adunări chemate să o admire. Și, mai ales, la înălțimea gazdei, care a știut, cu grație, dar și cu o tărie de caracter cu totul și cu totul aparte, să strângă, în saloanele sale, mai bine de cinci decenii, crema intelectualității britanice. ■

rind multe lucruri care mă bucură, care îmi plac. Dar ceea ce mă încântă nu sunt numai aceste detalii ale bogăției, ci bunătatea și fericirea cu care mă înconjoară dl. Monti. Trebuie să îți spun însă că găsesc foarte bună și utilă casa în sine și sper să petrec multe zile fericite aici”.

Edward – Elizabeth, un cuplu devotat unul altuia, dar fiecare cu vieți separate. Un singur aspect se pare că a încercat proaspăta soție să-l schimbe: să îl facă să îndrăgească dansul. Nu se știe însă dacă a și reușit...

După vara atât de plină de zămbete, au urmat luni extrem de grele. În mai 1743, cuplului i se naștea un fiu – John, alintat *Punch* (Pumnuleț, datorită caracterului bătaios) și părea că Elizabeth renunțase cu totul la vechile idei despre căsătorie și maternitate. Când însă, în septembrie 1744, pruncul a murit subit, doamna Montagu a fost devastată și cei doi au decis să rămână doar prieteni, viața de cuplu dispărând definitiv. Nici măcar vizitele la diversele proprietăți sau la stațiuni renumite din regat sau din străinătate nu le-au mai făcut împreună.

Începând cu acel an, Elizabeth și-a luat o însoțitoare, cu care apărea aproape peste tot, postul nefiind deloc unul de servitoare, ci de prietenă și ajutor atât în casă, cât și în societate. Unii autori consideră că, după moartea mamei și, în special, după ruperea căsniciei de către Sarah, sora mai mare a luat-o sub aripa sa ocrotitoare.

Ca un Turn Babel

Din 1750, și-a deschis reședința londoneză, din Hill Street, Mayfair, cercurilor literare și, în special, „Clubului ciorapilor albaștri”, dorind să o transforme într-un punct nodal al intelighenței și al modei. „Niciodată nu voi

Frances Boscawen

invita vreun idiot la mine acasă” – a declarat cu fermitate încă din primii ani ca femeie adultă și a încercat să se țină de cuvânt toată viața.

Printre cei care i-au trecut pragul s-au numărat cele mai luminate minți ale vremii: istoricul de artă, colecționarul și omul politic Horace Walpole (1717 – 1797), filosoful Edmund Burke (1729 – 1797), scriitorul Samuel Johnson. Mulți dintre tinerii sau mai puțin tinerii ce îi frecventau saloanele au rămas fermecați de personalitatea doamnei Montagu, unii mărturisindu-și chiar și dragostea. Când fizicianul și umoristul Messenger Monsey (1694 – 1788) a declarat „că nu crede să mai fi fost creată o ase-

menea ființă pe lume”, Burke ar fi replicat: „Și nu este deloc o exagerare”. În timp ce, la rândul său, dr. Johnson era convins că „a răspândit atâta știință mai mult decât orice femeie a făcut-o vreodată sau, poate, chiar mai mult decât mulți dintre bărbați”.

O asemenea putere era emanată de un corp micuț. Căci fragila sănătate i s-a reflectat și în aspect. Una dintre admiratoare, scriitoarea Frances Burney (1752 – 1840), a descris-o ca pe o „persoană mignonă, cu un aspect aproape de infirm; radiind sensibilitate și noblețe prin toți porii, cu un aer de femeie obișnuită să fie respectată”.

Dar Elizabeth a știut să se descurce și în afara pereților saloanelor sale literare. După cum o atestă numeroase scrisori, se interesa de toți, având un cuvânt bun pentru oricare. Mai ales pentru mineriile ce lucrau în subteranele proprietăților soțului. Cu toate că îi plăcea să le audă cântecul bărbătesc ce venea, cu reverberații, din adâncurile puțurilor, nu putea să omită faptul că „dialectul lor era de-a dreptul enervant pentru urechile celor din jur”. Se interesa de starea de sănătate a tuturor celor apropiați; când era cazul analiza cu ușurință atât chestiuni religioase cu preoți, cât și noțiuni de matematică, de filosofie sau de științe naturale. Însă privea totul mereu cu un ochi critic, falsitatea societății contemporane ajunsese aproape să nu o mai mire. „Am fost la Operă duminică seara – scria într-o

De la stânga la dreapta, Paul von Hindenburg, împăratul Wilhelm al II-lea și Erich Ludendorff

din armata sa căzuse prizonieră după Caporetto. Chiar și la Passchendaele, în Flandra, unde rezultatele modeste în pofida pierderilor imense aruncaseră conducerea britanică într-un profund pesimism, evoluția operațiunilor ar fi trebuit să demonstreze ceva comandanților germani: nu dețineau antidotul în fața unui inamic mai bine echipat și care făcea pași pentru a se adapta războiului industrial. Mai mult decât atât, bătăliile de la Messines, din Flandra, în iunie 1917, apoi Gheluvelt și Polygon Wood, în septembrie, subliniaseră eficiența cu care principiile războiului de uzură puteau fi puse în aplicare de britanici: concentrarea masivă a resurselor umane și tehnologice pe sectoare restrânse de front, cu scopul de a obține un raport al pierderilor defavorabil inamicului. Generalul Erich Ludendorff, responsabilul pentru strategia germană în 1917 – 1918, și subordonații săi căutaseră cu disperare o soluție operațională, dar nu fuseseră salvați decât de continuarea ofensivei britanice în condiții defavorabile, din cauza obsesiei mareșalului Douglas Haig, comandantul trupelor britanice de pe frontul francez, de a obține o victorie decisivă. Iluzia unui asemenea succes câștigase în fața perspectivei mult mai puțin glorioase a unei victorii obținute prin uzură.

buție militară efectivă pe termen scurt, oferea Antantei o profunzime strategică imposibil de contracarat. Resursele umane americane intrau în joc într-un moment în care cele germane erau epuizate. Resursele industriale veneau să încline și mai puternic balanța în favoarea Antantei în ceea ce germanii numeau *Materialschlacht* (bătălia materialului), o bătălie pe care germanii începuseră să o piardă încă din 1916.

Această superioritate în resurse umane și industriale ne conduce spre al doilea aspect demn de reținut. Asemeni multor generali aliați, comandanții germani trăiau cu iluzia revenirii la războiul de manevră, pe care îl considerau „forma naturală” a războiului. Idealul unei bătălii de tip Leipzig, Waterloo, Sedan sau Trafalgar – care să schimbe într-un interval de doar câteva zile soarta unui conflict – rămânea, desigur, unul atrăgător. „Cultul ofensivei”, cum a fost numit, supraviețuise realităților războiului de tranșee.

O breșă în liniile aliate

După octombrie 1914, pe Frontul de Vest nimeni nu găsise răspunsul la problema fructificării unui succes inițial. Marea dificultate, mai ales după 1916, nu era neapărat crearea unei breșe în frontul

inamic, ci exploatarea ei. Chiar dacă în urma unei planificări meticuloase primele linii germane erau sparte, soldații aliați trebuia să facă față apoi problemei apărării elastice a germanilor, întreprinderii comunicațiilor cu propriile structuri de comandă, aprovizionării trupelor care pătrunseseră în liniile inamice. Una dintre cele mai dificile probleme – căreia nici germanii nu aveau să-i găsească rezolvare – era asigurarea unui sprijin eficient al artileriei după prima fază a ofensivei, în condițiile în care orice mutare a artileriei și a lanțului său logistic trebuia făcută pe un teren devenit impracticabil.

În același timp, se putea argumenta – și mulți generali germani o făceau – că Germania își putea acum concentra forțele în Vest, în vederea obținerii superiorității numerice necesare și a unei victorii înainte de sosirea în forță a americanilor. Decizia de a căuta o pace construită pe o victorie completă însemna, evident, renunțarea la perspectiva uneia negociată. E greu de înțeles cum, la finalul acestei încheștări, mulți dintre liderii germani aveau să se aștepte esențialmente la o pace negociată.

Douglas Haig (stânga) și Ferdinand Foch (centru), pe frontul din Franța

DE LA BĂTĂLIA KAISERULUI

*Germanii începuseră să piardă
Materialschlacht (bătălia materialului)
încă din 1916; soldați britanici orbiți
de gazele toxice folosite la Messines
(10 aprilie 1918)*

LA OFENSIVA PĂCII

ALIN VICTOR MATEI

Anul 1918 a fost anul contradicțiilor, dar și al rupturii echilibrului. A fost un an al epuizării, dar și al remobilizării, ceea ce e remarcabil după mai bine de trei ani de război. 1918 a însemnat și finalul unui proces de acumulare, de învățare, în care principalii combatanți au încercat să asimileze lecțiile conflictului și să le îmbine în ceea ce sperau a fi rețeta câștigătoare. Era faza finală a unei competiții în care cele două tabere încercau să profite la maximum de consecințele revoluției bolșevice și ale intrării S.U.A. în război.

Moștenirea celor trei ani și jumătate de lupte era însă una mai degrabă paradoxală. În inima acestei situații se afla chiar paradoxul războiului de uzură: niciuna dintre tabere nu câștigase suficient pentru a-și impune propria agendă, dar nici nu suferise înfrângeri de o asemenea manieră, încât să ia în considerare modificarea propriilor obiective

Din perspectiva Puterilor Centrale, situația era departe de a fi clară. Pe plan intern, criza economică, socială, politică amenința frontul intern, însă victoriile în Est ofereau șansa unui efort fără precedent în Vest, precum și a unei ame-

liorări (deși era puțin probabil ca aceasta să se producă pe termen scurt) a situației economice, în special alimentare. Finalul lui 1917 adusese armistițiile cu Rusia și România, dar și victoria împotriva Italiei la Caporetto, iar britanicii eșuasera cu un preț usturător în a treia bătălie de la Ypres.

Iluzia unui succes

Existau însă și multe semne de întrebare la care comandamentul german prefera să nu se gândească sau, dacă întrebările erau puse, răspunsurile erau oferite cu un opti-

mism greu de înțeles. Războiul submarin total eșuase. După un vârf atins la finalul primăverii lui 1917, rata pierderilor flotei Antantei scăzuse și se stabilizase sub un nivel pe care șantierul anglo-american îl puteau înlocui cu ușurință. Marea Britanie nu fusese înfometată în șase luni și războiul submarin își pierduse elanul într-un moment în care trupele americane începeau să sosească în număr mare în Europa. Până la finalul războiului, doar 68 de militari americani aveau să-și piardă viața în timpul transportului spre Franța. Italia nu se prăbușise, deși aproape o zecime

Mutarea artileriei era îngreunată de terenul greu

Hitler la începutul primăverii lui 1945.

Ofensiva a înregistrat în prima săptămână un succes remarcabil după standardele operațiunilor de pe frontul de Vest. Temporar, a părut că trupele germane ar fi reușit revenirea la un război în mișcare. Inclusiv estimarea conform căreia comandamentul britanic nu avea să facă față tranziției la războiul mobil se dovedise corectă. Într-adevăr, înaintarea germană provocase panică și haos în rândul multor unități britanice, lanțul de comandă se prăbușise în mod repetat, iar cooperarea franco-engleză fusese cel puțin nesatisfăcătoare. În momentul de maximă criză, la 25 martie, era luată în considerare inclusiv soluția retragerii spre coastă în vederea unei posibile evacuări. Până la sfârșitul operațiunii, la 5 aprilie, circa 70.000 de britanici au fost luați prizonieri, fapt fără precedent.

Remarcabilele succese tactice, materializate în mutarea liniei frontului cu mai bine de 50 de km spre Vest, reprezentau doar o fațetă a monetei. În realitate, armata germană nu-și atinsese obiectivele strategice, iar armata britanică nu-și pierduse coeziunea și nu fusese separată de cea franceză. După o săptămână de înaintare foarte rapidă, la 28 martie rezistența a început să devină din ce în ce mai puter-

nică, în condițiile în care forța de lovire a unităților de asalt scăzuse dramatic. Numai în prima zi pierderile germane au ajuns la aproape 40.000 de morți, răniți și dispăruți, iar la finalul celor două săptămâni de lupte pierderile celor două tabere erau comparabile, 90 de divizii ger-

mane fiind epuizate. Unele divizii de elită își văzuseră efectivele reduse cu până la 80% și o treime din artileria angajată fusese pierdută. Fiecare zi demonstra că germanii erau bine echipați pentru spargerea frontului și mult mai puțin bine echipați pentru războiul mobil pe care îl anticipau.

De cealaltă, parte, în spatele Antantei se aflau resursele economiei globale, iar S.U.A. abia își începuseră tranziția la producția de război. Industria britanică producea în primăvara lui 1918 considerabil peste nevoile proprii armate, mobilizarea industriei franceze era din multe puncte de vedere mai eficientă decât cea germană, iar efortul de război al principalelor trei economii ale Antantei devenea din ce în ce mai bine integrat. Drept urmare, pierderile de material suferite – pierderi pe care Lu-

dendorff le considera mortale – au fost înlocuite rapid. Cooperarea economică avea să fie dublată acum, sub presiunea atacurilor germane, de hotărârea de a numi un comandant suprem în persoana generalului (mai târziu mareșal) Ferdinand Foch.

Un răspuns francez devastator

În cele din urmă, concluzia la care Hindenburg și Ludendorff, dictatorii militari *de facto* ai Germaniei, ar fi trebuit să ajungă era că Germania nu putea câștiga bătălia resurselor și nici nu avea la dispoziție o alternativă. Obsesia pentru aspectele tactice, de înțeles după cei trei ani și jumătate de blocaj, obtura realitatea mult mai complexă a războiului total. Cei doi supraestimau forța armatei germane și îi subestimau gradul de uzură.

Încurajați de aparentul succes, germanii au lansat a doua etapă a ofensivei, operațiunea *Georgette*, de data aceasta în Flandra, având ca obiectiv un alt nod de comunicații, Hazebrouck, a cărui cucerire ar fi amenințat pozițiile britanice de la nord, spre Ypres. Din nou, succesul inițial a fost remarcabil, mai ales raportat la lentoarea cu care britanicii avansaseră în direcția opusă în 1917. Aproximarea coastei însemna însă că bri-

Coloană germană de aprovizionare

Soldați australieni echipați cu măști de gaze, în timpul bătăliei de la Passchendaele (31 iulie – 10 noiembrie 1917)

Scenariul unei ofensive în Vest fusese discutat încă din vara lui 1917, dar numai „clarificarea” situației din Rusia a permis o hotărâre definitivă. În octombrie, unul dintre subordonații lui Ludendorff era de părere că „trebuie să dăm o lovitură fatală britanicilor înainte de sosirea americanilor”. Decizia a venit la 11 noiembrie 1917, la numai o zi după încheierea operațiunilor engleze din Flandra. Perioada care a urmat a fost dominată nu numai de uriașul efort de pregătire a ofensivei, ci și de găsirea unui răspuns la întrebarea: unde trebuia lansat atacul pentru un efect maxim? Răspunsul a fost în cele din urmă un compromis, care ne dezvăluie una dintre slăbiciunile fundamentale ale ofensivelor germane din perioada martie – iulie 1918: lipsa unui obiectiv final clar. Alegerea zonei Saint Quentin – Péronne – Amiens putea fi justificată din punct de vedere strategic, deoarece permitea deschiderea unei breșe între armatele franceze și britanice, iar orașul Amiens era cel mai important nod de comunicații pentru armata britanică în Franța.

Motivul principal era însă estimarea – în bună măsură

corectă – că în acest sector fuseseră desfășurate unități britanice în refacere, ce nu avuseseră timp să-și organizeze liniile defensive. Mai important, odată începută ofensiva, Ludendorff avea să demonstreze, sub masca flexibilității, o remarcabilă lipsă de consecvență. „Obiectez la termenul «operațiune». Vom face o «breșă» [în liniile aliate – n.a.]. În rest, vom vedea. Așa am procedat și în Rusia”. Comandanții germani au rămas fără un obiectiv strategic clar, dincolo de speranța că, în urma unei succesiuni de lovituri puternice, rezistența Antantei se va prăbuși și, posibil, armata britanică va fi aruncată în mare. Obiectivele s-au modificat dramatic, de fiecare dată realizările fiind și mai departe de așteptări. „Breșa tactică a fost și a rămas obiectivul principal”, avea să concluzioneze un istoric german.

Totul sau nimic

Prima fază a ofensivei, operațiunea *Mihail*, a fost declanșată în dimineața de 21 martie 1918, în zona vechilor câmpuri de bătălie de pe Somme, după un scurt, dar extrem de intens bombardament de artilerie menit să păstreze elementul surpriză, considerat de importanță capitală pentru succesul final. Deși comandamentul britanic primise informații tot mai consistente

despre iminența unui atac în zona Péronne, preferase să le neglijeze și surpriza a fost aproape completă. Succesul din 21 martie a fost favorizat și de ceața neobișnuit de deasă și persistentă, dar mai ales de incapacitatea britanicilor de a crea în lunile precedente un sistem de apărare în profunzime, ceea ce a avantajat enorm noile tactici germane. Acestea erau axate pe infiltrare și învăluire, tactici în care excelau diviziile mobile și „de asalt”, divizii de elită special constituite și pregătite.

Ca și în 1914, Germania nu avea resursele pentru obiectivele ambițioase pe care și le propunea. Pur și simplu, nu existau suficiente trupe pentru a consolida Imperiul în Est și a lăsa cu suficientă forță în Vest. Soluția găsită a fost împărțirea diviziilor germane din Franța și Belgia în mai multe categorii, în funcție de capacitatea lor de a desfășura operațiuni ofensive. Anumite categorii de vârstă, cele mai bune echipamente, majoritatea mijloacelor de transport erau concentrate în aceste unități de elită sau în sprijinul lor. Chiar și structura trăda mentalitatea de tip *totul sau nimic*, deoarece, pierderile suferite de aceste unități nu mai puteau fi completate. Germania „trebuie să triumfe sau să se prăbușească”, afirma Ludendorff utilizând o formulă care ar fi putut fi foarte ușor rostită de

Trupele germane de asalt în timpul operațiunii Blücher – Yorek

UN DISCIPOL AL PROFESORULUI P.P. PANAITESCU SUB REGIM SOVIETIC

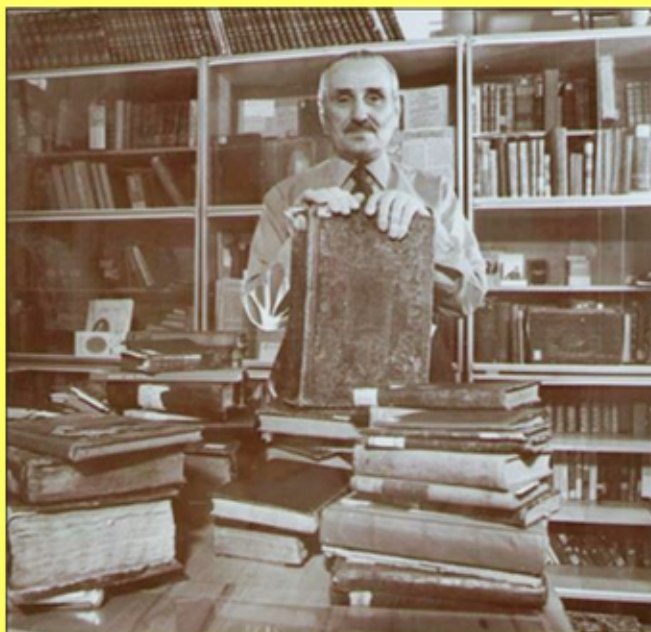
DEMIR DRAGNEV,

Doctor habilitat în istorie, membru corespondent al Academiei de Științe
a Republicii Moldova, Institutul de Istorie al Republicii Moldova

ION VALER XENOFONTOV,

Doctor în istorie, Biblioteca Științifică (Institut) „Andrei Lupan”,
Ministerul Educației, Culturii, Cercetării al Republicii Moldova

Pe parcursul a aproape 40 de ani din perioada postbelică, istoricul și filologul Eugen Russev, membru corespondent al Academiei de Științe a Moldovei (1961), a fost cunoscut drept un savant, autor al unor prestigioase lucrări științifice în domeniul istoriei culturii medievale din Moldova. Personalitatea omului de știință Eugen Russev se potrivește cu o însușire dată de protagonistul operelor sale – cronicarul Miron Costin – unui boier moldovean, pe care îl compara cu înțelepții Antichității: „Omu de miratu la întregiia lui de sfaturi și de înțelepciuni, cât pre acele vremi de abia de era pemântean de potriva lui”.

Eugen Russev s-a născut la 24 decembrie 1915 în sudul Basarabiei, în satul Cubei, județul Akkerman (astăzi raionul Bolgrad, regiunea Odessa, Ucraina), în familia unui învățător (numit oficial „narodnîi ucitel”) – Mihail Russev. Ultimul a devenit director (comisar) al cooperativelor județului Akkerman în 1917, numit de Guvernul Provizoriu al Rusiei, păstrându-și această funcție și în

timpul Republicii Democratice Moldovenești. După 27 martie 1918 a activat în componența Comisiei Agrare a Sfatului Țării.

În 1934, E. Russev a absolvit cu succes Liceul nr. 5 de băieți din Chișinău și, în același an, s-a înscris la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din București. În februarie 1939 susține teza de licență cu calificativul *magna cum laude* și este an-

gajat al Bibliotecii Catedrei de slavistică a Universității. Concomitent se înscrie la doctorat, avându-l drept conducător științific pe renumitul istoric, membru corespondent al Academiei Române (1934), P.P. Panaitescu, viitorul rector al Universității, ulterior deținut politic în primii ani ai regimului comunist. În noiembrie 1939 încă lucra la teza *Relațiile moldo-polone în primul sfert al secolului*

tanicii nu aveau unde să cedeze teren și acesta a fost momentul apelului emoțional al mareșalului Haig, rămas în istorie pentru una dintre formulele folosite: trupele britanice ajunseseră „cu spatele la zid” și aveau datoria să lupte până la capăt. Era echivalentul lui „pe aici nu se trece”, dar, cu umorul caracteristic, soldații englezi se întrebau: „Despre care naiba zid vorbește?”. Pierderile în cele două tabere au fost din nou comparabile și singura consecință a fost lungirea frontului, de data aceasta pe un aliniament mult mai puțin favorabil forțelor germane.

Unul dintre motivele împotmolirii înaintării germane în Flandra fusese trimiterea de întăriri franceze, așa că pasul următor pentru Ludendorff a fost inițierea unui masiv atac de diversiune – operațiunea *Blücher – Yorck*, la 27 mai 1918 –, menit să atragă rezervele aliate spre sectorul francez și în apărarea Parisului. Succesele din primele zile, sporite de cel mai intens bombardament de artilerie al războiului, precum și de refuzul comandantului francez al sectorului de a aplica lecțiile ultimelor luni, au adus trupele germane pe vechile câmpuri de bătălie din septembrie 1914. La fel ca pe Somme și în Flandra, după primele zile, ofensiva germană a început să-și piardă energia

Tanc german folosit în ofensivele din primăvara anului 1918
(sursa: Bundesarchiv Bild 183-P1013-316)

și orice salt înainte a venit cu un preț uman considerabil. Lunile martie – iunie însemnaseră pentru armata imperială o rată de uzură de circa un sfert de milion de militari lunar, o rată imposibil de susținut.

La fel ca pe Somme, obiectivele și-au pierdut din nou claritatea și comandamentul german s-a văzut pus în fața unei decizii cruciale: care era prioritatea? Parisul sau înfrângerea britanicilor? Ludendorff a ales Parisul, chiar dacă nu existau resursele pentru o ofensivă pe un front suficient de larg, cel puțin nu în lipsa unei prăbușiri aproape complete a rezistenței aliate. Perspectiva era cu atât mai puțin credibilă cu cât luptele de pe Marna au fost dovada primei contribuții militare americane substanțiale. *Blücher* a fost urmată de *Gneisenau*, o ofensivă de cinci zile în direcția

Compiègne care a adus noi teritorii, dar nicio decizie.

Ultima ofensivă, numită ambițios *Friedensturm* (Ofensiva păcii, 15–17 iulie), nu a reușit nici măcar să repete succesele inițiale ale atacurilor precedente. Apărătorii francezi, bine organizați și informați din timp despre intențiile germane, au dat un răspuns devastator. Jumătate din artileria germană a fost distrusă în prima zi și avansul a fost oprit după numai două zile, în ciuda unor exemple de virtuozitate tactică, precum traversarea Marnei. Inițiativa fusese însă pierdută și echilibrul se rupse. La 18 iulie această răsturnare avea să capete și substanță, sub forma unei contraofensive franceze.

Ofensivele germane din martie – iulie 1918 au fost caracterizate, justificat, drept un pariu extrem de riscant. Deși lunile iulie – august au fost văzute de cele mai multe ori ca punctul de cotitură, se poate argumenta că acesta sosise mult mai devreme. Asemenea unui pugilist epuizat, armata germană și-a adunat toate forțele pentru a aplica loviturile finale, dar a lovit de fiecare dată în gol. Cei aproape 700.000 de militari pierduți în urma ofensivelor erau de neînlocuit. Germania nu găsisese cheia războiului de poziții în Vest. ■

Răniții germani sunt evacuați în spatele frontului

mediocri, dar slujitori fideli ai regimului, cât și organele de partid, care nu puteau accepta ca un fiu al unui membru al Sfatului Țării, o persoană cu „studii burgheze”, școlită de profesori „dușmani ai democrației populare” (la acel moment mentorul său, academicianul P.P. Panaitescu, era deținut politic), ar fi putut fi primul doctor în istorie din Moldova. Să nu uităm că anii 1949 – 1951 erau pentru Basarabia o perioadă de teroare stalinistă (o repetare a terorii din 1937, din Uniunea Sovietică).

În asemenea circumstanțe, un șef de secție de la ziarul *Sovietskaia Moldavia*, Igor Svedov, realizează cu mult zel o comandă „de sus”, publicând articolul *Istoria unei disertații*, în care E. Russev era prezentat drept exponent al tineretului burghez („de aur”) din București, care a ascuns că părintele său era un antibolșevic, iar el a proslăvit în teza sa pe boierul Grigore Ureche, feudal exploatator și „dușman al poporului”, adversar al prietenilor poporului moldovenesc – cazacii zaporojeni.

Drept urmare, la 26 septembrie 1952, Eugen Russev este concediat din institut pe motiv că trebuia întărit studiul perioadei sovietice, nefiind necesari specialiști în epoca feudală. Articolul din *Sovietskaia Moldavia* și materialele așa-numitei „discuții” au fost expediate la Moscova, la Comisia Superioară de Atestare a Minis-

terului Învățământului Superior al U.R.S.S., care l-a lăsat pe E. Russev fără titlul de candidat în științe.

Concomitent cu pierderea serviciului, în condițiile în care putea fi arestat oricând, E. Russev, pentru a-și proteja soția, Natalia Ostianu, profesoară de colegiu (numit în acele vremuri „tehnicum”), și pe rudele sale, inițiază procedura de divorț și împreună cu mama sa, Ana, se mută într-o cămăruță a unui prieten, având drept sursă de existență

Nicolae Corlăteanu (stânga), Eugen Russev (centru) și I. Ceban, în 1949 (Muzeul Științei al Academiei de Științe a Republicii Moldova; Fond foto, cota: 00066d)

doar onorariile primite pentru diferite traduceri, în mod special pentru *Dicționarul rusoromân*, editat împreună cu Nicolae Corlăteanu la Moscova, lucrare foarte apreciată.

Director al Institutului de Istorie din Chișinău

Moartea lui Stalin (1953) și apoi Congresul al XX-lea al P.C.U.S. (1956) au adus „dezghețul politic” din primii ani ai lui Hrușciov. În scurt timp, o comisie a Comitetului Central al P.C.U.S. a criticat

toate acuzațiile la adresa lui Eugen Russev, calificându-le drept false. După acest moment, a fost reangajat, la 28 iulie 1953, la Institutul de Istorie, Limbă și Literatură (din 1958 – Institutul de Istorie) al Filialei Moldovenești a Academiei de Științe a U.R.S.S. Între anii 1953 – 1961, a ocupat succesiv posturile de cercetător științific inferior, secretar științific al institutului, apoi șef de sector. A desfășurat o vastă activitate științifică, a colaborat cu

renumiți specialiști din U.R.S.S. din domeniul istoriei și culturii (academicienii Lev Cerepnin, Dmitri Lihaciov ș.a.), din România (academician Andrei Oțetea, Mihail Guboglu, renumit turcolog, Paul Mihail, membru de onoare al Academiei Române, profesorul Alexandru Boldur, un specialist recunoscut al istoriei Basarabiei etc.), cu savanți din Polonia, Bulgaria,

Cehoslovacia etc.

La începutul anului 1961, Comisia Superioară de Atestare i-a redat titlul de candidat în științe istorice. Urmează apoi, la 2 august 1961, în ședința solemnă de inaugurare a Academiei de Științe a R.S.S. Moldovenești, numirea sa în funcția de director al Institutului de Istorie și acordarea titlului științific de membru corespondent al Academiei de Științe a Moldovei.

Savantul E. Russev activează în postul de director până în 1970, reușind în această perioadă (conformându-se formal directivelor in-

De la stânga: E. Russev, acad. N. Frolov, acad. A. Lazarev, S. Afteniuc, acad. I. Grosul, P. Sovetov, N. Mohov, C. Stratievski, dr.hab. D. Șemeakov, dr.hab. I. Levit, în 1976 (Muzeul Științei al Academiei de Științe a Republicii Moldova; Fond foto, cota: 00048a)

al XVI-lea, când tânărul doctorand a fost chemat în armata română, la școala de ofițeri în rezervă din Bacău. Nu a reușit să termine cursurile. În urma ocupării Basarabiei de Uniunea Sovietică la 28 iunie 1940, era nevoit să se întoarcă la Chișinău, unde locuia mama sa.

Istorie și filolog

La 5 august 1941, în zilele când Armata Roșie părăsea Chișinăul, Eugen Russev, mobilizat în unitățile de muncă numite „Trudarmia”, este dus în spatele frontului (basarabenilor nu li se acorda încredere de a purta armă). A fost repartizat la muncă în calitate de îngrijitor de animale la colhozuri din regiunea Rostov, apoi din Kirgîzstan. La începutul războiului, Comisariatul pentru învățământul Public al R.S.S.M., împreună cu instituțiile din subordine – Institutul Pedagogic Moldovenesc de Stat și structura științifică, Institutul de Istorie, Economie, Limbă și Literatură

s-au evacuat în orașul Buguruslan (regiunea Orenburg, Republica Sovietică Federativă Socialistă Rusă). În 1943, Comisariatul respectiv începe să traducă manuale pentru școli, pregătindu-se pentru eventuala revenire în R.S.S.M. La 11 februarie 1943, era inclus în această activitate și E. Russev, rechemat din Kirgîzstan. Apoi, la 5 mai același an, este transferat în funcția de cercetător științific

superior la „Institutul de Istorie, Economie, Limbă și Literatură”.

În toamna anului 1944, E. Russev, împreună cu institutul unde activa s-au întors la Chișinău. Aici este solicitat atât ca filolog, cât și ca istoric. În anii 1948 – 1951, a fost doctorand prin corespondență al Institutului de Istorie al Academiei de Științe a U.R.S.S. Teza lui, cu titlul *Cronica lui Grigore Ureche – monument al ideologiei feudale din Moldova secolului al XVII-lea* (în limba rusă), l-a avut conducător științific pe profesorul Lev Cerepnin (viitor academi-cian). Lucrarea a fost susținută cu succes în 1952, în cadrul institutului. Consiliul Științific a decis să-i acorde titlul de candidat (doctor) în științe istorice. Mai mult, a recomandat autorului să prezinte lucrarea pentru a fi susținută ca teză de doctor (teză de doctor habilitat), deoarece corespundea unui asemenea nivel științific.

La Chișinău, această apreciere a tezei lui Eugen Russev a iritat atât pe unii istorici

De la stânga la dreapta: Eugen Russev, Pavel Sovetov, Demir Dragnev, profesorul Damian Bogdan, de la Universitatea din București, Nicolai Mohov, Vasile Coroban, în 1960 (Arhiva familiei Dragnev)

Unul dintre autorii acestui articol (Demir Dragnev) a avut prilejul să colaboreze cu Eugen Russev într-o echipă ce elabora volumul I al colecției de documente medievale moldovenești *Moldova în epoca feudalismului* (menționate mai sus). Stilul de lucru al acestui savant ne-a ajutat nu numai să urmăm rigorile paleografiei medievale, dar și să ne însușim metodele de cercetare critică a surselor istorice în contextul epocilor când ele au fost scrise. Era

cunoscut și ca un orator neîntrecut, care rostea discursuri elaborate într-o limbă literară a elitelor, presărată cu proverbe și zicători, fiind necruțător față de ignoranți și plin de stimă față de colegii cu realizări remarcabile. La întruniri îi cucerea pe cei prezenți cu umorul său nesecat și cu romanele interpretate cu mult talent.

Om de o mare inteligență și aleasă erudiție, Eugen Russev a transmis generației de cercetători din anii 1950 –

1970 mesajul intelectualității interbelice românești, care consta în probitatea omului de știință, în responsabilitatea lui față de obligațiile pe care și le-a asumat prin acribia cercetărilor realizate. Aceste trăsături intelectuale i-au adus recunoștința colegilor și cititorilor. Lucrările savantului ocupă un loc aparte în tezaurul istorico-cultural românesc și vor rămâne cărți de învățătură pentru noile generații de cercetători. ■

UNIREA BUCOVINEI

(Urmare din p. 14)

Între timp, la 17 octombrie se constituia la Lvov Rada Ucrainea, în cadrul căreia au avut loc dezbateri în privința viitorului teritoriilor locuite de ucraineni. La 20 octombrie s-a ținut ședința Constituantei ucrainene, iar majoritatea delegaților s-a pronunțat pentru înființarea unui stat autonom ucrainean în cadrul Austro-Ungariei. În Bucovina, ucrainenii au constituit, la 25 octombrie, un Comitet ucrainean provincial în frunte cu Omelian Popowicz, ca o secție a Comitetului Național Ucrainean din Lvov.

Românii bucovineni au acționat cu hotărâre pentru a preîntâmpina o împărțire a Bucovinei. La 22 octombrie apare la Cernăuți primul număr al ziarului *Glusul Bucovinei*, în care este tipărit și articolul-program *Ce vrem?* În acest timp, de la Viena au venit la Cernăuți deputații Gheorghe Sârbu și Gheorghe Grigorovici, care au luat inițiativa de a convoca la 27 octombrie o adunare națională a românilor din Bucovina. Alți

doi deputați români (Ispescu-Grecul și Teofil Simionovici) au plecat din Viena la 25 octombrie, dar din cauza izbucnirii luptelor dintre polonezi și ucraineni în Galiția și a întreruperii transportului feroviar, au fost nevoiți să se întoarcă în capitala Austriei.

La 27 octombrie 1918 a avut loc la Cernăuți o adunare a românilor bucovineni, la care au participat deputați din Parlamentul de la Viena și din Dieta Bucovinei, primari români, reprezentanți ai partidelor politice și ai unor societăți culturale românești. Adunarea s-a proclamat Constituantă și a adoptat o moțiune din patru puncte. Adunarea a decis „unirea Bucovinei integrale cu celelalte țări românești într-un stat național independent” și purcederea spre acest scop în deplină solidaritate cu românii din Transilvania și Ungaria. Constituanta respingea cu hotărâre orice încercare care ar țină la stărbirea Bucovinei, dar dorea să se înțeleagă cu popoarele conlocuitoare. La momentul adoptării moțiunii

din 27 octombrie, la conducerea României se afla guvernul filogerman, condus de Alexandru Marghiloman, care era nevoit să respecte prevederile Tratatului de Pace cu Puterile Centrale și nu putea să revendice oficial teritoriile locuite de români din Austro-Ungaria. De aceea, și românii bucovineni au optat doar pentru unirea cu conaționalii lor din Transilvania și Ungaria.

Ultimul guvernator austriac al Bucovinei, Josef Etzdorf, în raportul întocmit la 27 decembrie 1918, afirma că încă în ziua de 26 octombrie se știa că se va accepta soluția de împărțire a Bucovinei între români și ucraineni. Abia în dimineața zilei de 27 octombrie, Iancu Flondor ar fi determinat o schimbare de atitudine în această privință, optând cu fermitate pentru integritatea Bucovinei. Este greu de afirmat dacă cele relatate de fostul guvernator corespund adevărului, fiindcă evenimentele se derulau atunci cu mare repeziciune.

(Va urma)

stanțelor superioare) să inițieze noi direcții științifice, să promoveze cadre naționale tinere – absolvenți ai instituțiilor de învățământ superior din Moldova.

În anii 1970 – 1982, E. Russev este angajat în funcția de cercetător științific superior la Institutul de Limbă și Literatură al Academiei de Științe a Moldovei, continuând să valorifice moștenirea cultural-istorică a Moldovei medievale. Se sinucide la 17 mai 1982.

Întreaga activitate a omului de știință Eugen Russev a fost direcționată spre deschiderea unor noi orizonturi în valorificarea moștenirii istorice și culturale a poporului nostru. În acest context vom evidenția câteva direcții.

Încă în anii studenției, E. Russev a sesizat importanța documentului istoric în cunoașterea evenimentelor din trecut. Începând cu 1958, coordonează o grupă de medievști (P. Dimitriu, D. Dragnev, P. Sovetov) care a depistat vechi hrisoave domnești și zapise medievale, scrise în limba slavă și română (în paleografie chirilică româno-slavă), în arhivele din Moscova, Leningrad, Kiev, Odessa, Cernăuți și Chișinău, care acoperă secolele XV – XVII. Drept urmare a acestui efort, în 1961 apare primul volum de documente interne slavo-române ale colecției *Moldova în Epoca Feudalismului*. Colecția și-a continuat apariția și după decesul savantului, ajungând la volumul al XII-lea în anul 2012.

Necrutător față de ignoranți

În anii 1965 – 1970, Eugen Russev participă în calitate de redactor responsabil al colegiilor de redacție (al fiecărui volum) și de membru al colectivelor de alcătuitori la editarea a trei volume de documente medievale externe, unite în colecția *Relațiile istorice dintre popoarele U.R.S.S. și România*, inițiate

cronicăresc atât sub aspect istoric, cât și sub cel filosofic și literar și a evidențiat interferențele cultural-spirituale ale civilizației românești cu alte zone de civilizație.

O amplă direcție a cercetărilor omului de știință E. Russev a fost elaborarea lucrărilor de sinteză în care este expusă caracteristica generală integrală a culturii medievale din Moldova (capitole din *Istoria Moldovei*, 1951; *Istoria literaturii moldovenești*, vol. I, 1988 etc.). În aceste lucrări, autorul nu avea posibilitatea, din cauza restricțiilor impuse de regim, să prezinte istoria culturii medievale din Moldova în contextul general românesc; totuși, prin forma de expunere se întrevedea unitatea culturală românească. Atunci însă când i-a

Grigore Vieru (la microfon) și Eugen Russev (așezat, lângă el) la Biblioteca Lomonosov, din Chișinău

de Academia de Științe a U.R.S.S. și Academia R.S.R.

O altă direcție științifică promovată de E. Russev chiar de la începutul activității sale a fost studierea și editarea operelor marilor cronicari moldoveni. El a elaborat ample studii introductive la edițiile cronicarilor Ion Neculce (1969, 1974), Grigore Ureche (1971), Miron Costin (1972). A publicat monografiile: *Cronicarul Ioan Neculce. Viața și opera* (1956), în colaborare cu V. Coroban, *Cronografia Moldovei din veacurile XV – XVIII* (1977) etc. Lista publicațiilor sale științifice cuprinde circa 180 de titluri.

Eugen Russev a cercetat pentru prima dată fenomenul

fost comandată realizarea capitolelor despre cultura medievală românească pentru cartea *Istoria României*, vol. I, lucrare editată sub egida Institutului de Slavistică și Balcanistică al Academiei de Științe a U.R.S.S., E. Russev a prezentat un tablou real al unității culturale românești. Cartea însă nu a văzut lumina tiparului, deoarece n-a fost aprobată de C.C. al P.C.U.S., dar capitolul semnat de savant se păstrează în prezent în fondul ce-i poartă numele din Arhiva Academiei de Științe a Moldovei. Această lucrare ne arată un cercetător consacrat al istoriei și culturii medievale românești din Moldova, în complexitatea sa.

tâmpinate, la sfârșitul lunii decembrie 1916 se constituie la Darnița, lângă Kiev, „un mare lagăr, în care au fost aduși 250 de ofițeri și 1.200 gradați, dintre prizonierii români”, aflăm tot de la Constantin Kirilescu. Începutul era făcut și, treptat, guvernul rus, care limitase numărul voluntarilor ce puteau fi recrutați la 5.000, manifestă o atitudine mai binevoitoare, permițând recrutarea a 30.000 de voluntari.

Declanșată în iarna 1916 – 1917 și finalizată prin plecarea la Iași, în iunie 1917, a primului batalion de voluntari ardeleni, acțiunea de recrutare și instrucție, sprijinită chiar și de Marele Stat Major al armatei ruse, nemaivorbind de implicarea guvernului român și a Marelui Stat Major al armatei române prin numirea colonelului Pietraru în funcția de comandant al lagărului, devine, de la 22 august 1917, una permanentă și sistematică.

După datele avansate de autorul monografiei *Istoria Războiului pentru Reîntregirea României*, odată cu transferarea lagărului românesc chiar în Kiev, rata înscrierii de voluntari în armata română ajunge de până la 200 persoane pe zi, ceea ce face posibil ca „de la 3 iunie la 14 noiembrie 1917, cât a durat perioada activă de recrutare și instrucție”, să fie „trimise în Moldova 11 batalioane, cu un efectiv total de 374 ofițeri și 8.261 soldați”. Se explică astfel procentul mare de voluntari pe care l-au dat prizonierii români din Rusia – 8,43%, față de cehi – 8% sau sârbi – 7,5%. În acest sens, într-un articol intitulat *Voluntarii români*, apărut în ziarul *Kievleanin*, din Kiev, se remarcă faptul că „transil-

Sever Bocu

vănenii, foști supuși ai Austriei, s-au dovedit ca partea cea mai patriotică a poporului românesc. Ei sunt un popor cu sentimente curat democratice... Visul transilvănenilor e de a se desface pentru totdeauna de monarhia austro-ungară și de a se uni cu România”.

„Veniți care cum apucați de veste”

Presa a avut un rol extrem de important în menținerea legăturilor între prizonierii români risipiți pe toată întin-

derea Rusiei și în recrutarea și organizarea lor ca voluntari ai armatei Vechiului Regat. Meritul principal în atingerea scopului menționat revine publicației săptămânale editate de intelectualii Corpului de Voluntari Români din Rusia, începând cu data de 20 iulie 1917, botezată, semnificativ, *România Mare*, cu subtitlul *Foaia voluntarilor români din Austro-Ungaria*. Sub conducerea lui Sever Bocu, redactor-șef, avându-i drept colaboratori pe Gh. Popp și Filaret Dobos, redactori, gazeta va apărea, în limba română, mai întâi la Kiev, până în ianuarie 1918, iar din 7 ianuarie și până în 8 aprilie 1919, în aceleași condiții grafice și sub aceeași conducere, la Paris, cu subtitlul schimbat în *Foaia voluntarilor și soldaților români în Franța* (până la 8 februarie 1919) și apoi *Foaia voluntarilor și soldaților români în Franța și Italia* (între 8 februarie și 8 aprilie 1919).

Încă din primul său număr, pe frontispiciul căruia se făcea specificația că „exemplarele trimise lagărelor de prizonieri sunt gratuite”, gazeta *România Mare*, adresându-se pri-

Fotografie făcută la Darnița

ROMÂNIA MARE. FOAIA VOLUNTARILOR ROMÂNI DIN AUSTRO-UNGARIA

Dr. MIOARA IONIȚĂ

Publicația România Mare, consultată la Biblioteca Academiei Române, poate fi socotită ca având un cert caracter bibliofil, întrucât a apărut, cu întreruperi, nici doi ani de zile. Dar meritul ei principal este acela de a se fi constituit într-o adevărată tribună de luptă pentru realizarea deplinei uniri a tuturor românilor, misiune pe care și-a îndeplinit-o cu mult succes în condiții deosebit de grele, când încă Războiul Prim Mondial nu se încheiase, pe teritoriu străin și ne-dispunând de fonduri mari sau permanente. Problematica principală i-a fost, evident, cea legată de război, de refacerea armatei române în vederea reluării luptelor, dar mai ales cea destinată creării Corpului Voluntarilor Români din Rusia.

În efortul său de refacere și reorganizare după înfrângerile suferite în toamna și iarna anului 1916, dar mai ales pentru acoperirea deficitului numeric de care era puternic marcată, armata română primește un nesperat și de neprețuit sprijin prin crearea Corpului Voluntarilor Români, format din foștii ofițeri și soldați români ce luptaseră în armata austro-ungară și care se aflau prizonieri în Rusia. Numărul acestora se ridica, după datele oferite de Constantin Kirițescu, la 120.000 de oameni încă înainte de intrarea României în război, cu scopul declarat: eliberarea și apoi unirea tuturor românilor din teritoriile ocupate cu patria mamă.

Visul transilvănenilor

Dorința românilor transilvăneni și bucovineni aflați prizonieri în Rusia de a se înscrie voluntari în armata română a fost inițial privită cu neîncredere și suspiciune de autoritățile rusești, ca și de proprietarii de fabrici și moșii din Imperiul Rus, care se vedeau constrânși să renunțe la o forță de muncă sigură, viguroasă și ieftină. În cele din urmă, în ciuda greutăților și pedicilor în-

navi și în ce spital; 11. În ce locuri apropiate știu că mai sunt români; 12. Câți din ei vor să intre voluntari în armata română". Periodic, publicația anunța trimiterea în lagărele unde erau prizonieri de origine română a „noi conferențieri pentru ușurarea soartei prizonierilor români și pentru înlesnirea înscrierii de voluntari“.

Pan Halippa și Gurie Grosu

O icoană pentru capitala bisericească a Transilvaniei

Redacția săptămânalului *România Mare* este inițiatoarea, în numărul din 28 septembrie 1917, a „fondului de ajutorare a prizonierilor români“. Și tot ea face popularizarea și subscrie cea dintâi în favoarea altor două fonduri cel destinat prizonierilor bolnavi, răniți sau invalizi și „fondul de propagandă în străinătate urmărind distrugerea Austro-Ungariei“. Primii care contribuie cu sume apreciabile la constituirea „fondului de ajutorare a prizonierilor români“, considerând că „cine dă la vreme, dă de două ori“, sunt comandantul lagărului Corpului Voluntarilor Români din Kiev, colonelul Pietraru – 500 ruble, dr.G. Creangă, subdirectorul Creditului Funciar – 400 ruble, locotenentul Emil Monția – 20 ruble, Filaret Doboș – 20 ruble, Sever Bocu – 40 ruble, ca și câțiva studenți basarabeni, cu sume modeste – 2 – 3 ruble, al căror gest era simbolic. În decembrie 1917, „fondul de ajutorare a prizonierilor români“ ajunsese să însumeze 25.202,12 ruble, la care se adăugau cei 25.000 de lei dăruți de guvernul român în octombrie 1917 și cei 20.000 de lei trimiși de Societatea „Dacia Traiană“. La sporirea fondului contribuie, în decembrie 1917, și Banca Națională a României cu suma de 5.000 de ruble și Societatea de asigurare „Dacia România“, cu suma de 7.000 de ruble.

Nu putem ignora un alt fel de apel pe care redacția *României Mari* îl face către cititori, contribuind de data aceasta la sprijinirea, pe plan moral, a prizonierilor români. La 26 octombrie 1917 ea cerea ajutorul celor ce aveau posibilitatea să participe la con-

stituirea unui fond de cărți „pentru acești bieți nenorociți, dați uitării atâta amar de vreme. De trei ani de zile trăiesc acești oameni fără nicio știre de la ai lor de acasă, departe de cunoscuți și prieteni, izolați de neamul lor“.

În sfârșit, prin relatarea detaliată mai întâi a plecării primului batalion de voluntari ardeleni și a festivităților prilejuite de sosirea lor la Iași și depunerea jurământului în fața regelui Ferdinand I, a Î.P.S. Mitropolitul Moldovei Pimen, a prim-ministrului Ionel I.C. Brătianu și a celorlalți membri ai guvernului, urmată de prezentarea, pe larg, a manifestărilor de entuziasm care însoțeau, de fiecare dată, plecarea unui nou batalion de voluntari către România, publicația *România Mare* a contribuit, substanțial, la creșterea numărului celor care se înscriau ca voluntari în armata română. Emblematică din perspectiva viitoarei uniri a tuturor românilor din 1918 este primirea, relatată de publicația în discuție, de care s-au bucurat voluntarii transilvăneni și bucovineni în trecerea lor prin Basarabia, în drum spre Iași. Cu această ocazie, în gara Chișinăului i-a întâmpinat o mare mulțime, s-au rostit cuvântări patriotice și a fost predat „voluntarilor un prea frumos steag național cu însărcinarea ca să-l ducă la Alba-Iulia, în cetatea în care acum peste 300 de ani a domnit Mihai Viteazul ca domnul Ardealului și a celor două țări române“, iar părintele arhimandrit Gurie Grosu „a predat voluntarilor o icoană românească frumos încadrată“, destinată a fi depusă la Sibiu, „în Catedrala Mitropoliei ortodoxe din această capitală bisericească a Transilvaniei“.

(Va urma)

zonierilor, își asumă un rol militant, și nu contemplativ. „Camarazi, risipiți prin toată nemărginirea Rusiei! Armata Voluntarilor Români, Transilvăneni și

Voluntarii ardeleni depun jurământul la Iași...

Bucovineni face apel la voi. Cei cărora vă va cădea acest ziar în mâini, considerați-l drept un ordin de mobilizare... Veniți izolați, veniți în grupuri, veniți care cum apucați de veste.“ Aproape în fiecare număr al său, într-un ștraif care să-l scoată în evidență, aplicat, de obicei, pe prima sau a doua pagină, era tipărit un apel mobilizator: „Cine își iubește neamul și țara se înscrie în Corpul Voluntarilor Români“.

Un chestionar cu 12 întrebări

Prin asemenea repetate apeluri îndreptate „către prizonierii de origine română“, redacția *României Mari* oferea și motivația principală a demersului său, care era, în același timp, și motivația celor care-i vor fi urmat îndemnul. „Armata română a avut mari pierderi în oameni [era în perioada marilor și sângeroaselor bătălii de la Mărăști, Mărășești și Oituz – n.n.]. De aceea este nevoie de mai mulți voluntari... Ochii tuturor se îndreaptă spre noi, românii din Transilvania, din Banat, din Bucovina. Ei ne cheamă la datorie, la apărarea ultimului colț de pământ românesc... Nu uitați, frați români, că pentru... ca să ne scape de urgia de veacuri a dușmanilor noștri, românii din România liberă au lăsat totul și au suferit și au murit pentru libertatea noastră, pentru mântuirea noastră... Veniți cu toții aici, la Kiev, unde prin îngrijirea Corpului

cu jugul, încât să ne facă să-l iubim ori măcar să nu știm a-l scutura când istoria ne scoate și nouă ocazia binevenită“.

În același timp, publicația *România Mare* își încunoștința cititorii – prizonieri români –, ca și pe cei deveniți deja voluntari, despre mecanismul de funcționare a celor două servicii înființate de guvernul român în Rusia: Corpul Voluntarilor Români, având ca atribuție principală „de a aduna prizonierii de origine română ce vor să lupte ca voluntari în armata română și a-i pregăti și echipa“, și Serviciul prizonierilor români în Rusia, prin care s-a „organizat un întreg sistem de cercetare și ajutor pentru toți românii risipiți pe teritoriul Rusiei“. Pentru ca acest din urmă serviciu să-și poată desfășura în condiții cât mai bune activitatea, gazeta publica, începând chiar din primul număr, un model de chestionar ce putea ușura strângerea de date despre prizonieri, rugând ca el să circule, fie și numai prin viu grai, și apoi, informațiile strânse să fie trimise pe adresa din Kiev a serviciului respectiv. Cele 12 întrebări cuprinse în numitul chestionar erau: „1. Numele și prenumele celor ce se află la un loc; 2. Locul exact unde se află; 3. De când sunt acolo; 4. Dacă au informații că vor fi mutați iarna de acolo; 5. La ce muncă

sunt folosiți; 6. Cât sunt plătiți; 7. Dacă li se asigură hrană și locuință bună; 8. Dacă au vreo plângere de făcut; 9. Cu ce neamuri de prizonieri stau și câți sunt aceștia numeric; 10. Dacă sunt români bol-

... și defilează în fața generalului Eremia Grigorescu

Semnarea Tratatului de la Riga, 1921

1569. Soarta proiectului a fost influențată de evoluția oscilantă a războiului sovieto-polon. Respingerea Armatei Roșii în fața Varșoviei – ceea ce avea să se numească „miracolul de pe Vistula” (15 august 1920) – a determinat Kremlinul să solicite încheierea păcii, prefăcută prin armistițiul din 12 octombrie 1920 și semnată la 18 martie 1921 (Tratatul de la Riga).

Obținând de la Germania Silezia Superioară și Coridorul Polonez, iar de la U.R.S.S., teritoriile situate la Est de „Linia Curzon” (linia propusă de Aliți ca bază de discuții pentru trasarea frontierei dintre Polonia și Rusia bolșevică), Polonia devenea cea mai mare putere dintre Germania și Rusia. Diferendul polono-lituanian legat de configurația constituțională și instituțională a proiectului și teritoriile ce urma a face parte din el a continuat însă și după acest deznodământ, mai ales în condițiile în care trupele poloneze ocupaseră la 9 octombrie 1920 orașul și regiunea Vilnius și proclamaseră Republica Lituaniei Centrale.

Abia la 15 martie 1923, Conferința Ambasadorilor Puterilor Aliate, întrunită la Paris, avea să pună capăt acestei dispute, pe baza recunoașterii *de jure* a Lituaniei, a frontierei cu Rusia stabilite prin Tratatul de la Riga și a frontierei cu

Lituania stabilite la 3 februarie 1921, Polonia fiindu-i astfel recunoscute practic toate pretențiile. Însă atât statul polonez (ce-și va exercita autoritatea asupra orașului și regiunii Vilnius până în octombrie 1939), cât și cel lituanian (ce

și-a avut capitala la Kaunas în perioada interbelică) își vor ispăși păcatul subminării reciproce în primii ani ai perioadei interbelice prin amputări teritoriale ulterioare, ele devenind prăzi facile pentru expansionismul puterilor totalitare vecine – Rusia sovietică și Germania hitleristă – către finele epocii interbelice.

O altă variantă a modului în care nativii zonei își concepeau central-europenitatea ține de faptul că Dunărea era privită drept „coloana vertebrală” ce conferea identitate și liant economic și politic regiunii. Simptomatice din acest punct de vedere sunt proiectul Confederației Danubiene promovat de prințul Adam Czar-toryski, lider al emigrației polone în 1848, sau proiectele unor foști revoluționari în exil, precum proiectul federal al Statelor

Unite ale Dunării, conceput de Nicolae Bălcescu în 1850, ca federație dunăreană care să cuprindă teritoriile locuite de români, unguri și sârbi, întemeiată pe principiul egalității națiunilor conlocuitoare, sau planurile Confederațiilor Dunărene

proapse de Dumitru (Dimitrie) C. Brătianu (fratele lui Ion C. Brătianu) în 1851, ori de lide-rul revoluționar maghiar Lajos Kossuth, în același an 1851, care viza însă constituirea unor entități teritoriale independente în cadrul Ungariei și decreta limba maghiară ca limbă oficială, celelalte limbi putând fi folosite doar în chestiuni administrative locale, în școală și biserică.

Proiecte mai mult sau mai puțin similare au fost promovate de Budapesta în cadrul negocierilor de pace de după Primul Război Mondial prin intermediul lui Oszkár Jászi, ministru al Naționalităților în guvernul condus de Mikályi Károlyi, în 1918 – 1919, și a fostului secretar de Stat al Afacerilor Externe în guvernul maghiar, Diner-Dénes, la 1919, într-o perioadă în care între Budapesta și București s-au purtat discuții despre o posibilă uniune dinastică româno-maghiară sub egida Casei Regale a României.

Din perspectiva obiectivelor – maximale și minimale – urmărite de oamenii politici maghiari, este demn de reliefat că, în cazul lui Jászi, proiectul de Confederație Danubiană – care, printre altele, urmărea federalizarea Unga-

Mareșalul polonez Jozef Piłsudski a inițiat un proiect de federalizare a Europei Centrale

Dictionar istoric

Continuăm periplul prin istoria noțiunii geopolitice, început în urmă cu două numere, cu un nou episod, consacrat diferitelor proiecte de organizare a zonei generate în perioada interbelică.

EUROPA CENTRALĂ

ADRIAN POP

Proiectele interbelice de organizare a Europei Centrale ca o barieră în calea pericolului de la Est au eșuat după înțelegerea sovieto-germană din 23 august 1939; în imagine: un ofițer german și unul sovietic se întâlnesc după cucerirea Poloniei, în septembrie 1939

După Primul Război Mondial, una dintre cele mai articulate viziuni despre Europa Centrală ca treime de mijloc a Europei locuite de popoare negermanice o datorăm lui Halford J. Mackinder, teoreticianul puterii terestre în școala anglo-saxonă de geopolitică – cel care a identificat aria central-nordică a Eurasiei, stăpânită în vremea sa de Uniunea Sovietică, denumită inițial „pivotal geografic al istoriei” și, ulterior, Heartland, cu zona pivot a politicii mondiale. În lucrarea sa clasică *Idealuri democratice și realitate* (1919), scrisă cu intenția de a conferi negocierilor Păcii de la Versailles o soluție democratică, el considera aria cuprinsă între Germania și Rusia, respectiv între Marea Baltică și Marea Mediterană, ca alcătuind o singură unitate geopolitică.

Intr-o viziune similară, însă mai cuprinzătoare geografic, avea Tomáš Garrigue Masaryk (*Magazin istoric*, nr. 8/2018), fondatorul și primul președinte al Cehoslovaciei. Excluzând, în mod deliberat, din definiția sa teritoriile Germaniei și Austriei, pentru Masaryk Europa

Centrală era „o zonă distinctă, formată din națiuni mici, întinzându-se de la Capul Nord la Capul Matapan”.

Un proiect de federalizare a Europei Centrale l-a avut drept inițiator pe mareșalul și viitorul șef al statului polonez Jozef Pilsudski. El s-a bucurat și de susținerea premierului

polonez Ignacy Paderewski. Promovat cu asiduitate în cancelariile occidentale încă din 1918, proiectul viza crearea de către Polonia a unei federații împreună cu Lituania, Bielorussia și Ucraina, al cărei model trebuia să îl constituie uniunea federală polono-lituaniană de la Lublin, din

Burgenland în Austria, fixată pentru 28 august 1921). Totodată, alăturarea României la proiectul propus de Praga, în iunie 1921, s-a făcut numai după semnarea prealabilă de către București a unei alianțe polono-române, în martie 1921.

Avându-și rădăcinile în colaborarea de la Paris dintre Take Ionescu, T.G. Masaryk și N. Pașici, din timpul Primului Război Mondial și, ulterior, al Conferinței de Pace postbelice, Mica Înțelegere s-a constituit în anii 1920 – 1921 prin semnarea a trei tratate bilaterale: cel dintre Republica Cehoslovacia și Regatul Sârbo-Croato-Sloven (14 august 1920); cel dintre Regatul României și Republica Cehoslovacia (23 aprilie 1921); și cel dintre Regatul României și Regatul Sârbo-Croato-Sloven (7 iunie 1921) – cel din urmă consolidat și prin căsătoria prințesei Marioara a României cu regele Alexan-

Ofițeri polonezi și unguri fraternizează în Cehoslovacia, după dispariția acestora, în 1939

dru al Iugoslaviei, în 1921, la Sinaia.

Performanța Miciei Înțelegeri a fost subminată de lipsa de unitate a obiectivelor și intereselor țărilor membre, de vanități personale ale liderilor de la Praga, Belgrad și București, precum și de o serie de disfuncționalități economice și militare. Semnarea Pactului de organizare a Miciei Înțelegeri, la 16 februarie 1933, indica preocuparea de reorganizare a alianței într-un context internațional schimbat, marcat de ascensiunea nazismului. Însă interesele divergente și ascensiunea

autoritarismului în majoritatea țărilor din regiune (Pilsudski în Polonia, Horthy în Ungaria, Dolfuss în Austria, Alexandru I în Iugoslavia, Boris al III-lea în Bulgaria, Carol al II-lea în România) au subminat orice încercare de rezistență în fața expansiunii Germaniei naziste.

Prin lipsa de reacție adecvată (mai cu seamă din partea Iu-

goslaviei) la dezmembrarea unuia dintre statele membre (Cehoslovacia) în urma Acordului de la München (1938), Mica Înțelegere a picat testul ultim al oricărei alianțe, ceea ce i-a demonstrat nu doar neputința, ci i-a marcat definitiv și falimentul moral, într-o perioadă când întreaga arhitectură de securitate interbelică, axată pe viziunea franceză a spațiului-tampon de securitate dintre Germania și Rusia Sovietică și conceptul securității colective, se prăbușea inexorabil, dovedindu-și fragilitatea.

(Va urma)

DIN GEORGIA (Triverb: 2, 7, 7)

Gheorghe BRAȘOVEANU

Soluția integralei PROVINCII ALE IMPERIULUI ROMAN ÎN EUROPA, din nr. 9/2018

BI – IAD – M – A – OR – DL – MIOARA – FINALA – TERME – T – CYPRUS – E – SATIR – O – IONI – IN – AIT – GALIA – IN – CEAS – TA – SA – CULT – TE – M – S – POM – ACHAEA – CAL – P – ORNIC – NORICUM – A – TE – UR – BAETICA – D – SAR – R – PIANO – SICILIA – A – AN – CT – ELIN – CUI – RAETIA – CRETA.

Soluția jocului ÎN TIMP DE RĂZBOI, din nr. 9/2018

IAR ATACĂ ARMATA DE USCAT

(I – ARATA – CA – A / – R – MAT / – A – DE – U / – S – CA – T)

Oszkár Jászi (cu soția),
autorul unui proiect de Confederație Danubiană

riei și transformarea ei, după model elvețian, într-o „Elveție a Răsăritului” alcătuită din 14 cantoane, dintre care cinci urma să ființeze în Transilvania – a fost promovat doar după ce anterior, în primăvara lui 1918, autorul său încercase și o formulă *federală* de preservare a Dublei Monarhii, sub forma Statelor Unite Dunărene, ce se asemena doar parțial cu proiectul-etalon similar conceput la 1906 de Aurel C. Popovici sau cu proiectul de federalizare a imperiului propus de împăratul Carol de Habsburg, în toamna anului 1918.

În cazul lui Diner-Dénes, proiectul Confederației Danubiene viza crearea unei confederații economice între noile state naționale Austria, Ungaria, Cehoslovacia, Iugoslavia și România, care urma să servească interesele Franței de a bloca *Anschluss*-ul Austriei de către Germania și joncțiunea geopolitică dintre germani și ruși. Baletul diplomatic orchestrat de Budapesta în iarna și primăvara lui 1920, pentru a câștiga Parisul pentru acest proiect, l-a sedus o vreme pe secretarul general de la Quai d'Orsay, Maurice Paléologue, Budapesta fiind susținută de acesta în fața Vienei pentru un posibil centru al proiectatei Confederații

Danubiene (*Magazin istoric*, nr. 9/1986).

Ulterior, în mai 1920, când Ungaria a oferit Poloniei ajutor militar împotriva sovieticilor și sprijin împotriva Cehoslovaciei, în schimbul sprijinului diplomatic al Poloniei în negocierile cu vecinii și

asistenței militare poloneze pentru echiparea armatei sale, Parisul a contemplat soluția unei alianțe polono-româno-maghiare cu caracter anti-sovietic. În vara lui 1920, după victoria mareșalului Pilsudski în fața Armatei Roșii, Parisul a renunțat însă la acest din urmă proiect, optând pentru susținerea creării Micii Înțelegeri, ce oferea o mai bună perspectivă construirii unei Europe Centrale sub auspicii franceze, care să bareze calea revenirii puterii germane și răspândirii virusului bolșevic, având ca piloni de bază principiile autodeterminării naționale, securității colective și cordonului sanitar antibolșevic.

In duelul diplomatic ce s-a purtat în prima jumătate a lunii august 1920, între planul francez ce viza construirea unei alianțe polono-româno-maghiare cu caracter anti-sovietic și planul ceh al unei alianțe anti-maghiare cu toți vecinii Ungariei, România a jucat un

rol semnificativ, dacă nu chiar unul decisiv. Pe de o parte, aprecierea este argumentată de faptul că tocmai eşuarea tentativei de apropiere româno-maghiară, ca urmare a obsesiei Budapestei de rectificare a frontierelor, a înclinat în cele din urmă balanța opțiunii Parisului către cel de al doilea proiect, reprezentat de Mica Înțelegere. Iar, pe de altă parte, ea este susținută și de strategia de amânare adoptată de București față de proiectul cehoslovac și contextul alăturării sale Micii Înțelegeri în vara lui 1921, în circumstanțe total diferite de cele ale verii anului 1920. Practic, în acel moment, planul inițial al lui Take Ionescu, ce viza o asociere economică și politică „în cinci”, care să cuprindă pe lângă statele Micii Înțelegeri Polonia și Grecia, nu mai era de actualitate, în condițiile lipsei de entuziasm a unor importante cancelarii occidentale față de acesta și al consumării unei noi tentative de restaurare a Habsburgilor. Mai mult decât atât, în primăvara lui 1921 se intensificaseră acțiunile revizioniste și iredentiste ale Ungariei, ce aveau să culmineze cu „afacerea Burgenland” (revolta orchestrată de „Garda Zdrengăreșilor”, organizație extremistă ungară, contra integrării teritoriului cunoscut sub denumirea de

Secretarul general
al Ministerului de Externe francez,
Maurice Paléologue, s-a lăsat, pentru scurt timp,
sedus de proiectele Budapestei

S-a interesat tot timpul de soarta lor, de nevoile lor. A oferit oamenilor cu o rară dăruire și râvnă alimente, haine etc. Remarcabil este și faptul că regina Maria nu a ținut cont nicio clipă de pericolul care o pândea la tot pasul și de care toți se temeau, adică tifosul. A dat dovadă de mult curaj și altruism. Documentele de epocă și lucrările memorialistice ale oamenilor care au trăit în acei ani și au cunoscut-o sunt pline de elogii la adresa ei. Toată lumea o iubea. Nu ezita să-i viziteze pe sătenii din zonă.

Din păcate, șederea familiei regale la Bicz a fost umbră de două vești triste. Prima dintre ele a sosit chiar în ziua de 21 iulie, când abia se instalaseră la Bicz. Atunci regina Maria a primit cumplita veste a execuției vărului ei, țarul Nicolae al II-lea, împreună cu toată familia. Adânc tulburată, nota: „E prea monstruos gândul, prea monstruos!”

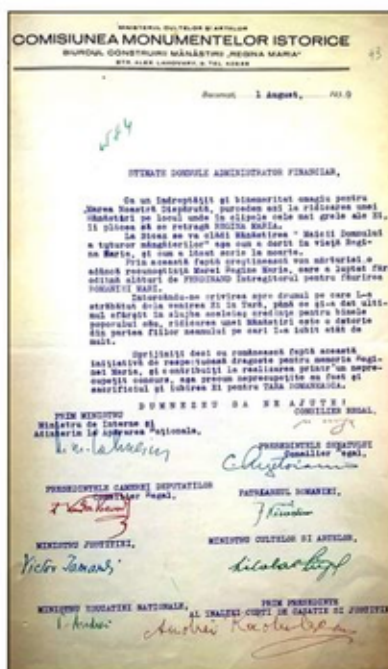
O altă veste tristă, „o știre cumplită”, cum o numea regina Maria, a fost și aceea din luna septembrie, când principele Carol a dispărut de la postul său din Târgu Neamț ca să se căsătorească în străinătate cu iubita lui, Zizi Lambrino. Profund dezamăgită de gestul fiului ei, regina Maria nota: „Cum a putut, cum a putut! Cum a putut! Acum, în clipele acestea, să ne părăsească pentru o asemenea ființă, să ne părăsească pe noi, țara lui, munca lui, regimentul lui, speranțele, ambițiile, visurile lui, ca un dezertor, să-și părăsească postul – cum a putut! Și întotdeauna a fost un fiu bun, un fiu încrezător, un băiat cinstit și sincer. Ce rățâcie l-a lovit? Ce nebunie i-a tulburat mintea?”

Despre acest episod, contele de Saint-Aulaire nota: „La sfârșitul lunii septembrie

1918, mergând să-i văd pe rege și regină, chemat de ei, pentru prima oară i-am găsit plângând. Regele ținea în mână o scrisoare pe care mi-o întinse, cerându-mi să o citesc. Sunt prea amărât, spuse el cu glasul stins, ca să pot citi cu voce tare. Această scrisoare venea de la prințul Carol, în vârstă atunci de 24 de ani. După ce plecase în taină din România, el își exprima intenția să se angajeze pe Frontul de Vest. Era însoțit de o domnișoară din burghezia română, domnișoara Lambrino. Incognito-ul său fiind lesne dezvăluit, nu putuse ajunge decât până la Odessa, unde tocmai se căsătorise cu tovarăsa sa de drum”. În cele din urmă, Carol a fost adus în țară și a stat închis o perioadă la Mănăstirea Horaița din județul Neamț.

Uneori, dimineața după cum nota regina Maria în jurnal, făcea plimbări cu automobilul ca să culegă flori de pe câmp: „plimbare cu automobilul de dimineață, cu Nando, să culegem buchete mari de flori de pe câmp”. Pe urmă pleca la sanatoriul „În Carpați”, unde îi vizita pe toți invalizii și împărțea din „belșug țigări, cărți și dulciuri”. Altădată, pleca toată familia cu automobilul, „în căutare de biserici vechi și colțuri de țară pitorești”, sau cutreierau poienile să culegă „buchete enorme

de flori sălbatice splendide”. A vizitat bisericile, mănăstirile (Horaița, Văratec etc.) și casele din Hangu, Durău, Tarcău, Ruginești (unde erau țărani ei preferați) etc. Vizita, împreună cu copiii și prietenii, familiile nevoiaș, unde împărțeau daruri (turtă dulce, bomboane, mălai etc). Când avea timp liber, venea și regele Ferdinand în vizită prin sate și pe la mănăstiri sau călăreau prin zonă. Într-una dintre zile au vizitat o bătrână din Dobreni,

Documentul prin care se hotără ridicarea mănăstirii, ce poartă semnăturile prim-ministrului Armand Călinescu, președintelui Senatului Constantin Argetoianu, președintelui Camerei Deputaților Alexandru Vaida-Voevod, patriarhului Nicodim, ministrului Justiției Victor Iamandi, ministrului Cultelor și Artelor Nicolae Zigre, ministrului Educației Naționale Petre Andrei și președintelui Înaltei Curți de Casație și Justiție Andrei Rădulescu

1918

FAMILIA REGALĂ LA PALATUL DIN BICAZ

NICOLETA STAN-ȚURCANU

Acum o sută de ani, în vremuri de restriște pentru țară, familia regală a României se retrăgea la Palatul din Bicaș. Era o perioadă grea când, după cum nota Constantin Kirițescu, „succesele ofensivei germane din primăvara anului 1918 pricinuiseră în țară o consternare adâncă. Românii retrăiau zilele de neliniște și durere din toamna anului 1916“. Iar, potrivit aceluiași memorialist, „când în Iași eroici se instalează misiunea militară germană în alaiul prietenilor, complicilor și vasalilor ei, regele se retrase la Bicaș, spre a nu fi nevoit să vadă odioasa priveliște“.

Martor al acelor dureroase evenimente, ministrul Franței, contele de Saint-Aulaire, avea să noteze în jurnal: „Nicio altă țară beligerantă nu a cunoscut în același timp, ca România, foamea, frigul, tifosul, ocupația – dublă ocupație, aceea a dușmanului, neamțul, și aceea mai înfricoșătoare a falsului aliat, rusul“. Moldova era „suprapopulată, subnutrită, devastată“.

Apoi, un alt dușman teribil răspândit cu rapiditate de multimea de păduchi, care formau „un covor gros“, a fost tifosul exantematic. Acesta a făcut mai multe victime decât focul inamicului, iar „în spitalele care refuzau să mai primească lume lipsea totul, în afară de devotament. Lipseau lemnele, rufăria, pansa-

mente, instrumentele chirurgicale, lipseau anestezicele. Răniții și bolnavii le implorau pe infirmiere să pună capăt suferințelor lor, să-i ucidă“.

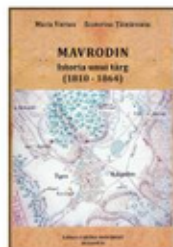
Un alt necaz avea să se abată peste o Românie vlăguită de lupte, rămasă singură după ce armata rusă s-a retras și a semnat pacea de la Brest-Litovsk cu Puterile Centrale. Este vorba de Pacea de la București, din 7 mai 1918, denumită de Constantin Kirițescu „odioasa pace impusă României de Puterile Centrale“.

Regina Maria, în pofida tuturor greutăților și lipsurilor cu care se confrunta țara, a încercat mereu să ajute și să aline suferințele oamenilor.

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

● **REGELE MIHAI I. LOIAL TUTUROR** (ilustrații din proiectul „Fotografii pentru Rege” inițiat de Ion Tucă și Gelaledin Nezir; text de Camelia Csiki; prefață de Adrian Cioroianu; cuvânt înainte și epilog de Ion Tucă; omagiu – Lumina Regelui de Dan Bădic)
Editura Corint, București, 2018, 175 pp.

● **Maria Vertan, Ecaterina Tănărașanu – MAVRODIN. ISTORIA UNUI TÂRG (1810 – 1864)**
Editura Cartea Ortodoxă, Alexandria, 2017, 330 pp.

● **Gheorghe M. Ionescu – ISTORIA COTROCENILOR, LUPEȘTILOR (SF. ELEFTERIE) ȘI GROZĂVEȘTILOR**
Fundatia Culturală Gheorghe Marin Speteanu, București, 2018, 453 pp.

● **Radu Ștefan Vergatti – UN DOMN ROMÂN NEBIRUIT: MIRCEA CEL MARE** (culegere de studii, coordonator: dr. Tudor Rățoi)
Editura Prier, Drobeta-Turnu Severin, 2018, 123 pp.

● **Sergiu I. Chircă – MEMORIU PENTRU BASARABIA**
Chișinău, 2018, 63 pp.

● **Aneta Spiridon – MAREA UNIRE SAU GÂNDURI DESPRE TEROAREA ISTORIEI ȘI EROISM**
Editura Semne, București, 2018, 438 pp.

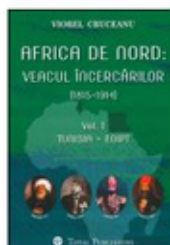
● **Livia Ciupercă – LECȚIA CENTENARULUI**
StudIS, Iași, 2018, 62 pp.

● **Luke Harding – CONSPIRAȚIA. CUM L-A AJUTAT RUSIA PE TRUMP SĂ AJUNGĂ LA CASA ALBĂ** (traducere de Mihai-Dan Pavelescu)
Editura Meteor Press, București, 2018, 319 pp.

● **Max Hastings – IADUL DEZLĂNȚUIT. AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL VĂZUT DE CONTEMPORANI (1939 – 1945; traducere din limba engleză de Alina Popescu; prefață de Gheorghe Onișoru)**
Editura Corint, București, 2018, 936 pp.

● **Viorel Cruceanu – AFRICA DE NORD: VEACUL ÎNCERCĂRIILOR (1815 – 1914), VOL. 1, TUNISIA – EGIPT**
Editura Total Publishing, București, 2018, 287 pp.

● **ALMANAH BISERICESC 2018. STUDII TEOLOGICE PASTORAL – MISSIONARE** – tipărit cu binecuvântarea Preasfințitului Părinte Vincențiu, Episcopul Sloboziei și Călărașilor
Editura Episcopiei Sloboziei și Călărașilor, 2018, 478 pp.

● **MESAGER BUCOVINEAN. REVISTĂ DE CULTURĂ PENTRU BUCOVINENII DE PRETUTINDENI** (editor: Societatea pentru Cultura și Literatură Română în Bucovina, în parteneriat cu Centrul Cultural Român „Eudoxiu Hurmuzachi” din Cernăuți și Asociația Social-Culturală „Bucovina” din Chișinău)
Cernăuți-București-Rădăuți-Chișinău, Anul XIII (serie nouă), nr. 4 (52), 2016, 48 pp.

unde au fost „hrăniți din belșug“, cum se obișnuia „în casa bunei și bătrânei doamne“.

Impresionant este modul cum a „botezat-o“ un copil pe regina Maria când s-a dus în vizită „la tuberculoșii“ din Pângărați: „un băiețel orfan adorabil m-a urmat peste tot, turuind fără încetare și întrebându-mă când poate să vină să mă vadă la Bicaz. M-a numit Mama Noastră“ și a declarat că toate hainele de pe el vin de la mine și că, de fapt, totul vine de la mine, fiindcă eu sunt Mama tuturor“.

Odată, întorcându-se din satele dintre Hangu și Borca, pe tot drumul de întoarcere, oamenii i-au oprit automobilul să-i dea „flori, flori, flori“, încât ea și prietenele ei din mașină erau îngropate în atâtea flori. Reginei Maria îi plăcea foarte mult să petreacă timpul în mijlocul oamenilor, îi făcea plăcere să stea de vorbă cu ei: „bătrânii mei prieteni trăiesc în colibe mici și dărăpănate, ale căror ferestre se deschid spre cea mai măreață priveliște imaginabilă. Am rămas mult alături de ei, admirând frumusețe, în timp ce ne-au povestit necazurile lor“. Chiar și de ziua ei onomastică, Sfânta Maria Magdalena, când s-a îmbrăcat în „costum românesc“, a dorit să împartă tortul cu „sărării de pe drumul mare“.

Fascinată de frumusețea locurilor, regina Maria dorea să construiască pe aceste plaiuri

o casă. Iată cum descria meleagurile nemțene: „Ceahlăul se înalță ca o fortăreață uriașă pe fundal, într-o parte se deschide larg valea spre Hangu, iar pe partea cealaltă sunt dealuri înalte, îmbrăcate într-o pădure întunecată și amenințătoare de pini, care s-ar prăvăli și ea drept în lacul problematic. E un loc minunat; cu voia Domnului, aici am să înalț într-o zi casa albă ca zăpada a visurilor mele. «Casa pură a anilor mei târzii», așa îi spun, iar numele pe care i l-am ales e «Fata Morgana», fiindcă deocamdată e o viziune tare îndepărtată și firavă“.

Potrivit documentelor de arhivă, „în ziua de 14 septembrie 1939, ziua Sfintei Cruci“, la Bicaz a fost pusă temelia mănăstirii care trebuia zidită „în amintirea reginei, în poiana Crivaia, loc situat la hotarul dintre satele Bicaz – Tarcău“, cu hramul „Maica Domnului a tuturor mângâierilor“, ca un omagiu adus memoriei reginei. Istoricul Nicolae Iorga a avut un rol important în acest sens, având și o funcție de conducere pe atunci în Comisia Monumentelor Istorice. Din păcate, după moartea lui în anul următor și instaurarea regimului totalitar, acest proiect nu s-a mai continuat. Sperăm totuși că într-o zi el va fi reluat în amintirea și onoarea reginei Maria și a istoricului Nicolae Iorga. ■

Am sosit la Bicaz la timp pentru micul dejun. Dimineață splendidă, locurile arătau atât de proaspete, verzi și tihnite, după praful orașului, încât parcă-ți creștea inima. E o adevărată binecuvântare casa aceasta albă și frumoasă.

Toată dimineața mi-am făcut de lucru, firește, aranjându-mi cele două camere mari, albe și plăcute, în care am pus tot ce păstrasem pentru draga mea căsuță de lemn, care, din nefericire, încă nu e gata, fiindcă e mult prea greu să facem rost de muncitori. Dar mi-am împodobit foarte frumos cele două camere, cu covoare bune, colecția mea de vase persane albastre și câteva scaune confortabile și mese mari. Pentru căsuța aceasta am pus să se vopsească toate draperiile în-

tr-un albastru foarte draguț, iar pe câteva le-am folosit pentru camerele mele de aici. Am chiar și o baie în care se intră drept din dormitorul meu, așa că sunt instalată chiar regește. Nando are un apartament asemănător chiar dedesubt, iar fetele mele își au încăperile de partea cealaltă a coridorului față de el, în timp ce Ileana-dragă și Nini [Nicolae] împart o cameră la etaj cu mine.

Regina Maria

Exclusivitate

Continuăm cu partea a doua a articolului scris special pentru revista noastră și în care sunt analizate rădăcinile istorice ale concepției chineze actuale despre lume.

CONCEPȚIA CULTURALĂ A CHINEZILOR DE LA „O FAMILIE SUB CER” LA „COMUNITATEA DE DESTINE ALE UMANITĂȚII”

Prof. univ. SHI PING

(Directorul Institutului de Studii Culturale Maritime al Universității Maritime din Shanghai)

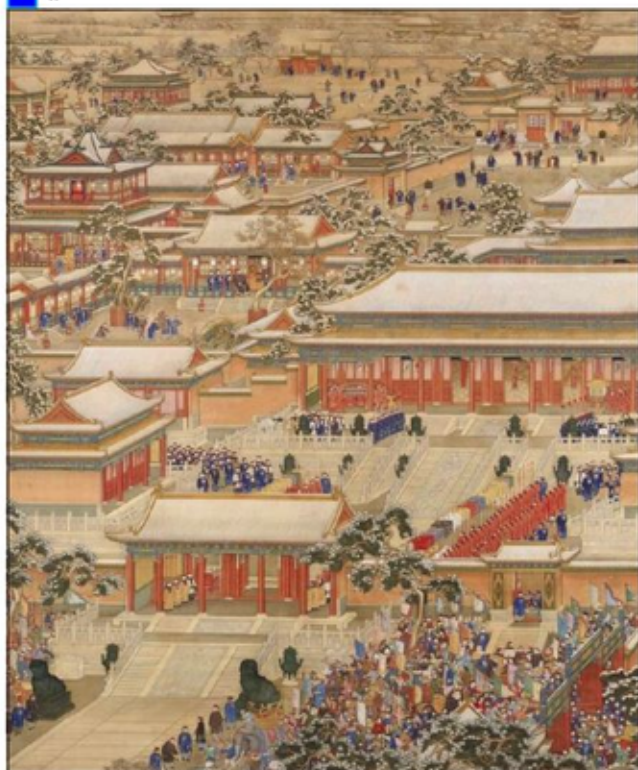
● Centralizarea autorității aparține civilizației tradiționale ● Filosofia guvernării este stăpânirea întregului ● Aducem pacea în interior, apoi în lume ● Calea echilibrului reprezintă o manifestare a omului superior ● Progresul propriu îl presupune și pe al celorlalți ● Și tu și eu locuim aceeași planetă ● În spiritul Drumului Mătășii numai avantaj și câștig

Privind ultimii 2.000 de ani de istorie, China, o țară cu un teritoriu vast, locuit de multe naționalități, a reușit pentru o perioadă foarte lungă să se afle printre cele mai avansate țări ale lumii. Această situație s-a datorat mai multor cauze directe, între care plasarea geografică a Chinei în Estul Asiei, stabilitatea socială și unitatea statală și în mod deosebit, sistemul de guvernare centralizat, format pe baza concepțiilor culturale chineze. „În armonie, dar diferiți” și „O familie sub Cer” au avut un efect constant și nemijlocit asupra instituirii guvernării centralizate și unificate.

Soldații de teracotă aliniați de 22 secole, într-o ierarhie imuabilă, fideli dincolo de moarte primului împărat chinez, Qin Shi Huangdi...

... și o numeroasă solie sosită la Curtea împăratului, „Fiul Cerului”

BRUTĂRUL

2

1870. Roma, vechiul și impunătorul oraș de pe Tibrul, cetate locuită din epoca bronzului și capitală a Imperiului Roman (până ce împăratul Constantin cel Mare a creat încă una la Constantinopol), cu splendidele ei palate, temple, băi publice, teatre și stadioane, devine în această zi, în urma unui plebiscit, capitala Italiei unificate cu nouă ani în urmă. De fapt, Roma a fost dintotdeauna percepută drept capitală a papalității, a Bisericii Catolice, care din veacul al XV-lea a avut controlul total asupra orașului, armatele papale fiind cele care l-au apărat în fața trupelor străine. De două ori, în 1862 și 1867, Giuseppe Garibaldi încearcă fără succes să ocupe orașul lui Pius al IX-lea, sprijinit de o garnizoană franceză, pe care acesta și-a menținut-o. Același papă capitulează la 20 septembrie 1870 în fața trupelor regelui Vittorio Emmanuele, iar după plebiscit el promulgă următorul decret: „Articolul 1. Roma și provinciile romane fac parte integrantă din Regatul Italiei. Articolul 2. Suveranul Pontif își păstrează demnitatea, inviolabilitatea și toate prerogativele unui suveran“. Diplomaților acreditați la Roma același Papă Pius al IX-lea (1846 – 1878) le declară însă că „din acest moment Papa este prizonierul lui Vittorio Emmanuele“.

6

1889. La Paris, pe Boulevard de Clichy, se deschide cabaretul Moulin Rouge, care va căpăta ulterior o faimă de scandal, vecină vulgarității, mai ales pentru că pe scena sa se dansa cancan, dansul prezentat pentru prima oară într-un alt octombrie, 1854, tot la Paris, la premiera operii lui Offenbach *Orfeu în Infern*. Cabaretul va dăinui până în ziua de astăzi, cu singurele întreruperi în vremea celor două conflicte mondiale ale veacului al XX-lea. Legende ale muzicii, ca Jean Gabin, Edith Piaf, Yves Montand, Charles Aznavour, Ella Fitzgerald, Elton John, Frank Sinatra sau Lisa Minelli, se vor produce pe scena acestui cabaret, care i-a inspirat deopotrivă pe pictori.

9

1760. În timpul Războiului de Șapte Ani (1756 – 1763) Berlinul capitulează, arborând steaguri albe, în fața manevrei reușite a unui corp de armată rus, condus de generalul Zahar Grigorievici Cernîșev, viitor feldmareșal. Prevăzând asaltul asupra capitalei Prusiei pentru a doua zi în zori, comandantul rus decide începerea operațiilor de artilerie de cu noapte. După 1.200 salve trase, garnizoana predă armele, ceea ce face inutil asaltul. Rușii iau prizonieri 4.500 de soldați și, ca trofee de război, 143 de tunuri, 18.000 de puști și pistoale și pretind o răscumpărare de aproape două milioane de taleri, ceea ce echivalează cu jumătate din ajutorul financiar pe care Frederic al II-lea îl primește anual de la aliatul lui britanic. De aceea regele Prusiei se grăbește să-și salveze capitala. Cheile simbolice ale Berlinului, predate atunci de autoritățile orașului generalului rus, se păstrează astăzi în Catedrala Kazan din Petersburg. La vestea sosirii lui Frederic al II-lea, aflat la comanda unor forțe puternice, rușii se retrag. Cu năduf regele îi scrie câteva zile mai târziu lui Voltaire, cu care întreține o constantă corespondență: „Sunteți fericit că puteți să urmați sfatul lui Candide și să vă limitați la a vă cultiva grădina. Nu toți au șansa să facă la fel. Boul trebuie să are ogorul, privighetoarea să cânte, delfinul să înoate, iar eu să duc războaie“.

12

1931. La Rio de Janeiro, pe muntele Corcovado, la 700 de metri înălțime, este inaugurată, printr-o ceremonie de sfințire, statuia Mântuitorului (635 t, 28 m amplitudinea brațelor), înaltă de 30 m și ridicată pe un soclu de 38. Este concepută, cu ajutorul Franței și al Vaticanului, cu nouă ani în urmă, cu ocazia centenarului independenței Braziliei (septembrie 1822), dar începerea lucrărilor trenează, din motive financiare. Poate fi socotită, prin grandoare, o soră a Statuii Libertății, de la New York, și ea proiectată în Franța, și ea asamblată din bucăți.

14

1944. La vreme de război, ținutul Urianhaiki, din Siberia orientală, actualmente la granița Federației Ruse cu Mongolia, intră în componența Uniunii Sovietice, printre ultimele teritorii alipite, sub denumirea de Republica Populară Tuva. Legăturile între negustorii ruși și populația locală datează de la începutul veacului al XVII-lea, când, în 1613, aceasta a depus jurământ de credință primului Romanov, țarul Mihail Feodorovici.

tuire. Aici trebuie să adăugăm faptul că și comerțul chaogong (sistem tribut specific chinezesc, care oferă avantaje popoarelor închinat) intens în epoca feudală, între Curtea imperială și țările din jurul Chinei, este una dintre manifestările marii unități a „Lumii Subcerești”.

In consecință, noțiunea de „tot” din cultura chineză își are originea în concepția tradițională cu privire la „Lumea Subcerească”. Această concepție culturală și concepție față de lume a creat etica socială în care familia și statul alcătuiesc un singur tot. Pe de o parte s-a încetățenit ideea, devenită fundamentală, că autoritatea imperială se transmite pe linie directă, fapt ce asigură centralizarea și stabilitatea autorității ce guvernează „Lumea Subcerească”. Pe de altă parte, „Lumea Subcerească” are nevoie de popor, ca fundament al statului și stabilității sociale. Dacă urmărești stabilitatea, se impune să demonstrezi înțelegere și acceptare față de complexi-

tatea fenomenelor sociale, față de alte naționalități, față de credințe diferite, cât și față de situații divergente, iar în gestionarea tuturor problemelor trebuie să pui accentul pe Calea Echilibrului, pe bună înțelegere, bună cuviință și pe armonie, ca manifestare a omului superior, având ca obiectiv final trăirea fericirii comune a păcii și Marea Concordanță a „Lumii Subcerești”.

Cauza fundamentală a răsturnării dinastiilor a fost folosirea autorității imperiale de către un număr redus de stăpânitori doar pentru interesele lor personale, sub pretextul împlinirii „Voinței Cerului”.

Partidul Comunist Chinez a întemeiat Republica Populară Chineză, devenind astfel partid de guvernământ, puterea partidului a devenit nucleul administrării întregii țări. Baza partidului este „Lumea Subcerească”, adică poporul, iar republica populară constituie trăsătura caracteristică a Chinei. Caracterul integral al culturii chineze se manifestă în caracterul popular, în ceea ce comuniștii chinezi numesc

interesele majore ale întregii națiuni. Guvernarea de către partid trebuie să reflecte aspirațiile poporului și voința poporului, de aceea Marea Adunare a Reprezentanților Poporului Chinez este cel mai înalt organ de putere, iar partidului îi revine sarcina de a menține acest sistem și de a apăra acest întreg. În contextul întregului unificat, partidul a înființat la nivel național sistemul Conferințelor Consultative Politice, pentru soluționarea prin consultări, pe cale pașnică, a problemelor legate de relațiile cu diferitele partide și organizații politice, religii, minorități naționale și comunități sociale.

Pentru minoritățile naționale, s-a adoptat sistemul autonomiei regiunilor locuite de naționalități; pentru deblocarea problemelor rămase din epoca colonială, a fost adoptată calea „O țară, două sisteme”; pentru zonele nedezvoltate, guvernul central a introdus măsuri de alocare de resurse și de acordare de sprijin din partea zo-

CULTURILE HUA ȘI XIA, HUAXIA ȘI NAȚIUNEA HAN

ANNA EVA BUDURA

Trăim într-o epocă istorică în care porțile civilizației și culturii chineze se deschid și creațiile gândirii intelectuale chineze, de care se bucurau, până acum, doar sinologii, sunt pe cale să devină un bun al umanității. Introducerea noilor noțiuni, în care reverberază un proces istoric multimilenar, experiența unui popor, găsirea echivalentului lingvistic într-o limbă străină sunt sarcini extrem de complexe ale celor chemați să medieze schimbul de idei între cultura chineză și alte culturi. Pentru ușurarea lecturii articolului semnat de profesorul Shi Ping, am pregătit explicația câtorva noțiuni care apar în text.

Ideograma „hua” este denumirea cea mai veche pentru floare; apoi noțiunea s-a extins treptat, fiind folosită pentru înflorat, frumos, strălucitor, mai apoi pentru a exprima califi-

cativul de măreț, onorabil, glorios. Populația ce trăia în Antichitate în Câmpiile Centrale a folosit ideograma „hua” spre a se autoidentifica, deoarece ea, spre deosebire de populațiile

Profesorul Zhang Chuanxi, de la Facultatea de Istorie a Universității Beijing, și-a dedicat viața cercetării istoriei antice a Chinei. El a ajuns la concluzia că centralizarea autorității face parte din civilizația politică tradițională a Chinei, iar puterea centralizată, unificarea și situația stabilă reprezintă însușirea și aplicarea concepției chineze despre „Lumea Subcerească”. Astfel s-a format și s-a definit concepția istorică tradițională chineză cu privire la „Voința Cerului” și la „Tian Dao” Căile, legile, providența Cerului.

Cerul este zeitate, Cerul este natura, firea, Cerul este un tot și obârșia „Dao”. Autoritatea „Fiului Cerului” izvorăște de la Cer, aceasta fiind, în concepția chinezilor, o manifestare a „Căii Cerului”. „Fiul Cerului” guvernează „Lumea Subcerească” în numele cerului, gestionează relațiile pe întregul teritoriu al țării și pe cele din interiorul societății, punând în aplicare „Calea Cerului”, dând naștere unui stat

Veche figurină de jad chinezesc reprezentând-o pe zeita mii și compasiunii, Guan Yin

Mormântul suveranului Li Xian din dinastia Tang (618 – 907) păstrează scene de primire a unor soli coreeni și europeni

cu o cultură preponderent Han și unei „Lumi Subcerești”, locuită și de alte neamuri. În timp, s-a conturat cel mai important principiu al culturii tradiționale chineze, anume „Marea Unificare”, ca și spațiul ideatic în care „Cerul și Omul sunt Una”. „Mare” înseamnă venerație și aspirație, „Unificare” semnifică unirea într-unul, unirea într-un tot, „unu” reprezentând un tot alcătuit din „Voința Cerului”, „Fiul Cerului” și „Lumea Subcerească”. Astfel, noțiunea de „întreg/tot” și-a ocupat un loc statornic în concepția tradițională chineză asupra lumii. Guvernarea „întregului/a totului” a devenit în mod firesc o valoare culturală a epocii tradiționale și cea mai înaltă filosofie politică.

Spațiul cuprins în „Lumea Subcerească” este o variabilă de-a lungul istoriei. În epoca tradițională spațiul subceresc în concepția chinezilor se manifesta în relațiile dintre interior și exterior, „interiorul” reprezentând statul subceresc, iar „exteriorul”, cu precădere, regiunile și zonele locuite de alte seminții, relațiile interne și externe reflectându-se în relațiile dintre populațiile huaxia și alte neamuri. Caracterul

variabil al spațiului încadrat de „Lumea Subcerească” era condiționat de fluctuațiile în cunoașterea și aprecierea semințiilor ce locuiau în „exterior”. În rândul semințiilor exterioare se produceau schimbări permanente; în urma contactului cu civilizația huaxia, a naționalității han, semințiile exterioare au devenit seminții interioare, aria relațiilor extinzându-se foarte mult, fapt ce a dus și la mărirea semnificativă a „Lumii Subcerești”.

Atitudinea față de semințiile exterioare și modul de guvernare abordat în regiunile locuite de acestea au avut ca punct de plecare conceptul „O familie sub Cer”. De-a lungul istoriei lor, chinezii au folosit Wang Dao – Căile Regale – ca principiu de guvernare: „Mai întâi aducem pace în interior și mai apoi în Lumea Subcerească”, făcând, în același timp, diferența între huaxia și celelalte seminții. Ca urmare a faptului că „Lumea Subcerească” era o mare familie, toate problemele erau rezolvate prin Căile Regale: vorbă bună, generozitate sau intimidare, autoritate, considerațiune, empatie și povă-

Caravană pe Drumul mătăsii, ruta comercială ce lega Asia de Europa...

portantă componentă a procesului de dezvoltare a Chinei actuale. Prin dezvoltare obținem stabilitate, iar prin realizarea obiectivelor pe termen mediu și lung câștigăm o și mai mare stabilitate. Esența stabilității este împlinirea progresului și prosperității întregii societăți. Propriul progres trebuie legat de progresul comun al țărilor înconjurătoare și al întregii lumi, doar astfel se pot asigura propria stabilitate și progresul pe termen lung.

Propunerea „un traseu, un drum” este un proiect care vizează dezvoltarea comună. Dacă vrem să ne dezvoltăm împreună, trebuie să cuprindem fenomenele sociale variate. Numai cuprinzându-le putem asigura o dezvoltare permanentă și stabilă. Dezvoltarea prin excluderea celui alt nu este o soluție viabilă. Civilizația Drumului Mătăsii (*Magazin istoric*, nr. 10/1983, 6/2010, 10/2014), veche de peste 2.000 de ani, și evoluția civilizației umane de la epoca marilor descoperiri geografice și până în zilele noastre pavează calea dezvoltării și indică direcția de înaintare a lumii noastre diverse. Se impune să respectăm stabilitatea, incluziunea, concordia și legile dezvoltării conviețuirii, acestea constituind valorile esențiale ale Comunității de destine ale umanității. Fiecare cultură, religie și civilizație are propriile caracteristici defini-

torii și ne putem completa reciproc în mod constant și dezvoltă plener și în pace

... și trenul ce a pornit, acum câțiva timp, din China pentru a demonstra posibilitatea unei legături rapide pe calea ferată cu Europa

doar prin comunicare, prin reflectare reciprocă, prin cooperare și construcție comună. Din această perspectivă, făurirea Comunității de destine ale umanității impune instaurarea conceptului de ansamblu, impune adoptarea valorilor întrupate în concepția „O familie sub Cer”, în care „Marea familie” include o multitudine de culturi și este atentă ca în diversitate să fie incluziune și o bună coexistență, deoarece starea de conflict duce la destrămarea familiei. Aceasta este cunoașterea la care au ajuns chinezii în urma istoriei lor multimilenare.

Spiritul culturii chineze pășește către modernitate, se împletește cu diversitatea de culturi, a înaintat ideea unei noi foi de parcurs pentru dezvoltarea comună mondială, sub forma proiectului „Un traseu, un drum”, și a făcut propunerea concretă de constituire a Comunității de destine ale umanității. Omenirea are o singură planetă, toate țările trăiesc într-o singură lume, iar comunitatea internațională devine pe zi ce trece o comunitate de destine, în care ești tu și sunt și eu, sunt și eu și ești și tu.

Lumea actuală este o lume multipolară, o lume a economiei globalizate și a societății informaționale. Securitatea alimentară, criza materiilor prime, schimbările climatice, atacurile informaționale, explozia demografică, poluarea mediului, epidemiile, crima transfrontalieră și alte probleme de securitate mondială neconvenționale apar neconținut și reprezintă amenințări

grave la adresa ordinii internaționale și existenței omenirii. Indiferent din ce țară provin, care le este credința sau dacă sunt de acord sau nu, în realitate oamenii deja trăiesc într-o comunitate de destine. Omenirea trebuie să conștientizeze noțiunea de întreg, să se bazeze pe spiritul Drumului Mătăsii, făurit de întreaga omenire, spirit al cooperării pașnice, deschiderii, incluziunii, învățării și oglindirii reciproce, spirit al avantajului reciproc și câștigului comun, pentru a găsi răspunsuri la problemele comune cu care se confruntă omenirea. „Lumea Subcerească” este a tuturor oamenilor, „O familie sub Cer” trebuie să se bucure împreună de civilizația comună, doar astfel umanitatea poate avea pace și progres neîntrerupt.

Aceasta este viziunea înțeleaptă pe care chinezii au acumulat-o în cei 5.000 de ani de civilizație și pe care acum o oferă întregii omeniri. Noi toți trebuie să învățăm din cultură să acordăm civilizației binemeritulul respect.

**În românește de
Ioan BUDURA**

Zhang Qian, înalt diplomat la Curtea împăratului Wu al dinastiei Han (141 – 87 î.H.), pleacă în expediție pe Drumul mătăsii (pictură murală din grottele de la Mogao)

nelor dezvoltate. Toate aceste măsuri pleacă de la necesitatea stabilității întregului și dezvoltării comune. Aceste schimbări arată transferul de la autoritatea imperială la autoritatea partidului, de la „Fiul Cerului” la „Lumea Subcerească”, adică de la autoritatea personală a împăratului la autoritatea întregului popor.

În acest proces de schimbare au avut loc formarea

legilor valorii culturale de ansamblu create de-a lungul istoriei multimilenare a Chinei și definirea legilor evoluției societății chineze, ceea ce constituie calea socialistă cu specific chinezesc aplicat azi de chinezi. „Cu specific chinezesc” pune accentul pe concepția culturală și valorile chinezilor, iar „socialismul” preia și continuă ideea de „popular”.

Astfel, cultura tradițională a ansamblului și „întregul” din întregul popor se suprapun, devenind identice. Pentru garantarea stabilității și dezvoltării întregului, se impune menținerea conducerii de către Partidul Comunist Chinez. Reforma și optimizarea continue ale partidului răspund nevoilor și intereselor întregului popor, aflat pe calea dezvoltării sociale. Prin urmare, se impune ca guvernarea să fie stabilă, iar planificarea dezvoltării și obiectivele pe termen lung trebuie să corespundă nevoilor poporului și trebuie îndeplinite pas cu pas.

Cumpănirea și înțelegerea modului de gândire, a strategiei, a căii de dezvoltare, modelului de viață și proiectelor chinezilor trebuie făcute prin prisma concepției culturale a întregului. Doar dacă ai conștiința întregului, vei căuta să obții stabilitatea întregului, doar dacă ai obținut stabilitatea întregului, poți face planuri de viitor și stabili obiective pe termen lung. De aceea stabilitatea este cea mai im-

nomade, locuia într-o zonă frumoasă și în condiții civilizate și se distingea de celelalte printr-o ținută elegantă. După alte surse, „hua” cuprinde și sensul de roșu, culoare pe care această populație o considera simbolul norocului, fiind aducătoare de noroc. Așa că populația respectivă a ales să se numească „hua”.

Ideograma „xia” avea în Antichitate înțelesul „mare”. Întemeietorul primei dinastii în istoria Chinei, marele Yu (personaj mitic care a potolit puhoaietele) a ales acest nume pentru a exprima dorința ca dinastia dată să se impună prin măreție.

În perioada istorică a dominației dinastiilor Xia și Shang, timp în care zona Câmpiilor Centrale, extinsă și în sudul Fluviului Galben, a cunoscut o prosperitate materială și culturală remarcabilă, populația a unit cele două cuvinte, autonumindu-se „huaxia”.

Națiunea „han” este națiunea majoritară a Chinei și are o istorie lungă. Strămoșii ei au cunoscut o evoluție ascendentă începând din dinastiile Xia, Shang și Zhou și în perioada istorică „Primăveri și Toamne” erau cunoscuți ca „xia” sau „hua” sau „huaxia”, distingându-se de neamurile din jurul lor prin trăsături specifice. După unificarea realizată în anul 211 î.H. și consolidată în cei 400 de ani de domnie a dinastiei Han, locuitorii imperiului Han se identificau cu numele dinastiei și erau numiți, de neamurile așezate în jurul acestuia, ca „han ren” – oamenii dinastiei Han. Aceștia aveau ca nucleu vital neamul și cultura „huaxia”, neam care, timp de 2.000 de ani, a crescut și s-a înmulțit, a asimilat neconținutul cultura și genele altor neamuri și popoare și, treptat, a devenit naționalitatea principală, cea mai numeroasă, a Chinei, creatoare a unei strălucite culturi antice. Împreună cu naționalitățile conlocuitoare formează actuala populație unită a Chinei. ■

ianuarie este hirotonit diacon. La Iași se împrietenește cu profesorul de matematică Ioan Danilă – viitorul părinte Hrisostom de la Schitul Bucium (Iași) –, cu care merge în pelerinaje pe la Mănăstirile Neamțului și Sucevei. Îl reîntâlnește astfel pe părintele Daniil Sandu Tudor (*Magazin istoric*, nr. 12/2017), care era pe-atunci stareț al Schitului Rarău.

În studenție, alături de părintele Nicolae Bordașiu, de viitorul mitropolit Antonie Plămădeală, părintele Roman Braga participase la întâlnirile Rugului Aprins. Studenții Roman Braga și Nicolae Bordașiu îl descoperiseră la Cernica pe părintele Ioan Kulighin (Ioan cel Străin, *Magazin istoric*, nr. 9/2018). Alături de alți studenți, părintele Roman Braga a primit apoi, în capela de la Antim, binecuvântarea părintelui Ioan cel Străin pentru a practica ruga isihastă.

Toată această experiență duhovnicească avea să rodească și, în același timp, să fie pusă la grele încercări. Părintele Roman Braga este arestat în lotul Rugului Aprins (1958), imputându-i-se participarea la întâlnirile de la Mănăstirea Antim. Primește o condamnare de 18 ani, dar este eliberat în 1964. Bună parte din pedeapsă este executată în colonia de muncă de la Salcia.

După 1964, ca fost deținut politic, reintră cu greu în rândul clerului, fiind hirotonit preot prin grija episcopului Valerian Zaharia de la

Fratele Roman Braga, la Seminarul Teologic (stânga jos)

Oradea. După ce lucrează pentru câteva luni ca arhivar la Episcopia Oradei, începând cu 1 ianuarie 1965, părintele Roman Braga devine preot în localitatea Negrești (Maramureș). Trei ani mai târziu ajunge pentru o scurtă perioadă în comuna Sârbi, aproape de Oradea, apoi, începând din 1968 are posibilitatea să plece din țară, ca preot misionar. Va face această lucrare, între anii 1968 și 1972, pentru comunitatea românilor din Sao Paulo (Brazilia).

Viața părintelui Roman Braga, reintrată pe un făgaș lipsit de convulsii majore, ia

o nouă turnură: este invitat de episcopul Valerian Trifa să slujească în America de Nord. Ajuns la Episcopia de la Vatra, în Statele Unite ale Americii, începând din 1972, timp de șapte ani, va trăi făcând educație religioasă tinerilor. Dar activitatea sa este mult mai bogată. Părintele Roman Braga scrie în presa religioasă a exilului, aduce prețioase mărturii creștine și anticomuniste, traduce texte bisericești, transpune anumite cântări ale Bisericii Ortodoxe din limba română în engleză.

În octombrie 1979 este numit preot al unei comunități românești din Ohio, iar din anul 1982 slujește la Catedrala „Sf. Gheorghe” din Southfield (Michigan). După alte câteva schimbări ale parohiei, în anul 1988, se retrage definitiv la Mănăstirea „Adormirea Maicii Domnului” (Rives Junction, Michigan). Pă-

Roman Braga în prima perioadă de detenție (stânga) și după a doua arestare

MARIUS VASILEANU

Părintele Roman Braga a fost unul dintre ultimii membri ai mișcării pornite la Mănăstirea Antim (București) arestați în lotul Rugului Aprins.

S-a născut în județul Lăpușna (Basarabia), în localitatea Condrîța, în ziua de 2 aprilie 1922, într-o familie numeroasă. Prin grija părinților săi Maria și Cosma Braga, face clasele primare în satul natal, apoi, de la o vârstă foarte fragedă – lucru care nu era chiar neobișnuit pe vremuri –, la doar 12 ani, este primit frate la Mănăstirea Căldărușani. Se înscrie peste un an la Seminarul Teologic de la Cernica, dar după desființarea acestuia (1940), este transferat la Seminarul Central din Capitală. Dorind să se apropie de casă după recuperarea temporară a Basarabiei, ultimul an este absolvit la Seminarul Teologic de la Chișinău în anul 1943. Revine în București și, după intenși ani de studii, în 1947 absolvă Facultatea de Teologie cu mențiunea *magna cum laude* și, totodată, Facultatea de Litere și Filosofie. Obține și certificatul de profesor de Limba Română și Religie, întrucât absolvise Seminarul Pedagogic „Titu Maiorescu“

(București). Se înscrie apoi la doctorat, tot la Facultatea de Teologie Ortodoxă din București.

Arestat în lotul Rugului Aprins

Părintele Roman Braga nu fusese legionar, însă în anul 1948 este arestat sub această acuzație, pretext obișnuit în epocă. După un an de anchetă foarte dură primește o sentință de cinci ani temniță grea. Va ajunge la Pitești și trăiește ororile reeducării. Apoi, este trimis la Canal în colonia de muncă forțată de la Peninsula. O primă etapă se încheie, fiind eliberat în anul 1953, dar primește domiciliu obligatoriu la București. Nu are voie, însă merge pe ascuns la Iași unde se găsea una dintre surorile sale, viitoarea maică Benedicta.

Este tuns în monahism de mitropolitul Sebastian Rușanu la 2 ianuarie 1954, iar la 6

„Și mai spun un lucru: nicio dată nu o să atingem nivelul spiritual pe care l-am avut în închisori. În închisorile comuniste nu era creion, nu era hârtie, nu era televizor, nu era nimic. Și mai ales în anul de izolare pe care l-am trăit, când nu te puteai uita la niciun orizont exterior, când nu era nimic, decât patru pereți, trebuia să cobori în tine, să gă-

Părintele Sofian Boghiu (stânga) și Roman Braga la Detroit, S.U.A.

sești un orizont lăuntric, fără de care înnebuneai. Poate îmi e și rușine să spun că a trebuit să fim forțați să ne găsim pe noi înșine. Eu mai aveam ceva idei despre rugăciune pentru că veneam de la Rugul Aprins: aveam însă mai mult ideea teoretică a ce însemna rugăciunea. Aș putea spune că atunci, în momentele acelea grele, am practicat Rugăciunea Inimii; am practicat-o intens. Și atunci am putut să descopăr ce este, care este frumusețea vieții interioare. Așa de mult mi-a plăcut! Câteva luni de zile înainte credeam că înnebunesc de singurătate pentru că era o rupere. Orientarea noastră este în afară de noi. Avem o cunoaștere cosmologică a ceea ce este în afară, dar într-o constrânsă singurătate se cerea cu totul altă metodă să te descoperi pe tine; să te eliberezi de o altă sclavie, care este și sclavia cărților. În libertate nu ai cum să știi cine ești; numai golit prin constrângere sau de bună voie îți dai seama că ești făcut doar din citate“ (p. 47).

Iată motivele pentru care părintele Roman Braga a și fost extrem de apreciat de mari personalități. Prietenă de suflet cu acesta, academicianul Zoe Dumitrescu Bușulenga – care, spre finalul vieții, avea la rândul ei să fie tunsă în monahism – făcea următoarea mărturie, într-o convorbire cu Grigore Ilieș: „Acest preot, cu figură de icoană, cu părul alb, cu barba albă colilie și un zâmbet neșters pe față, de o inteligență strălucită, la curent cu fiecare problemă politică europeană, americană, acest om a trecut prin închisori, prin Pitești, și vorbea cu o iertare, cu o dragoste, nici nu se sinchisea de ce trecuse, de ce suferise. Pentru el totul era întru Hristos, totul era

admirabil, totul era nădejde, totul era credință și totul era posibil. Pentru un astfel de om, cu credință de asta fantastică, lămurită în focul teribil al suferințelor, pentru un om de acesta, care a iertat tot și învață și pe alții să ierte, pentru un om ca ăsta, uite, e posibilă împăcarea. Dacă am avea mai mulți părinți Roman Braga, lucrurile ar sta

poate altfel.“

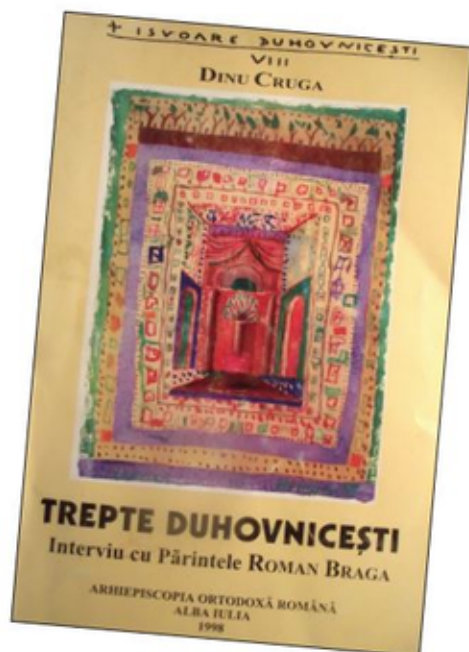
Cum a reușit să treacă părintele Roman Braga prin atâtea încercări? Iată un posibil răspuns și o mărturie pe care a făcut-o spre finalul vieții. „Dragii mei prieteni, cred că taina vieții mele este bucuria. Și nu obosesc nicio dată să spun tuturor să fie plini de bucurie. De ce am fi triști atâta timp cât suntem ai Domnului și El ne iubește atât de mult, încât nu poate să-și întoarcă privirea de la noi, așa cum o mamă nu poate să-și întoarcă privirea de la copilul ei?“ ■

Radio
România
Cultural

Știința în cuvinte potrivite

La Radio România Cultural
Cu Corina Negrea și Dan Manolache
Luni-vineri, de la ora 13.20

rintele Roman Braga a plecat din această lume în ziua de 28 aprilie 2015.

În scrierile sale, a lăsat valoroase mărturii despre ceea ce s-a petrecut la Mănăstirea Antim în anii '40, despre părintele Daniil Sandu Tudor etc. Acestea au fost comentate și sunt deja cunoscute.

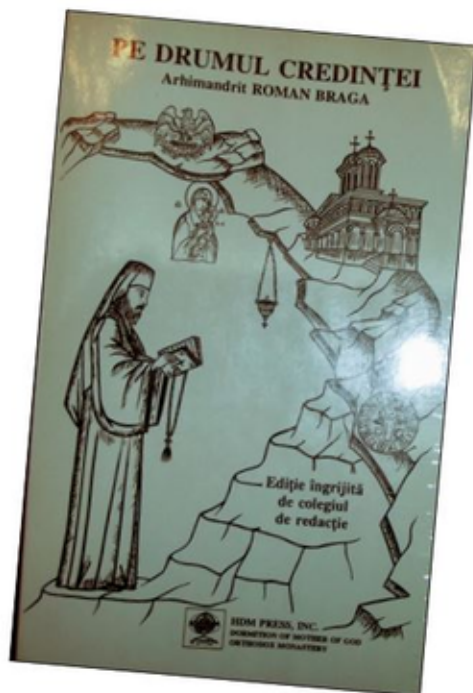
Un fapt mai puțin sesizat este acela că exista o anume „polemică”, colegială, frățească, între cei care se întâlneau la Mănăstirea Antim și călugării de la Mănăstirea Cernica. În volumul de interviuri cu Dinu Cruga, și acesta participant în studenție la întâlnirile de la Antim, părintele Roman Braga subliniază faptul că, personal, el încerca o sinteză între învățăturile primite la Antim și cele de la Cernica, în privința practicii rugăciunii: „...pe urmă am văzut că dacă te ocupi prea mult de metodă nu mai este duhul. Poate că am fost influențat și de călugării mei de la Cernica. Erau acolo părintele Dionisie care mai trăia, părintele Teodosie. Când au auzit ce facem noi la Antim, bătrânii au început să zâmbească. Și au spus: «Auzi, ei țin conferințe despre Rugăciunea Inimii!». Era ceva nou pentru ei. Cum poți tu să vorbești despre Rugăciunea Inimii, când trebuie s-o faci! Nu! Despre lucrurile acestea nu se vorbește. Este un lucru de taină. Și de la ei știu că duhovnicii lor, nu la toți le dădeau binecuvântarea să înceapă, ci numai la unii, cu mare control și cu mare scumpete” (vezi

Trepte duhovnicești. Interviu cu părintele Roman Braga, Dinu Cruga, editat de Arhiepiscopia Ortodoxă Română din Alba Iulia, 1998, p. 42).

Proba de foc pentru tinerii Rugului Aprins

Părintele Roman Braga se dovedește un om al nuanțelor și un trăitor a cărui inteligență duhovnicească funcționează din plin. „În primul rând sunt oameni care se mântuiesc fără să știe de Rugăciunea Inimii. Nu e mai puțin adevărat însă că atunci [anii '30 – '40] au început civilii, mirenii, atunci a început intelectualitatea Bucureștilor să întrevadă o duhovnicie care le depășea cultura; și pare-se că și acum, dacă te duci la Antim, vezi o altă generație făcând Rugăciunea Inimii. Atunci însă a început. E foarte bine că e așa, dar eu sunt și pentru atitudinea aceea a călugărilor de la Cernica; nu se bagatelizează lucrurile acestea, nu se dau oricui. Este o inițiere; este o disciplină tainică” (p. 43).

Experiența închisorii a însemnat însă proba de foc prin care tinerii Rugului Aprins, precum toți martirii închisorilor comuniste, au fost puși la încercare, subliniază părintele Roman Braga.

curaj să-și publice scrierile în timpul vieții. Manuscrisele din perioada 1885 – 1888 le-a înmănat președintelui Republicii Elvețiene, în dorința de a fi publicate în anul 1950. Regina Elisabeta a rugat-o să-și publice poeziile, însă s-a lovit de un refuz categoric: „scriu și compun aceste poeme, dar nu țin să le fac cunoscute acum; poate peste ani și ani, după moartea mea, totul va fi tipărit“.

Conform *Monitorului Oficial*, regele și regina au mers însoțiți de doamna de onoare Slăniceanu, de domnișoara de onoare și de adjutantul de serviciu, pentru a o primi pe împărăteasă la gara Sinaia. La sosirea la castel, oaspeții au fost întâmpinați de generalul adjutant Greceanu, prefectul palatului. Împărăteasa Sissi nu a fost așteptată la gară de corpul diplomatic și de miniștrii români, așa cum presupuneau uzanțele în cazul unei vizite oficiale, vizita având un caracter privat. Regina Elisabeta, cunoscând preferințele împărătesei, a interzis orice fel de serbări, ceremonii sau recepții. Regina fusese rugată să păstreze cea mai mare discreție în legătură cu această vizită. Cu toate acestea, vestea sosirii împărătesei Austro-Ungariei în România a apărut în mai toate ziarele vremii. Când a ajuns în Sinaia și a văzut mulțimea adunată, Sissi n-a mai vrut să coboare din tren, lucru întâmplat abia după insistențe asidue din partea regelui.

O vizită fără decorații

Carol a acordat acestei vizite importanța cuvenită.

Deși s-a suprapus cu vizita reginei Serbiei, Natalia Obrenovici, suveranul a așteptat-o la gară pe Sissi, fapt ce a stârnit nemulțumirea Nataliei, dar fără motiv, considera regele: „Era natural și impus de cuviință să aștept pe împărăteasă, care venea să mă viziteze ca împărăteasă“. Regina Natalia a ajuns în București la 1/13 mai, însă regele și regina se aflau în acea perioadă la Sinaia. A rămas în București două zile, după care și-a vizitat rudele din Moldova.

După spusele Elenei Văcărescu, deplasarea de la gară la Castelul Peleş urma să se facă cu o trăsură și doi ponei. Sissi s-a speriat de căluși, „animalele acelea de treabă, de-un galben deschis, care evocă mai degrabă armăsarii lui Odin și Thor“, cu care urma să se facă transportul, și a preferat să meargă pe jos. Regina Elisabeta s-a mirat că împărăteasa care era considerată o călăreață formidabilă era înfricoșată de ponei. Castelul aflându-se la o distanță considerabilă de gară, pare greu de crezut că regele Carol ar fi permis oaspetelui său să parcurgă distanța pe jos. Mai mult, spusele Elenei Văcărescu sunt infirmate de *Jurnalul regelui Carol*, suveranul menționând: „Mers cu

trăsura direct la castel“. Probabil o explicație pentru diferența celor două relatări era aceea că Elena Văcărescu a început să facă parte din suita reginei Elisabeta abia din 1888, la un an după vizita împărătesei Sissi.

Robert Scheffer, bibliotecarul Curții regale, menționa în memoriile sale că demnitarii Curții au fost frustrați de faptul că împărăteasa Elisabeta, din dispreț față de „riturile auguste“, a ales să o viziteze doar pe Carmen Sylva personal, în cel mai sever incognito. Niciun demnitar nu fusese admis să o vadă pe împărăteasă; cel mai mare inconvenient pentru aceștia a fost că nu au primit decorații. Doar domnișoarele de onoare au primit, prin intermediul reginei, micul cadou obligatoriu, pe care trebuia să-l facă o

Regele Carol I era foarte mândru de castelul Peleş

VIZITA ÎMPĂRĂTESEI SISSI LA SINAIA

CODRUȚA-MIHAELA ȘOROAGĂ

Împărăteasa Elisabeta (Sissi) a Austro-Ungariei și regina Elisabeta (Carmen Sylva) a României

În aprilie 1887, Elisabeta și Carol I al României au vizitat-o pe împărăteasa Sissi a Austro-Ungariei, aflată la Mehadia, pentru cure. Perechea regală a petrecut în stațiune două zile, 4 – 5/16 – 17 aprilie. Sissi i-a tratat pe suveranii români ca pe niște rude apropiate, promițându-le că-i va vizita la Sinaia. La 2/14 mai, și-a îndeplinit promisiunea întorcându-le suveranilor români vizita. Împărăteasa a ajuns la Vârciorova la 1/13 mai, urmând ca ziua următoare, la ora 09.00 să sosească la Sinaia. Trenul a făcut o oprire de 15 minute în Ploiești, unde împărăteasa a fost întâmpinată de muzica Regimentului 3 Roșiori și i s-a servit, în vagon, cafea cu lapte. Sissi a fost însoțită pe durata șederii sale în România de baronul Napșa, Klaudy, consilierul Curții, și doamna von Maylat. Nu era propriu-zis o suită, căci nu vizita România în calitate de împărăteasă a Austro-Ungariei, ci mai degrabă în calitate de prietenă a reginei Carmen Sylva. Pe durata călătoriei de la Vârciorova la Sinaia, Sissi a fost însoțită și de George Cantacuzino, directorul general al Căilor Ferate Române, și A. Moschuna, secretar general al Ministerului de Interne.

Apropierea dintre regina Elisabeta și împărăteasa Sissi poate fi pusă pe seama destinelor nefericite. Amândouă aveau firi excentrice, ce intrau deseori în conflict cu dorințele

soților; manifestau dispreț pentru cea mai mare parte a Curților europene. Lucrul cel mai important ce le unea era preocuparea pentru literatură. Elisabeta a profitat de timpul

petrecut împreună, pentru a-i citi împărătesei ultimele ei scrieri. Spre deosebire de Carmen Sylva, care a avut parte de o viață intelectuală prodigioasă, împărăteasa nu a avut

sufletul oamenilor, ai afla deja că al meu îți aparține în întregime". În prezența reginei Carmen Sylva, Sissi devenea dezinhibată. Simpatia și admirația erau împărtășite, Elisabetei plăcându-i conversațiile cu Sissi, deoarece aveau farmec și erau mereu surprinzătoare. Carol observa și el relația apropiată dintre cele două: „Elisabeta mea a fost frapată de capacitatea de înțelegere a împărătesei, de observațiile ei pertinente; amândouă s-au plăcut una pe alta". Regele îi mărturisea fratelui său Leopold că în urma acestei vizite a reușit să descopere adevărata fire a împărătesei: „este o persoană extrem de amabilă, cu mult tact, doar că este o fire mai închisă și reținută față de oameni".

Țiimpul petrecut împreună a fost suficient, încât cele două să-și creioneze păreri cât mai cuprinzătoare una despre cealaltă. Sissi o descria profesorului său de limba greacă, Christomanos, pe regina României ca fiind: „foarte amabilă, interesantă, dar cu picioarele pe pământ; ea nu o să mă înțeleagă niciodată, dar eu o pot pricepe și o iubesc". Împărăteasa îi găsea totuși un defect reginei, și anume impulsivitatea, aceasta fiind și cauza pentru care operele ei nu au atins excepționalul, deoarece Carmen Sylva nu avea răbdare să-și aprofundeze gândurile. Pe regele Carol, Sissi îl considera cea mai prozaică ființă din câte

Elena Văcărescu
și regina Elisabeta

există, fapt ce făcea ca între el și soția sa să apară o prăpastie. Împărătesei îi era foarte ușor să observe situația aceasta, deoarece la fel stăteau lucrurile și în cazul mariajului ei.

Regina Elisabeta o vedea pe Sissi ca fiind sinceră și spontană, de aceea nu susținea ceremoniile și protocolul, „refuză harnașamentul unui protocol rigid și accentuat, deoarece disprețuiește aprobarea oamenilor". Totuși, regina nu încuraja tendința împărătesei de a se izola și a se deda exclusiv fanteziei și poeziei. În opinia sa, Sissi trebuia să-și

îndeplinească și îndatoririle de suverană. Însă, în această privință împărăteasa nu se lăsa influențată nici măcar de prietena poetă. Pentru Carmen Sylva curios era faptul că, deși Sissi era o femeie ce trecea ca fiind foarte frumoasă, nu reușea să-și depășească timiditatea. Cu ocazia vizitei la Sinaia, avea să afle că nu timiditatea o ținea pe împărăteasă la distanță de Curtea Austro-Ungariei, ci mai degrabă plictiseala. Sissi îi mărturisea prietenei sale: „sunt înveșmântată cu haine frumoase, sunt încărcată cu bijuterii, apoi ies și distribui unora și altora cuvinte insipide, până cad de oboseală". Comportamentul său constituia însă un paradox: deși își dorea să fie apreciată și pentru calitățile sale intelectuale, nu doar pentru frumusețea sa, împărăteasa se supunea unui regim de exerciții fizice obsesive, purta corsete din piele și avea o dietă bazată pe friptură în sânge și lapte, toate acestea pentru a-și păstra talia de 46 cm. Carmen Sylva intuitiv bine felul de a fi al împărătesei, aceasta folosindu-se de aerul superior și frumusețe doar pentru a-și mas-

ca sfiala. În schimb, regele Carol o considera „ridicol de originală" și demnă de temut pentru modul în care își luase rolul de suverană în serios. Probabil, Carol se temea ca atitudinea împărătesei să nu reprezinte un exemplu negativ pentru regina Elisabeta, după cum afirma

Sissi și împăratul Franz Joseph, în anul 1898

suverană în călătorie, o brățară, un inel sau o broșă. Și spusele secretarului sunt contrazise, împărăteasa dorind să lase tuturor câte un suvenir. Doamnei Slăniceanu i-a oferit portretul său în smalt, montat pe o brățară de mare preț, domnișoarei Natalia Romalo un solitar (diamant mare montat singur la o bijuterie sau ieșind în evidență într-o montură dintr-un grup de pietre mai mici), domnișoarelor Zoe Bălăceanu și Zoe Davila bijuterii, directorului Căilor Ferate un inel cu pietre scumpe. De asemenea, au fost acordate decorații inginerilor feroviari.

Și în ceea ce privește izolarea împărătesei, secretarul reginei denaturează situația, deoarece în prima zi a șederii sale în România, Sissi a luat parte la un prânz cu 12 persoane, prin aceștia aflându-se cu siguranță și membri ai Curții regale. Mai mult, ziarul *România liberă* preciza că ministrul Instrucțiunii Publice, Dimitrie Sturdza, și Mihail Pherekyde, ministrul Afacerilor Străine, au plecat la Sinaia cu o seară înainte, special pentru a fi prezenți la sosirea împărătesei.

Chiar dacă vizita nu a avut un caracter oficial, s-au făcut pregătiri, astfel încât Castelul Peleş să asigure un minim de confort distinsului oaspete. Deoarece cabinetul de toaletă ce avea să servească împărătesei pe timpul șederii sale la Sinaia nu avea o cadă de baie, a fost comandată una scumpă din aramă, de care regele, ca un „expert în toate

Natalia Obrenovici, regina Serbiei

soiurile de amănunte” s-a arătat mulțumit. Sissi, obișnuită cu un bazin de marmură, a găsit cada un ustensil vulgar, „oricât ar fi fost el din aramă și strălucitor ca un cazan”. După plecarea împărătesei, „cada a fost trimisă la magazie fără să fi servit”. Era firesc ca achiziția făcută de Carol I să n-o mulțumească pe Sissi, atâta timp cât la Schönbrunn pusese să se instaleze special pentru ea în baie „o țeavă metalică găurită care îi permitea să se îmbăieze fără a-și uda pletele interminabil”, iar într-un salon al palatului Hofburg a dorit inele fixate în cadre metalice și aparate pentru a face gimnastică îmbrăcată în rochia cu trenă, timp în care îl asculta pe lectorul ei de greacă veche, Constantin Christomanos, toate acestea fiind văzute ca extravagante la Curtea de la Viena. În schimb, împărăteasa a rămas plăcut impresionată de reședința de vară a familiei regale. A vizitat imediat ce a ajuns toate încăperile, mențio-

nând în repetate rânduri că „este un castel de basm”, bineînțeles toate acestea spre deplina satisfacție a regelui Carol, care era foarte mândru de edificiul construit în stilul Renașterii germane a secolului al XVI-lea.

În prima zi a șederii sale la Sinaia Sissi a vizitat alături de suveranii români împrejurimile. „Ora 3 împărăteasa cu noi doi la Poiana Stâna, pe la cascade, la ultima încă zăpadă. În munți senin, culori închise. Împărăteasa este încântată de promenadă. Înapoi peste Clopotnița”, nota regele Carol. În a doua zi a șederii împărătesei la Sinaia, regina i-a citit nuvela sa *Vrăjitoarea*, Sissi rămânând impresionată de glasul atât de muzical al reginei. Sissi admira operele literare ale prietenei sale, Carmen Sylva, în așa măsură, încât i-a cerut să i le trimită în manuscrise. Împărăteasa Elisabeta a fost printre primele persoane care au apreciat culegerea *Cântece Românești*. Cele două au făcut și o plimbare spre sihăstria Sfânta Ana, timp în care regele s-a întreținut cu Klaudy, urmând ca la ora 2 p.m. să servească împreună dejunul în pavilionul de vânătoare.

O împărăteasă originală...

Între Sissi și regina Elisabeta exista mai mult decât o simplă prietenie, împărăteasa Austro-Ungariei preferând-o dintre toate capetele încoronate. „Ah! Carmen Sylva, de știi să citești în

**A fost odată
ca niciodată**

DE LA BURICUL PRUNCULUI LA BURICUL PĂMÂNTULUI

GEORGETA ROȘU

Nașterea unui prunc în satul tradițional era considerată, ca și acum, un dar de la Dumnezeu, o binecuvântare pentru tinerii părinți și de aceea normele morale și sănătatea mamei și a tânărului vlăstar erau protejate și printr-un număr mare de practici magico-rituale. La sate nu existau în acele vremuri spitale sau case de nașteri și de aceea copiii se nășteau acasă, sub supravegherea unei moașe.

Buricul (cordonul ombilical) era tăiat de moașă. Aceasta trebuia să aibă o îndemânare deosebită pentru că de priceperea ei depindea viața pruncului și dezvoltarea sănătoasă a acestuia. Gestul făcut de aceasta confirma și separarea copilului de lumea intrauterină, în care stătuse cele nouă luni (în preexistență) și începerea vieții terane (existență). Pentru locuitorii satului tradițional sănătatea era cea mai importantă, deoarece „omul sănătos era și frumos și îndrăgit de toată lumea”. Așadar, în momentul nașterii, cel mai important actant era moașa (numită „moșică”, „moașă de neam” sau „cumătră”).

Moașa trebuia să împlinească acele rituri care consacrau desprinderea pruncului de viața intrauterină (preexistența), cel mai important dintre ele fiind tăierea cordonului ombilical și legarea acestuia (înnodarea). Dacă se născuse o fetiță, buricul se tăia pe o furcă sau pe vâtraiul de la sobă (cele două elemente simbolice, fierul și focul, având menirea de a proteja copilul). Dacă pruncul era băiat buricul se tăia pe resteiul de la car, „să-i fie dragă munca, să fie harnic și de ajutor părinților în gospodărie și să răzbească greutățile vieții cu puterea și răbdarea boului”. (Nicoleta Mija, *Obiceiuri tradiționale la naștere*, p. 1). Buricul pruncului este, în primele zile de viață pământeană, cea mai sensibilă parte a corpului. Prin

Dogu, statueta enigmatică antropomorfă din pământ ars, datând din preistoria Japoniei (perioada Jomon, 14.000 – 400 î.H.), cu un buric vizibil, foarte bine marcat; asemenea figurine au fost descoperite, în număr de 15.000, pe întreg teritoriul arhipelagului nipon

cordonul ombilical copilul a primit în timpul vieții intrauterine atât hrana, care l-a ajutat să se dezvolte, cât și oxigenul, de care avea nevoie pentru a respira. După naștere și intrarea lui în lumea de aici (existența), nu-i mai este necesar și de aceea se taie și se leagă cât mai aproape de abdomen. Apoi, în două – trei săptămâni, se usucă și cade, rămânând în locul lui o mică cicatrice.

Până la începutul secolului al XX-lea, în unele sate din Caraș-Severin, se tăia buricul pe un lemn, cu o secure. Casa copilului (sălășelul) și buricul se îngropau în tinda casei,

Elena Văcărescu în amintirile sale.

... dar și ursuză

În ultima zi a șederii la Sinaia, la ora 15.45, au pornit cu trăsurile la gară. Carol și Elisabeta au însoțit-o pe împărăteasă până la Predeal, unde era atunci granița, despărțirea fiind una emoționantă. De la Schönbrunn, împărăteasa i-a trimis o telegramă reginei Elisabeta, din care putem observa apropierea ce le lega pe cele două: „Vă mulțumesc din inimă pentru toată dragostea pe care mi-ați arătat-o. Sper că ai scăpat de febră. Cu salutări prietenești, Elisabeta“. Regina răcise în timpul șederii la Mehadia, fapt ce a împiedicat-o să participe la sfințirea noii biserici mitropolitane de la Iași. Împăratul a ținut și el să mulțumească regelui Carol și reginei Elisabeta pentru ospitalitatea cu care soția sa a fost primită în România. Știrea venirii împărătesei în România a apărut și în ziarele din Iași. Ziarul *Lupta*, deși nu a acordat evenimentului o prea mare importanță, nota: „Eri seara a plecat din Sinaia împărăteasa Austriei care venise să înapoieze vizita sa regelui și reginei“.

Deși era adepta călătoriilor în străinătate, împărăteasa păstra mereu o atitudine ursuză, utiliza pseudonime. Nu s-a lăsat niciodată copleșită cu atenții de guvernele țărilor pe care le vizita, nu binevoia să-i

salute pe suverani, iar în cazul în care o făcea era în grabă și fără a acorda momentului prea mare importanță, refuzând prânzurile sau recepțiile. „Elisabeta disprețuiește aprobarea oamenilor, dar în ciuda tuturor lucrurilor, în ea există o vitalitate puternică, dornică să se manifeste. Își irosește excesul de energie în plimbări pe jos și călare, în călătorii și poeme“, concluziona Carmen Sylva.

Ursuză o considera și George C. Cantacuzino, directorul Căilor Ferate, acesta povestind impresiile sale în legătură cu împărăteasa Elisabeta familiei Brătianu, cu care se înrudea după ce în 1885 fratele său, Constantin Cantacuzino, s-a căsătorit cu Sabina, fiica lui Ion C. Brătianu. George Cantacuzino a mers înaintea împărătesei la Vârciorova și a însoțit-o până la Sinaia. Dacă întreaga Europă o considera pe Sissi o frumusețe, după părerea lui Cantacuzino împărăteasa „era groaznică, îmbrăcată ca o bucătăreasă, cu botine murdare“. De la Mehadia a stat închisă în vagon, a lăsat perdelele, astfel încât nimeni nu a putut-o vedea până la Sinaia.

După moartea arhiducelui Rudolf (*Magazin istoric*, nr. 10/1992), Elisabeta i-a scris împărătesei foarte multe scrisori, în speranța de a-i mai alina durerea, însă acestea au rămas fără răspuns. Mareșalul Curții, principele Montenuovo, i-a cerut să întreprindă corespondența cu împărăteasa, „a cărei stare nervoasă nu-i permite să primească scrisori și nici să răspundă“. Moartea violentă a lui Sissi, ucisă pe malul lacului Lemán din Geneva în 1898, a venit, după părerea reginei Elisabeta, ca o eliberare pentru această femeie atât de nefericită. În amintirea sa, în decembrie 1908, Carmen Sylva publică în *Neue Freie Presse* un articol intitulat „Die Kaiserin Elisabeth in Sinaia“ (Împărăteasa Elisabeta la Sinaia).

Discreția cu care s-a desfășurat vizita împărătesei Elisabeta a Austro-Ungariei a fost cu mult exagerată. Probabil deoarece martorii nu au avut nimic deosebit de consemnat în legătură cu șederea oaspetelui imperial la Sinaia, și-au lăsat imaginația să zboare. Vizita împărătesei a

fost una privată, fapt absolut normal. Odată ce Sissi era cvasi-absentă de la Curtea Vienei, era greu de crezut că și-ar fi dorit să întreprindă vizite oficiale în străinătate. Chiar și împăratul Franz Joseph și-a exprimat dorința ca șederea la Sinaia a împărătesei să se desfășoare în cel mai strict incognito. ■

Momentul când împărăteasa Sissi a fost ucisă de un anarhist italian, în timp ce se plimba pe malul lacului Lemán, 1898

Mormântul lui Iisus, de la Ierusalim, un loc despre care se poate spune că este Buricul Pământului

crede că centrul Pământului ar fi Ierusalimul sau locul unde se află mormântul lui Iisus; sau locul de pe Muntele Golgota, unde a fost răstignit Iisus Hristos (Romulus Antonescu, p. 92).

O a treia ipostază este cea etnico-națională, putând fi un ogor cunoscut pentru rodnicia sa; un loc bun, răzășesc; sau locul cel mai cunoscut din țară, capitala București.

Cea de-a patra ipostază se referă la o persoană care se crede cea mai importantă dintre noi toți, un îngâmfat, un încrezut. Pentru acești semeni ai noștri, imaginarul colectiv, înțelepciunea populară au păstrat câteva expresii binecunoscute. Aceștia se poartă ca și cum au: pâinea și cuțitul în mână; au la îndemână toată puterea și toate mijloacele pentru a o exercita; se socotesc mai grozavi, mai pricepuți și mai valoroși decât alții; se cred mult superiori celor de lângă ei; nu iau în considerare ceea ce spun alții; umblă cu nasul pe sus și sunt nemulțumiți de ce fac alții; îi folosesc pe cei din jurul lor după bunul plac. ■

POLITICA ROMÂNEASCĂ

(Urmare din p. 37)

De aici a rezultat și atât de dificila tranziție politică românească către democrație și economie de piață. Cum toate resursele publice sau de prestigiu erau în proprietatea statului și în mâinile partidului sau Securității, structurile comuniste erau practic atotputernice în România. Este de la sine evident că elita politică postdecembristă a fost selectată din eșaloanele inferioare ale acestora. Nici nu s-ar fi putut imagina altfel: totuși, miniștrii nu se recrutează de pe stradă, ci din cadrul sau din preajma structurilor care exercită deja puterea. Partidul și Securitatea au fost principalele rezervoare de resurse umane care au alimentat România postrevoluționară cu lideri politici și cadre guvernamentale. Opoziția politică internă – reprezentată de partidele istorice renăscute –, care de abia se forma, sau

societatea civilă, care de abia înmugurea, nu puteau reprezenta o contrabalansare politică pe măsură pentru formarea politică succesoare Partidului Comunist Român. De asemenea, exilul anticomunist era slab, divizat și îndepărtat, iar regele Mihai I a fost irelevant politic.

Democrația românească postdecembristă – în ciuda faptului că păstrează o parte dintre neîmplinirile interbelicului (politicianismul, trașeismul, abuzul de putere și corupția morală) – începe să devină, pentru prima dată în istorie, participativă, nu doar reprezentativă. Traversăm cea mai bună perioadă din întreaga istorie a României. Susținerea populară pentru sistemul democratic și pentru statul de drept este fără precedent în trecutul național. Parlamentele alese democratic ale României postcomuniste – cu toate lipsurile cunoscute – desemnează sau

demit guvernele, iar nu invers, ca în interbelic. Dacă lupta declanșată împotriva corupției, apreciată pretutindeni în Uniunea Europeană, ar fi fost însoțită și de reformarea aparatului de stat, în sensul promovării elitei politico-administrative pe criterii transparente de competență profesională și de onorabilitate morală, atunci România ar fi fost mai aproape de visul pe care l-au avut străbunii, când își doreau să construiască la gurile Dunării o Elveție a estului.

România are, pentru prima dată în istorie, un viitor cert, cu condiția singulară de a consolida democrația reprezentativă și de a întări statul de drept. Ceea ce înseamnă că actualele mecanisme corupte de selecție a elitei politico-administrative trebuie abandonate cu desăvârșire și pentru totdeauna. ■

ca să țină copilul aproape de părinți, să nu plece departe de casa părintească. În satele bănățene buricul era tăiat pe jugul boilor, „ca să fie răbdător și să tragă la jug”. În localități de pe Gilort moașa tăia buricul cu un briceag, pe o așchie sărită dintr-un lemn, pentru ca pruncul să moștenească din calitățile părinților. Dacă se năștea o fetiță, se tăia buricul cu un cuțit, pe un ban de argint, ca să fie frumoasă și îndrăgită ca argintul. La Lelești, moașa tăia buricul cu un ciob de sticlă sau cu o foarfecă, iar în unele sate de pe cursul Jiului lega buricul cu fire de mătase și o șuviță luată din părul unei lehuze. Buricul pruncului era păstrat pe vârful unui fus până împlinea copilul 7 ani. Apoi, când mergea la școală, i se dădea să privească prin acel orificiu, ajutat de flacăra unei lumânări (care simboliza dorința de cunoaștere, de a învăța). În Arcani se credea că pruncii se nășteau cu cordonul înfășurat după gât pentru că mama, în timpul sarcinii, pusese pe foc nuiele răsucite. În unele localități din Muntenia moașa tăia buricul cu o „custure” (cuțit) găsită, pentru ca pruncul să fie norocos la bani; cu un vârf de seceră, de asemenea găsită, ca să aibă spor în casă și hambarele pline și multe animale în bădătură; cu un topor, ca să fie tare ca fierul și sănătos; cu foarfeca de tuns oile, ca să aibă noroc de animale. Moașa lega buricul cu fire de ață luate din cheutorile cămășilor părinților, pentru ca pruncul să-și cinstească și să-și iubească ambii părinți, deopotrivă.

In imaginarul popular era acreditată ideea că numărul mare de noduri de pe cordonul ombilical prevestea faptul că tânăra familie va avea mulți moștenitori („Câți noduli, atâția copii”).

În unele sate din Muntenia buricul se păstra uscat, la grinda casei, până copilul mergea la școală. Atunci era dat jos, înmuiat în apă și dat copilului să privească prin el, pentru a fi ferit

de deochi. În Țara Oltului, de Bobotează, copiii erau puși să se uite prin el când venea preotul cu botezul, sperând că astfel vor deveni îndemânatici și gospodari de neîntrecut. În sate din Moldova buricul se ținea înnodat până când copilul mergea la școală. Atunci i se dădea să-l deznoade. Dacă reușea, era semn că va deveni un om priceput, bun în ale meseriei. În Țara Oltului buricul uscat era dat băieților să privească prin el pentru a nu fi găsiți de autoritățile timpului ca să-i ia la oaste. În Teleorman, la împlinirea celor 7 ani, buricul se dădea copilului să-l rupă, iar fragmentele erau îngropate în ogor, pentru a obține recolte bogate. În unele sate maramureșene fragmente din buricul uscat erau îngropate lângă tocul ușii, cu scop apotropaic, pentru a feri casa de boli, necazuri și de duhurile rele. Se credea că pruncul cu buricul foarte mare va fi bolnăvicios toată viața, iar cel cu buricul adâncit în abdomen va fi rezistent la boli și va crește armonios (Tecuci).

Pentru a avea și alți copii, femeile pisau o bucată din buricul uscat al ultimului fiu născut, îl puneau la macerat în țuică, apoi beau din el. În sate din Bihor și Satu Mare femeile care nu mai doreau alți copii înnodau buricul ultimului născut cu șapte noduri.

Cât despre Buricul Pământului, trebuie să știm că, în imaginarul popular, este asimilat cu „centrul pământului”, „centrul lumii”, și e asemuit cu o deschizătură în mijlocul Pământului, prin care trec vitejii din basme pe celălalt tărâm. „Prin Buricul Pământului respiră pământul, și când respiră se cutremură pentru că șade pe o piatră și piatra pe foc” (Romulus Antonescu, *Dicționar de credințe...*, p. 90 și urm.).

Cea mai cunoscută ipostază a Buricului Pământului este aceea de „centru”, „mijloc” al Pământului. Altă ipostază ține de mentalitățile și simbolurile creștine și de aceea se

La kilometrul 0 al Bucureștiului sau „în buricul târgului”

putea să fie cumpărat direct de la teasc.

Casa de comenzi la domiciliu „Mercur“ nu reușește să adune mai mult de 50 – 60 comenzi zilnic, deși mulți bucureșteni ar fi bucuroși să profite de serviciile ei. Una dintre cauze: telefonul sună mai tot timpul ocupat. Și ora de începere a livrării comenzilor este foarte târzie: 10.00. Apoi, nu se primesc comenzi urgente, deși cumpărătorii ar fi dispuși să plătească chiar și o taxă suplimentară. Dacă suni după ora 10.30 și prinzi firul liber, riști răspunsul: „Nu mai primim comenzi pentru azi, doar pentru mâine“. Nu poți comanda orice: dacă vrei mezeluri, ești refuzat. Comanzi un anumit sortiment de carne și ți se trimite un altul. Dacă refuzi să primești sortimentul respectiv, nu ți se mai predă nimic din comandă și pe viitor ți se refuză solicitările, pe motiv că ești „client neserios“.

Două pancarte mari așezate la extremitățile Pieții Rahova anunță trecătorii că aici se construiesc primele blocuri de locuințe ieftine, cu un grad diferențiat de confort. Sunt cinci blocuri experimentale, cu 36 apartamente confort II (diferențele față de cele de confort normal țin de unele dependențe și de finisaje) și 24 apartamente de două și de trei camere confort III (instalații sanitare și duș, loc de gătit și chiuvetă într-una dintre camere). Urmează să se stabilească, pe baza unui sondaj în rândul cetățenilor, în ce proporții se vor construi astfel de locuințe pe viitor. Și s-au construit o mulțime, din păcate.

Din prezentarea pe care o face Horia Maicu, arhitectul șef al Capitalei, complexului arhitectonic al Teatrului Național și Hotelului „Intercontinental“, aflăm că pe spațiul liber dintre Spitalul Colței și actualul Minister al Agriculturii urma să se ridice o clădire destinată expozițiilor de artă plastică. Nu știm de ce nu s-a mai realizat.

Deschiderea anului școlar la Liceul „I.L. Caragiale“

De câteva zile au început lucrările la noul corp de clădire al Universității București, care va reda clădirii vechea înfățișare. La bombardamentul din 4 aprilie 1944, o bombă distrusese sediul Facultății de Istorie. Noul sediu va adăposti 12 săli de cursuri și seminarii, două amfiteatre, o bibliotecă cu două săli de lectură, sală de cataloage și depozite de cărți.

Comisia de circulație a Consiliului popular al Capitalei a aprobat proiectul străpungerii de la Bulevardul Geniului, care va crea o legătură directă între acesta și Bulevardul Drumul Sării, paralelă cu calea ferată. Va avea o lungime de aproximativ 1 km și o lățime de 7 m.

Din 28 septembrie publicul poate vizita expoziția „Columna lui Traian“ la Muzeul de istorie a Partidului Comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România. Muzeul Național de Istorie încă nu fusese creat. Cu o zi înainte, la sediul Asociației de Drept Internațional și Relații Internaționale dr. Dinu C. Giurescu a prezentat comunicarea *Diplomația română și pactul celor patru puteri* (1933). Gheorghe Neacșu semnează în *Informația Bucureștiului* un articol despre mișcarea muncitorească în perioada premergătoare constituirii P.S.D.M.R.

Ne-au părăsit, la 5 septembrie, regizorul Victor Iliu, la 1 octombrie artistul poporului Gheorghe Storin (a jucat la Compania „Bulandra“ și la Teatrul Național), iar în noaptea de 25 spre 26 octombrie Fănică Luca, rapsod al cântecului popular românesc. La Cluj murea,

la 7 octombrie, academicianul Emil Petrovici, lingvist, profesor de slavistică.

Evenimentul sportiv major îl constituie Jocurile Olimpice de vară, care se deschid la 12 octombrie în Mexic, la care participă 7.871 de sportivi, din 108 țări. Viorica Viscopoleanu aduce prima medalie de aur, la săritura în lungime,

Gogoșa înfuriată nu are ce căuta în centrul orașului, pe marile bulevarde, conchide un raid anchetă publicat de revista Flacăra.

ÎN BUCUREȘTI ACUM 50 ANI

După tot iureșul care a început în 21 august, când s-a ținut marea adunare populară din fața sediului C.C. al P.C.R. prilejuită de invadarea Cehoslovaciei de armatele a cinci state din cadrul Tratatului de la Varșovia (Magazin istoric, nr. 8/2018), intervalul următor aduce o relativ rapidă liniștire a apelor. Este adevărat, principalele ziare publică, zilnic, până în jurul datei de 25 septembrie, telegrame și luări de poziție ale oamenilor muncii care își exprimă deplinul atașament față de politica externă a P.C.R. Nicolae Ceaușescu face mai multe vizite de lucru în județele patriei, prilej pentru ca presa să înfățișeze „unitatea de nezdruccinat dintre partid și popor. Dar nimic altceva nu mai amintește de invadarea Cehoslovaciei. Mai mult, la sfârșitul lunii septembrie, N. Ceaușescu l-a primit pe mareșalul I.I. Iakubovski, comandantul suprem al Forțelor Armate Unite ale statelor participante la Tratatul de la Varșovia. Este adevărat, între 8 și 11 septembrie ne vizitase secretarul de Stat al Foreign Office, Michael Stewart.

Alte știri țin prima pagină a ziarelor. „Am văzut zilele acestea zeci de vagoane pline ciorchine cu o încărcătură neobișnuită: doar veselie și entuziasm, dezmințind parcă imaginea obișnuită a gării. Dacă ar fi fost inventat un aparat Geiger care să măsoare intensitatea sentimentelor, sunt sigur că el ar marca de bună seamă aceste superbe iradiatii ale tinereții. Sute de adolescenți, elevi din ultimele clase ale liceelor bucureștene porneau, la hotarul dintre vacanță și noul an școlar, într-o expediție cu înalte valori patriotice.“ Erau elevi trimiși să ajute la strângerea recoltelor. În mod sigur aparatul, dacă ar fi existat, nu ar fi înregistrat ce își dorea reporterul, ci cu totul altfel de sentimente.

Să mai reținem două știri din actualitatea politică internă. Tribunalul Suprem casează, la jumătatea lunii septembrie, sentințele de condamnare și achită de orice penalitate mai multe persoane condamnate în anii '50 pentru „subminarea econo-

miei naționale și activitate intensă contra clasei muncitoare“, între care și Vasile Luca. Iar la 24 octombrie și-a început lucrările Plenara C.C. al P.C.R., care a adoptat propunerea pentru constituirea Frontului Unității

Socialiste și a consiliilor oamenilor muncii ai naționalităților conlocuitoare.

Vine toamna, deși în prima parte a lunii septembrie temperaturile rămân ridicate. Un semn sigur: a început vânzarea borcanelor. Pentru cei de azi, care au pierdut acest reper, borcanele erau utilizate pentru murături și zacuscă, pe care gospodinele le pregăteau acasă, nu le cumpărau din supermarket. Un alt semn, azi și el pierdut, al sosirii toamnei: mustăriile, planificate să se deschidă în acest an la 8 septembrie. Deja, din 3 septembrie, bucureștenii puteau cumpăra must (6.000 l în ziua respectivă, iar pentru ziua următoare se asigurau 20.000 l). La „Hanul cu prepeleac“ din parcul Mogoșoaia, mustul

Actrița Sylva Koscina la București

**Poveștile
animalelor**

**LEBĂDA
ȘAPTE
IPOSTAZE
MAI PUȚIN
CUNOSCUTE**

DORINA MIHALCEA

Încarnare a purității și a perfecțiunii – însuși William Shakespeare este cunoscut și ca Lebăda de pe Avon (Stratford-upon-Avon, orașul său natal) –, lebăda face parte din categoria acelor viețuitoare în jurul cărora s-au întretesut multe povești. Cu toate că nu apare în paginile Bibliei, ea a jucat un rol important în toată mitologia Antichității, atât în spațiul greco-roman, cât și în cel al Europei nordului.

1. Simbol al Marii călătorii, al transformărilor sau al artelor

Pentru a o seduce pe Leda, fiica regelui Etoliei (o regiune muntoasă din zona Corintului) Thestios și soția conducătorului spartan Tyndareus, Homer povestește că Zeus s-ar fi transformat, în plină noapte, într-o grațioasă lebădă, care, urmărită de un vultur, a căutat adăpost în brațele frumoasei.

Tot în legendele Greciei antice, pasărea a devenit simbolul muzelor, al muzicii, fiind

asociată zeilor Apollo și Afrodita. Poetul Callimah (310 – 240 î.H.), într-unul dintre imnuri, arată cum, în ziua în care Apollo a văzut lumina zilei, o lebădă a înconjurat de șapte ori insula Delos, locul său de baștină. Carul Afroditei, divinitatea dragostei și a frumuseții, era tras de un șir de lebede.

La vechii celți, lebedele reprezentau simbolul călătoriei sufletelor înspre Țara de dincolo, peste mări, undeva pe tărâmurile unde apune Soarele. Mai mult, exista credința

că sufletele migrau mereu împreună, în pereche, ca și în viață, unde-și asumaseră relația de cuplu. Tot în acest spațiu, mai erau cunoscute și ca păsările totem ale preoților druizi, multe dintre pelerinările ritualice ale acestora fiind împodobite cu pene de lebădă.

În miturile irlandezilor, lebedele albe îi încarnau pe cei cunoscuți ca Tuatha Dé Dananan (triburile zeiței Danna), cei care veneau din cele patru insule din nordul lumii și aduseseră pământurilor cele cinci talismane:

cu un nou record mondial și olimpic, 6,82 m, obținut din prima săritură, iar Mihaela Peneș obține medalia de argint la aruncarea suliței. Urmează Ionel Drâmbă (medalia de aur la floretă), Lia Manoliu (titlul olimpic la aruncarea discului), Ileana Silai (medalia de argint în proba de 800 m), Marcel Roșca (medalia de argint la pistol viteză), C. Covaliov și I. Patzaichin (aurul în proba de canoe dublu), echipajul de caiac 4, format din A. Calenic, D. Ivanov, H. Ivanov și M. Țurcaș (medalia de argint), echipa de floretă feminină a României, formată din Ecaterina Iencic, Ileana Drâmbă, Olga Szabo, Maria Vicol și Ana Ene (medalia de bronz), Viorica Dumitru (bronz la caiac simplu), Calistrat Cuțov (bronz la box), Ion Monea și Ion Baci (medalii de argint la box) Simion Popescu și Nicolae Martinescu (medalii de bronz la lupte). Într-o serie de restaurante bucureștene consumatorii pot urmări Jocurile Olimpice la televizor.

Cu ocazia centenarului Filarmonicii „George Enescu”, instituția este decorată cu Ordinul „Meritul Cultural”, clasa I. Au mai fost decorați: Mircea Basarab, directorul instituției, Radu Aldulescu, Valentin Gheorghiu, Ion Voicu, Jean Bobescu, Ion Dacian.

Virgil Cândea scrie despre Universitatea de vară de la Văleni, creația lui Nicolae Iorga, care și-a redeschis la începutul lunii septembrie porțile, cu o conferință a academicianului Ștefan Pascu.

Apare o nouă publicație săptămânală de literatură și artă, *România literară*, editată de Uniunea Scriitorilor, cu prețul de 2 lei. Geo Dumitrescu, redactorul șef, întrebat ce va aduce publicația nouă, răspunde: „Iată o întrebare, iertați-mă, copleșitoare, într-un secol în care reviste de tot felul se numără cu miile! [...] Din cele 32 de pagini, aproximativ jumătate vor fi rezervate creației literare propriu-zise. Vom evita însă publicarea fragmentelor de roman, a nuvelor kilometrice, a paginilor

de versuri (pretins „reprezentative” pentru un singur autor) în favoarea unor scrieri dense, nervoase, care să cristalizeze o cât mai mare bogăție de sensuri și semnificații ale epocii socialiste”.

Miercuri seara a fost prezentat la Sala Palatului noul film românesc *Columna*. Scenariul este semnat de Titus Popovici, regia de Mircea Drăgan; în distribuție figurează: Ștefan Ciubotărașu, Amza Pellea, Amedeo Nazzari, Gheorghe Dinică, Richard Johnson, Antonella Lualdi, Ilarion Ciobanu, Florin Piersic, Emil Botta.

În noaptea de 24 spre 25 septembrie s-a produs un fenomen meteorologic neobișnuit, care a acoperit Oltenia, Bărăganul și Dobrogea. Pe un fond de nori compact, fulgere orbitoare și aproape continui au brăzdat cerul, urmate de tunete extrem de puternice. A fost rezultatul întâlnirii a două vaste mase de aer bogate în vapori de apă, unul de origine oceanică și celălalt mediteraneană, cu temperaturi diferite. La București tunetele puternice s-au putut auzi cu intensitate egală în tot orașul, dar ploaia a avut intensitate diferită. În partea de vest a orașului s-au înregistrat 24 l/m², în vreme ce în zona Băneasca, Herăstrău, Floreasca au fost doar 6 l/m². Statisticile Institutului Meteorologic nu au mai consemnat un fenomen similar în această parte a țării.

Încheiem cu două știri ce țin de domeniul *science-fiction*. Primul s-a petrecut la Cluj, dar este amplu comentat și la București. Un obiect zburător a fost observat în apropiere de Cluj de mai multe persoane, iar una a reușit să-l fotografieze. Poza este reproducă în presa vremii. Pe a doua nu știm cum să o comentăm, o reproducem doar așa cum apare în ziarele de atunci.

Două crainice ale TVR:
Sanda Țăranu și Ioana Măgură

„Construcția primului tronson al autostrăzii care va lega Capitala cu Brașovul, Câmpina – Comarnic, se află într-un stadiu avansat. O contribuție importantă la grăbirea efectuării lucrărilor au avut-o brigăzile de muncă patriotică [...] între Podul Vadului și Comarnic a început turnarea betonului pe partea carosabilă”. ■

„Frau Welt”,
statuie pe exteriorul
catedralei din Worms

cu un lanț de argint, de o lebedă.

Popularitatea legendei cavalerului cu lebedă a devenit atât de mare în Evul Mediu, încât a fost preluată de numeroase motive din arta decorativă: tapiserii, fresce, miniaturi pe manuscrise, bijuterii...

Inventarul mormântului nr. 10 descoperit la Curtea de Argeș de arheologul Virgil Drăghiceanu la 31 iulie 1920, dincolo de controversale iscate între specialiști cu privire la atribuirea unei identități prințului îngropat acolo, avea să impresioneze până astăzi. Au fost scoase la lumină urmele unor veșminte de mătase, inele, o diademă de perle, o pafta din aur, „mare și somptuoasă de evidentă factură occidentală, specifică veacului al XIV-lea”. Cea din

urmă reprezenta o cetate gotică, în colțuri cu turnuri poligonale, ce delimitau un câmp central în care erau reprezentate o lebedă cu cap de femeie și un cavaler și o domniță.

În opinia lui Pavel Chihaia, ale cărui contribuții la înțelegerea mitului lui Negru Vodă, ca și a primilor voievozi atestați istoric din Țara Românească și ale lor reședințe s-au dovedit esențiale în istoriografia ultimelor șase decenii, mormântul aparține cu certitudine lui Vladislav I, mort între „sfârșitul anului 1375 și începutul lui 1377”. „Faptul că decorul [...] – care urmărește să redea orașul dragostei (Minneburg) – pare reprodus după turnul de peste râul Vltava din Praga [...], precum și simbolul lebedei cu cap de femeie, care e găsit și într-o provincie a Venetiei între 1383 – 1453, [...] arată că a fost lucrată probabil în preajma Curții somptuoase a lui Carol al IV-lea din Praga”. Pavel Chihaia echivala lebada de pe pafta cu „frau Welt”, ipostaza medievală a zeiței Venus.

În culegerea de istorii a călugărului Jean de Haute-Seille (1184 – 1212) *Historia septem sapientium* (Cei șapte înțelepți ai Romei), cunoscută mai ales sub titlul de *Dolopathos*, apare și cea mai veche referire la transformarea copiilor în lebede. Într-o zi, pe când vâna căprioare, un chipeș nobil se îndrăgostește de o

nimfă, cu care până la urmă se și căsătorește. Răpusă de gelozie, mama tânărului urzește, din umbră, sfârșitul nuroii. Momentul propice a venit când tânăra a adus pe lume șase băieți și o fetiță. Soacra i-a înlocuit cu șapte câțeluși și a poruncit uciderea lor, gestul aducând repudierea și ruperea căsniciei. Din fericire, copiii și-au găsit refugiu în pădure. Dar maștera i-a găsit și le-a smuls de la gât talismanele de aur care le împiedicau transformarea în... lebede. Singură, fiica a reușit să și-l păstreze, astfel, rămânând cu chip uman. Peste ani, în același codru, neconsolatul părinte avea să o regăsească și să afle adevărul!

3. Pană de scris, dar și... suport pentru pictură

Unele dintre reprezentările scribilor din anticul Egipt, păstrate pe pereții piramelor, conțin indicii cu privire la instrumentele folosite de aceștia. Potrivit primului teolog creștin Titus Flavius Clemens, cunoscut mai ales drept Clement al Alexandriei (150 – 215), așa-numiții scribi

Cavaler primind din mână
unei doamne o chivără
cu reprezentarea unei lebede

Leda cu lebăda, tablou realizat de un elev al lui Leonardo da Vinci

lancea zeului solar Lug (cel care o purta nu putea fi niciodată învins), inseparabilă de așa-numita căldare a zeului cunoașterii Dagda, sau a abundenței – în care trebuia scufundată pentru a nu distruge totul în jur; spada lui Nuada căreia niciun suflet nu îi scăpa; buzduganul lui Dagda și Piatra destinului.

Caracterul aparte al grației oasei zburătoare este vizibil și în scrierile alchimistilor Evului Mediu, potrivit cărora lebăda era o creatură asexuată, nici feminină, nici masculină, ci o adevărată „unire a contrariilor”: a apei cu focul, a zilei și a nopții.

Aripile puternice, „care te pot duce departe”, reprezintă un motiv prezent și în folclorul balcanic, în special în legendele sărbilor legate de Bătălia de la Kosovo.

Pentru Simion Florea Marian, lebăda este „cea mai frumoasă, curată și mai albă dintre paseri, câte le sunt românii cunoscute”; „fiindcă românii le place foarte mult curățenia și frumusețea, de

aceia ei, pe muierile și mai cu seamă pe fetele cele frumoase, care umblă foarte curate și alb îmbrăcate, le aseamnă totdeauna cu lebăda”. Cum o atestă și o doină din Transilvania: „Dintre două mândre-ale mele/ Nu știu la care voi mai merge/ Cea niferie nu-mi trebuie/ Nici la moartea mea să vie/ Cea schivă ca murea/ Și albă ca lebăda/ Acolo-mi petrec vremea”.

2. Cavalerul/copilul lebădă

Unele dintre cele mai frumoase basme medievale sunt construite în jurul eroului salvator – un cavaler misterios ce sosea într-o barcă trasă de o lebădă și salva mereu domnițele aflate în primejdie. Singura lui condiție era ca numele să-i rămână pe vecie necunoscut!

Multe elemente se regăsesc și în povestea lui Lohengrin, fiul lui Percival, legenda germanică maiestros transpusă în muzică de Richard Wagner și dedicată socrului său, Franz Liszt. Unii dintre specialiști consideră că rădăcinile basmului ar coborî până în epoca de aur a cruciadelor, având legături cu familia lui Godefroy de Bouillon (1060 – 1100), primul suveran al regatului Ierusalimu-

lui. Ar atesta-o unele dintre *chansons de gestes* (cântecele faptelor eroice), în special cel dedicat cuceririi Antiochiei (1098), respectiv cuceririi Ierusalimului (1099).

Cea mai veche atestare apare într-o scrisoare, datată 1175 – 1180, aparținând cronicarului celei de-a treia cruciade, Gui de Bazoches (aprox. 1146 post 1203). Dar povestea cea mai detaliată este cuprinsă într-un comentariu la Cartea Apocalipsei a călugărului cistercian Geoffroy d'Auxerre (1115/1120 post 1200), cunoscut și ca Geoffroy de Clairvaux. În lucrarea concepută între anii 1187 – 1188 și revizuită între 1188 – 1194, este relatată o legendă ce circula în zona Kölnului, pe malurile Rinului. Acolo, la un palat faimos, în fața a numeroși prinți și a împăratului însuși, și-a făcut intrarea un tânăr cavaler, la bordul unei bărcuțe trase,

Afrodita în carul tras de lebede, ceas din secolul al XVIII-lea

nește să le molesteze și cu atât mai mult să le omoare, în caz contrar ar fi aspru pedepsit“.

Iar pedeapsa sporește cu atât mai mult cu cât, încă din secolul al XIII-lea, în spațiul englez, lebedele au devenit „proprietăți regale“. În 1483, Eduard al IV-lea (la sfârșitul celei de-a doua domnii, 1471 – 1483) a emis chiar și un așa-numit *Act privind lebedele*, prin care se consfințea proprietatea regală.

Poate tocmai și din aceste cauze, carnea de lebădă a devenit în Anglia secolelor al XVI-lea și al XVII-lea una dintre cele mai rafinate mâncăruri. Despre Henric al VIII-lea (1509 – 1547) se povestește că nu putea refuza niciodată anghinarea, plăcinta cu fructe sau o ciozvărtă bună de pulpă de lebădă.

Mulți dintre membrii dinastiei Tudor (1485 – 1603) s-au delectat cu celebra „lebădă umplută“, un fel de mâncare ce îmbina carnea de lebădă – ce servea drept carcasă – cu alte înaripate de dimensiuni din ce în ce mai mici. Impresionantă creație, mai ales dacă ținem cont de faptul că pe atunci exista obiceiul ca, la carnea rumenită, să i se re-atașeze penajul în momentul prezentării la masă, pe platou. Pentru că se strica relativ repede, bucătarii din secolele XV – XVI au gândit un sistem ce prevedea învelirea ei într-o foaie groasă de aluat ce era apoi coaptă. Printr-un tratament similar, treceau și flei-

Ian Davie și unele dintre creațiile sale

cile de căprioară sau mistreț sau mult mai cunoscuta slănină!

Grația și caracterul aparte ale înaripatei au cucerit, la propriu, odată cu trecerea vremii, și inimile celor mai rafinați maeștri cofetari. În calitate sa de oraș oficial al ciocolatei, Bruges le prezintă spre degustare turiștilor de astăzi și faimoasa Lebădă de Bruges o ciocolată a cărei rețetă, secretă, se bazează pe pralinele cu amandine, bogat aromate.

6. Cântec de lebădă

Una dintre fabulele lui Esop (secolul VI î.H.) – *Lebăda și gâsca* – se spune că ar conține o primă mențiune scrisă a cântecului lebedei. „Un bogătaș a cumpărat de la piață o gâscă și o lebădă. Pe prima, pentru a fi gătită la masa de seară, iar pe cea de-a doua, pentru a-i asculta cântecul. Când bucătarul a trebuit să ucidă gâsca, pentru că era întuneric, a confundat păsările, și a prins din greșală lebăda. Simțind amenințarea morții, a început să cânte și, astfel, a reușit să se salveze.“

Descriind-o pe Cassandra, Clytemnestra, din *Agamem-*

nonul lui Eschil, scrisă în jur de 450 î.H., exclamă: „Iată cum zace alături de iubita sa, după ce aceasta a cântat ultima sa elegie, asemenea unei lebede“.

Dacă pentru Ovidiu, Aristotel sau Platon lebedele cântau doar când își simțeau aproape sfârșitul, alții au încercat să demonteze teoria.

Una dintre cele mai cunoscute încercări i-a aparținut lui Pliniu cel Bătrân (23 – 79), în *Istoria naturală*. Totuși, credința a traversat epocile, Chaucer, Leonardo da Vinci, Shakespeare fiind convinși că vocea lebedei se aude doar înainte de moarte!

7. Pasăre dăunătoare

Puțini și-ar putea imagina astăzi că lebedele pot fi considerate printre cei mai agresivi dăunători. Și, cu toate acestea, Michigan, Statele Unite ale Americii, este un asemenea loc. Acolo trăiește una dintre cele mai mari populații de lebede mute din S.U.A., care, conform Departamentului Resurselor Naturale local, s-a înmulțit îngrijorător. Situația s-a agravat, mai ales că „păsările atacă oamenii aflați în apă sau pe plajă, îndeosebi copiii ce se apropie prea mult de cuiburile lor“; dar și alte înaripate, unele dintre ele ocrotite prin lege, și distrug terenurile mlăștinoase, unde s-au aciuat. Pentru a le reduce numărul, oficialitățile din Michigan au lansat așa-numitele „permise de alun-gare“. ■

sacri, în cadrul unor procesiuni solemne, apăreau purtând pene de lebădă, atât pe cap, cât și în mâini – uneltele utilizate zi de zi.

Din îndepărtatele ținuturi ale Nilului, ele au pătruns încetul cu încetul, începând cu primii ani ai erei creștine, și în Europa. Mult mai rare decât cele provenind de la suratele găște, canari, vulturi sau corbi, dar oarecum pe picior de egalitate cu cele de pelican, penele de lebădă erau supuse unui proces minuțios de pregătire. Era nevoie de o mărime propice, de aproximativ 20 cm, iar tija era curățată cu ajutorul unor cuțitașe speciale.

Și, de la unecaltă la suport, drumul aparent imposibil a fost, cu câțiva ani în urmă, făcut. După cum nota publicația britanică *Daily Mail*, cel care l-a realizat a fost artistul Ian Davie. El strânge penele lebedelor din preajma locuinței, situată în Parcul Național Snowdonia, din Țara Galilor. După ce le supune unui destul de simplu proces de curățare, uscare și îndreptare, le pictează folosind vopsele acrilice speciale, ce le și protejează. „I-am întrebat pe muzeograful de la Muzeul de Istorie Naturală din Londra cam cât estimează că vor rezista în timp lucrările mele. Știți ce mi-au răspuns?! Că arheologii au descoperit în mormintele faraonilor egipteni pene perfect conservate”, a declarat, într-un interviu, pictorul galez.

4. Fidelitate, moarte sau... mare bucurie?!

Dragostea iubitelor, conform superstițiilor românilor, se poate păstra un timp cât mai îndelungat, dacă îi pui sub pernă o pană de lebădă.

Lohengrin, într-o miniatură medievală

Dicționarul de simboluri și credințe tradiționale românești face trimitere la o legendă conform căreia lebăda ar fi apărut din transformarea unei fete mândre, pe care Dumnezeu ar fi pedepsit-o pentru comportamentul nepotrivit și ar fi prefăcut-o în pasăre. Apariția grațioasei înaripate în vis, pentru locuitorii din regiunea Sucevei, înseamnă semetie, mândrie și, uneori, chiar poate aduce unele foleose în urma acțiunilor întreprinse.

Tot semn de bogăție este și dacă îți apare în cafea lebăda, dar și cămila, musca, furculița sau... scaunul.

La polul opus, cei care interpretează plâsmuirile onirice consideră că, printre motivele ce prevestesc un deces iminent se află și lebăda albă, alături de căderea dinților, un cal (tot alb!), a pași prin noroi sau a te scălda în ape murdare, a purta pantofi rupți sau cerul cu mai multe luni!

5. Aliment necurat versus delicatessă

În Vechiul Testament este prezentată și porunca lui Dumnezeu ca poporul său

Israel să se abțină de a mânca din carnea unor animale, păsări sau alte vietăți ce viețuiesc în mare sau pe uscat. Astfel, le-ar fi spus lui Moise și Aaron: „Din păsări să nu mâncați și să vă îngreșoșați de acestea, că sunt spurcate: vulturul, zgribitorul și vulturul de mare; corbul și soimul cu soiurile lor; toată cioara și soiurile ei; struțul, cucuveaua, rândunica și uliul cu soiurile lui; huhurezul, pescarul și ibisul; lebăda, pelicanul și cocorul; cocostărcul, bătlanul, cu soiurile lui; pupăza și liliacul”.

Și, cu toate că a devenit, încă de la începuturile Antichității creștine, aliment interzis, carnea exotică a lebedei i-a atras, laolaltă, atât pe cei mai renumiți bucătari, care s-au întrecut în crearea de rețete pe măsură, cât și pe cei mai bogați și importanți gurmanzi.

Cronicarii britanici au asociat consumarea lebedei cu sărbătoarea Crăciunului la Curte, una dintre primele atestări datând din epoca lui Henric al III-lea (1207 – 1272), apărând într-un meniu de la castelul natal al regelui, Winchester, în 1247. Și nu erau deloc puține asemenea înaripate pe Tamisa. În 1496, secretarul ambasadorului venețian la Londra se arăta uimit de spectacolul „celor 100 – 200 de păsări albe, blânde și de-a dreptul minunate”. Un secol mai târziu, în vremea domniei reginei Elisabeta I (1558 – 1603), avocatul și călătorul german Paul Hentzner (1558 – 1623) a descris numeroasele colonii de lebede care trăiesc în capitala Angliei „într-o mare siguranță, nimeni nu îndrăz-

unități de amazoane, o idee în rezonanță cu considerația deosebită pe care el o acorda femeii, dar și cu atracția sa personală pentru accesoriile vestimentare rezervate ei.

Viața acestui precursor al travestiților este prea bine cunoscută pentru a o reaminti aici. Dar nu ea este motivul alegerii acestui portret. Ceea ce surprinde în profilul exotic al acestui personaj ambiguu este o anume coerență între viața sa privată, așa cum au afișat-o aparițiile sale vestimentare șocante, și rolul ca actor al istoriei timpului său. Cel care a jucat cu ostentație preferința sa pentru *inversiunea* sexuală, cel puțin în aparențele vestimentare – lăsând să se creadă în timpul vieții când că este un bărbat deghizat în femeie, când o femeie îmbrăcată în bărbat –, n-a fost mai puțin versatil în misiunea sa diplomatică, contribuind la *inversarea* alianțelor dintre state, prin atragerea Rusiei de partea Franței împotriva Angliei și Prusiei la începutul Războiului de șapte ani (1756 – 1763). El a contribuit astfel și la întărirea punții de legătură între cele două extreme ale continentului, la care a pus o cărămidă, înaintea lui, și poetul Antioh Cantemir (*Magazin istoric*, nr. 2/2009), ambasadorul Rusiei la Paris.

Travestirea cavalerului d'Éon încă nu devenise atunci un fapt de notorietate publică, ea fiind un divertisment obișnuit în desfășurarea balurilor costumate din epoca respectivă, inclusiv la Curtea Elisabetei a Rusiei. Dacă enigmaticul cavaler a jucat atât de bine rolul feminin este și pentru că, angajat în afacerile de spionaj ale regelui Ludovic al XV-lea, el a mânuit cu abilitate arta dedublării: A contribuit la obținerea unor informații importante care au permis Franței să contracareze pierderile ce i se pregăteau prin tratatul de pace semnat la 10 februarie 1763, la sfârșitul Războiului de șapte ani, sau a lucrat din umbră, e drept, fără succes, la pregătirea unei debarcări franceze în Anglia.

Biografia cavalerului d'Éon este un roman captivant în care povestea travestiului său devine astfel și un simbol al cutezanței de a înfrunta opinia publică și de a asuma cele mai îndrăznețe proiecte politice. Imaginea sa ambiguă este interesantă și pentru că sugerează legătura ce poate exista între viața privată și angajamentul public. „Cu cât mai mult se va dori să fiu intimidat, cu atât mai mult curajul meu se va înflăcăra [...] Voi ajunge chiar până a lua în derădere genul uman – spunea el, prevestind impactul travestirii sale – dacă sunt obligat s-o fac”. ■

Președintele Franței a reanimat o veche dezbatere cu o declarație făcută anul trecut, în timpul unei vizite în Burkina Faso: „Moștenirea africană nu are ce căuta în muzeele și colecțiile particulare europene”. Dezbaterea nu privește doar arta africană, ci în general operele de artă aduse în Europa în secolele XIX – XX, în perioada colonialismului. Țările din care au fost luate își cer înapoi comorile de artă. Cazul cel mai cunoscut este cel al Greciei, care reclamă în continuare o serie de piese din Marea Britanie. Amal, soția actorului George Clooney, este avocatul guvernului grec pentru statuile Parthenonului.

O expoziție deschisă la Muzeul Quai Branly din Paris prezintă o serie de obiecte de artă africane aduse din fostul regat al Dahomeyului, azi statul african Benin. Președintele Macron a numit o comisie formată din Benedicte Savoy, istoric de artă, și scriitorul senegalez Felwine Sarr pentru a stabili modalitățile prin care, în următorii cinci ani, se vor putea întoarce operele de artă în locurile unde au fost create. Sarcina nu este deloc ușoară, recunosc cei doi experți. Sunt țări africane care au mijloacele de restaurare și conservare necesare protejării operelor de artă. Altele însă nu dispun de astfel de mijloace și, în plus, nu oferă nici mediul de securitate care să garanteze că nu vor fi puse în primejdie, distruse sau furate.

Dezbaterea va continua desigur încă multă vreme, mai ales că muzeele europene nu sunt deloc încântate de perspectiva de a pierde o parte a tezaurului lor. Ca să nu mai adăugăm și faptul că diamantul Koh-i-Noor, parte a bijuteriilor Coroanei britanice, este revendicat azi de India, Pakistan, Iran și Afganistan. ■

Istoria prin detalii

CAVALERUL D'ÉON TRAVESTI VESTIMENTAR ȘI TRANSGRESIUNE POLITICĂ

ȘTEFAN LEMNY

Chevalier d'Éon
0557 ?

Între 16 octombrie 2018 și 3 februarie 2019, Biblioteca Națională a Franței (B.N.F.) va găzdui o expoziție dedicată celor trei reputați fotografi din familia Nadar a căror operă constituie un document artistic de extremă însemnătate al epocii pe care au trăit-o. În pregătirea acestui eveniment, organizatorii au lansat colegilor din B.N.F. invitația de a le trimite portretul lor favorit, alegând din tezaurul de portrete semnate de ei și aflate în biblioteca virtuală „Gallica“, de preferință în raport cu profilul tematic al colecțiilor de care se ocupă.

Pentru colecțiile de istorie, opțiunea mea s-a fixat asupra portretului cavalerului d'Éon (*Magazin istoric*, nr. 11/1969; 4 – 5/1997), fotografiat de Felix Nadar după gravura lui Francis Haward, realizată la rândul-i după o pictură semnată de Maurice-Quentin de La Tour, un portret prezentat în deschiderea ediției lui Frédéric Gaillardet, *Mémoires sur la chevalière d'Éon*, apărută în 1866. De ce tocmai această alegere?

Fără a fi cunoscut celebritatea lui Casanova, a lui Don Juan sau a lui Sade, cavalerul aparține

aceleiași familii de personaje excentrice, lansate zgomotos pe scena societății în secolul al XVIII-lea. Ele se disting prin existența lor insolită, prin felul de a înfrunta sau chiar sfida moravurile și convențiile timpului. Fiecare dintre ele încarnază o ipostază a spiritului contestatar născut din filosofia Luminilor. Nu e întâmplător că unii dintre acești eroi au văzut în Revoluția franceză, cel puțin la începutul ei, o eră propice și libertăților visate de ei pentru trăirea propriilor fantezii. Este cazul cavalerului d'Éon, care a propus Adunării Legislative, la 11 iunie 1792, constituirea unei

DREPTURILE OMULUI

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1											
2											
3											
4											
5											
6											
7											
8											
9											
10											
11											

ORIZONTAL:

1) Drepte, reale, incontestabile. 2) Structură psihică și morală, caracter – Părere liber exprimată. 3) Persoană care adoptă fără discernământ tot ce este la modă – Neg! 4) Bir! – Sunt absolut la fel. 5) Scriitor și filosof francez (1689 – 1755), care a scris *Spiritul legilor* și a dezvoltat teoria „separării puterilor în stat”. 6) Nimb, aureolă – Etic în fond! 7) Capul lui Saint Just! – Personificarea pământului ca element primordial în mitologia

greacă – Fructul discordiei. 8) Scoase din fișe! – Recunoscută și acordată în justiție, cu respectarea drepturilor omului. 9) ... universală a Drepturilor Omului, adoptată și proclamată de Adunarea Generală a O.N.U. la 10 septembrie 1948. 10) Din nou – Păcălit de vulpe (în fabulă) – Organizația Națiunilor Unite (siglă). 11) Sunete ascuțite, stridente, șuierături – Suprafață, zonă de răspândire

VERTICAL: A declara ferm, a susține cu tărie – Limbă vorbită de evreii din Estul Europei. 2) Primele dileme! – Filosof și scriitor francez (Jean Jaques..., 1712 – 1778), care a scris, între altele, *Discurs asupra originii inegalității între oameni* și *Contractul social*. 3) Invers, în final! – „National Recovery Administration (siglă) – Cântecul greierului. 4) Sosită la destinație – Dinu Lipatti. 5) Poezii eroice – Pasăre cu cioc ascuțit și cu pene negre-verzui. 6) „Incoruptibilul” ghilotinat la 28 iulie 1794, unul dintre liderii Revoluției Franceze, care a făcut parte din Comitetul Salvării Publice (Maximilien..., 1758 – 1794). 7) În fapt! – Nicolas Quentin – Indian din Texas. 8) A pironi, a bate în cuie – Teșite! 9) În Sena! – Bluze rustice – Superior față de căpitan. 10) A acorda cuiva cetățenia, a se înrădăcina. 11) Legislație, lege juridică (înv. și pop.) – Uniunea Europeană

Dicționar: GIA, ERS, NRA

Dumitru CIREAȘĂ

NOUA POLITICĂ

Încheiem publicarea documentului păstrat în Arhivele de la Hoover Institution on War, Revolution and Peace, în fondul Constantin Vișoianu începută în numărul din luna august, mulțumind doamnelor ELENA DANIELSON și LAURA COSOVANU.

D-sa a pregătit un raport prin care cere desființarea Comisiunii. În urma unei lungi discuțiuni cu D-sa ne-a cerut să-i prezentăm un memoriu cu punctul nostru de vedere și ne-a făgăduit să modifice raportul său dacă argumentele noastre i se vor părea valabile.

Deși greutățile sunt mari și opoziția unora dintre membrii Consiliului Europei este puternică, nu suntem totuși lipsiți de speranță că, până la urmă, deciziunea Consiliului Europei ne va fi favorabilă. Avem în favoarea noastră pe toți membrii Parlamentului german, pe toți membrii partidului conservator englez, pe o parte din francezi, pe turci, pe greci, elvețieni, membrii Parlamentului din Luxemburg și din Austria.

Este demn de notat că deși politica Germaniei de Vest față de regimurile comuniste s-a schimbat și tinde la o cât mai mare îmbunătățire a raporturilor cu aceste regimuri, parlamentarii germani însă continuă să ne susțină la Strasbourg.

În afară de o discuție largă în legătură cu participarea britanică la *Marché commun* și de alte chestiuni mărunte, Consiliul Europei a adoptat o rezoluțiune condamnând regimul militar din Grecia. În legătură cu această rezoluțiune, am putut avea conversații particulare cu mulți membri ai Consiliului Europei, cărora le-am atras atenția că, dacă condamnă regimul din Grecia sub cuvânt că a suprimat libertățile politice, Consiliul Europei ar fi dator nu numai să nu alerge după relații cu regimurile comuniste din țările captive, dar să le condamne și mai aspru, fiindcă suprimarea drepturilor civice și a libertăților publice în țările noastre este totală și, pe de altă parte, regimurile comuniste au fost impuse cu forța de către Rusia Sovietică.

Nu este însă prima dată că importante instituțiuni internaționale în frunte cu Organizația Națiunilor Unite și cu Consiliul Europei adoptă această politică schizofrenică, lipsită de o justiție elementară și de înțelepciune politică.

Alegerea așa-zisului ministru de Externe român ca președinte al Națiunilor Unite este o dovadă tristă a acestei politici schizofrenice occidentale. Guvernul Statelor Unite a susținut această alegere justificând-o, ca totdeauna, cu speranța că astfel regimul comunist din România se va îmbunătăți și că poporul român va avea mai puțin de suferit. Guvernul american crede de asemenea că prin această îndoielnică operațiune va stimula „politica de independență” a regimului comunist din România. Nedreptatea, eroarea și zadarnicele iluzii ale acestei atitudini americane și apusene par atât de evidente, încât este de prisos să insistăm.

Sire,

Trecem desigur printr-o perioadă foarte grea pentru țara noastră în care guvernele apusene se întrec în a ajuta și măguli regimurile comuniste sub cuvânt că astfel ajută politica de independență față de Rusia Sovietică a acestor regimuri și îmbunătățește situația internă în țările captive.

Mi-e foarte teamă însă că această politică nu va conduce decât la consolidarea regimurilor comuniste și la descurajarea națiunilor noastre. Această fază a politicii apusene se va prelungi desigur până când rezultatele contrare sau vreo izbucnire ostilă nu vor obliga țările apusene să-și revizuiască metodele, acțiunile și punctele de vedere. Până atunci, noi vom continua să atragem atențiunea autorităților apusene precum și a opiniei publice atât asupra suferințelor poporului nostru, cât și asupra riscurilor grave pe care prezenta politică apuseană le prezintă.

Sunt, cu cel mai profund respect,

Sire,

Al Majestății Voastre prea plecat și prea supus servitor,

C. Vișoianu,
președintele Comitetului Național Român ■

CONTENTS (Romanian History) „In the interest of the service“ or „electoral interest“ – from inter-war electoral practices • **L. Maior** 12 and 18 October, the two days when Transylvanian Romanians expressed their national will • **C. Ungureanu** The fight for the union of Bukovina with Romania • **D. Deletant** Iuliu Maniu's relations with British secret services during WWII • **L. Brad Chisacof** 1918 – 1919. British reports on the situation in Bessarabia • **P. Rezeanu** Old boyar families from Oltenia: Glogoveanu • A historical album: „Iasi – Capital of War“ • **B. Bucur** 1918 – 2018. A hundred years of politics • **D. Dragnev, I.V. Xenofontov** E. Russev, a disciple of P.P. Panaitescu, under the Soviet regime • **M. Ionita** „Great Romania“, a sheet of Romanian volunteers from Austria-Hungary • **N. Stan-Turcanu** The royal family at the Bicaz Palace in 1918 • **M. Vasileanu** Father Roman Braga, the Burning Bush and Christian joy • **C.-M. Șoroagă** The visit of the Empress of Austria-Hungary Sissi to the Royal Family, Sinaia, 1887 • **G. Rosu** Once upon a time: from the baby's navel to the navel of the Earth • In Bucharest, 50 years ago • Romanian Documents at Hoover Institution (CXLXI)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) «Служебный интерес» или избирательный интерес – межвоенные практики выборов • **Л. Майор** 12 и 18 октября, два дня когда румыны из Трансильвании выражали свою национальную волю • **К. Унгуряну** Борьба за объединение Буковины с Румынией • **Д. Делетант** Связи Юлиу Маниу с британскими секретными службами во время Второй Мировой Войны • **Л. Брад-Кисакоф** 1918 – 1919. Британские доклады о положении в Бессарабии • **П. Резяну** Древние боярские роды в Олтении – Глоговяну • Исторический альбом – «Яссы, столица времён войны» • **Б. Букур** 1918 – 2018. 100 лет политической жизни • **Д. Драгнев, И.В. Ксенофонтов** Е. Руссев, последователь профессора П.П. Панаитеску, под советским режимом • **М. Ионицэ** «Ромыния Марс», еженедельник румынских добровольцев из Австро-Венгрии • **Н. Стан-Цуркану** Королевская семья в дворце в Биказе в 1918 • **М. Василяну** Отец Роман Брага, Неопалимая Купина и христианская радость • **К.М. Шороагэ** Визит австрийской императрицы Сисси в городе Синая, в 1887, по приглашению королевской семьи • **Дж. Рошу** Жили-были: от пупка ребёнка до пупка земли • В Бухаресте 50 лет тому назад • Румынские документы в Гуверском Институте (CXLXI)

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție (pentru cititorii din București).

Cititorii din străinătate se pot abona direct la redacție, pe adresa Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1 – 3, sector 1, PO Box 15 – 702, cod 010155, București, România; e-mail: mistoric@gmail.com sau mistoric1967@yahoo.com; cont bancar B.C.R., sucursala Sala Palatului, RO80RNCB0080005630130002 (USD) sau RO15RNCB0080005630130008 (EURO). Plata se poate face prin virament sau cec bancar. Prețul unui abonament pe un an este de 75 EURO sau 90 USD. Vă rugăm să indicați adresa poștală unde doriți să primiți revista și data de la care să înceapă abonamentul

ISSN 0541 – 881X

Lei 6,50

DIALOG CU CITITORII

MONUMENTUL UNIRII NAȚIONALE DE LA HODONI

Domnul PETRU ISAC, din Timișoara, ne trimite următoarele rânduri: La sfârșitul Primului Război Mondial, în luna octombrie, localitatea Hodoni, care făcea parte din Banat, a fost ocupată de trupele sârbești. În luna noiembrie, în urma unor neînțelegeri iscate între forțele de ocupație și populația din zonă, au intervenit trupele franceze pentru a aplana situația conflictuală.

În urma convocării Marii Adunări de la Alba Iulia, la 1 Decembrie 1918, cu toată opoziția trupelor sârbești, oameni politici importanți și delegați din tot Banatul reușesc să ajungă la Alba-Iulia pentru a consfinți năzuința de unire cu țara mamă.

Printre cei 100.000 de participanți s-a numărat și preotul paroh din Hodoni, Pavel Tismonariu (foto în medalion, alături de monument). Părintele Tismonariu s-a născut la 13 octombrie 1881, la Oravița. A absolvit Academia Teologică din Sibiu și a fost ales preot paroh în Hodoni, unde a păstorit 45 de ani, din 1917 până în 1962. Vrednicul de

pomenire s-a implicat cu multă ardoare și pricepere în săvârșirea ritualurilor liturgice, dar și în viața culturală și administrativă a comunității.

Preotul Pavel Tismonariu și-a adus aportul la ridicarea unor importante edificii, precum casa națională „Octavian Goga”, aducerea în țară a osemintelor marelui patriot Vichentie Babeș și ridicarea unui bust în memoria acestuia, monumentul eroilor din Primul Război Mondial, o școală nouă și, nu în cele din urmă, a contribuit la ridicarea unui monument care să cinstească realizarea unității naționale (în a doua foto,

imagine surprinsă la sfințirea monumentului).

Pe cele patru părți ale monumentului din marmură albă au fost dăltuite mai multe cuvinte care trebuia să rămână peste timp. Pe partea de est este scris: „Această Cruce s-a ridicat / Din veniturile sesiei reduse / La stăruința preotului local Pavel Tismonariu / Și a Comitetului Parohial / Maica Paica – Președinte / Pascu Paica – episcop / Hodoni 14 sep. 1921”.

În 1948, s-a încercat să fie acoperită inscripția de pe latura de vest – „Sub domnia bincredinciosului nostru Rege Ferdinand”. Pentru că operațiunea s-a făcut cu ghips și vopsea albă, cuvintele au rămas acolo.

În 1979, din neatenția unui șofer, monumentul a fost dăruit, iar la refacere nu a fost respectată forma inițială a postamentului, iar crucea din vârf nu a mai putut fi recuperată.

Dragi cititori, vă puteți asigura continuitatea colecției revistei Magazin istoric prin abonarea la oficiile Poștei Române. Revista Magazin istoric figurează în catalogul Poștei Române, la poziția 19.356.

Revista poate fi ridicată și de la sediul redacției din Piața Valter Mărcineanu, nr. 1 – 3, etajul 3, camerele 11 – 14, sector 1. Vă punem la dispoziție, cu abonament, și versiunea on-line a revistei www.magazinistoric.ro, unde aveți acces de la primul număr, aprilie 1967.

Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele în format tiff sau jpeg pe adresele de e-mail: mistoric@gmail.com și mistoric1967@yahoo.com; de asemenea, să redacteze articolele cu diacritice românești.

magazin istoric

5 948384 040074 10